

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Přírodovědecká fakulta

katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie

Studijní obor: Sociální geografie a regionální rozvoj

Jan Beneš

**SOCIÁLNÍ KAPITÁL A ROZVOJ MALÝCH A
STŘEDNĚ VELKÝCH MĚST: PŘÍPADOVÁ STUDIE
MĚST JIHOČESKÉHO KRAJE**

Social capital and development of small and medium-sized towns:
case study of towns in the South Bohemian Region

Diplomová práce

Praha 2014

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Roman Matoušek, Ph.D.

Prohlášení:

„Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně s využitím literatury a pramenů uvedených v seznamu použité literatury.“

V Praze dne 18.8.2014

.....

Jan Beneš

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval vedoucímu své diplomové práce RNDr. Romanu Matouškovi, Ph.D. za cenné rady, podněty a připomínky. Dále bych rád poděkoval všem respondentům za jejich ochotu. Zároveň děkuji svým blízkým a přátelům za velkou podporu během svých studií.

Abstrakt

Hlavním cílem předkládané práce je empiricky hodnotit úroveň sociálního kapitálu ve vztahu k rozvoji města. Zaprvé, práce diskutuje teoretické zarámování konceptu sociálního kapitálu, dále uvádí téma regionálního rozvoje a jeho podmíněnosti, včetně problematiky rozvoje malých a středně velkých měst. Druhá část je věnována kvantitativní analýze sociálního kapitálu a regionálního rozvoje ve všech malých a středně velkých městech Česka. Poslední část představuje detailní kvalitativní výzkum sociálního kapitálu, respektive výsledky případových studií konaných na úrovni srovnatelných měst Týn nad Vltavou a Třeboň. V rámci případových studií byly odhaleny klíčové podobnosti a odlišnosti sociálního kapitálu v souvislosti s utvářením města. Dále byl potvrzen význam sociálního kapitálu jako jednoho z mnoha faktorů, jež podmiňuje rozvoj území.

Klíčová slova: sociální kapitál – regionální rozvoj – malá a středně velká města – Týn nad Vltavou – Třeboň

Abstract

The main objective of thesis is to empirically assess the level of social capital in relation to the development of the city. First, the thesis discusses the theoretical framing of the concept of social capital; it also deals with the topic of regional development and its conditionality, including the issue of the development of small and medium-sized towns. The second part is devoted to a quantitative analysis of social capital and regional development in all Czech small and medium-sized towns. The last part presents detailed qualitative research on social capital, specifically the results of case studies observed at the level of comparable towns Týn nad Vltavou and Třeboň. In these case studies, key equalities and differences of social capital in connection with the formation of the city were identified. We also confirm the importance of social capital as one of many factors that determines the territorial development.

Key words: social capital – regional development – small and medium-sized towns – Týn nad Vltavou – Třeboň

Obsah

Seznam tabulek	6
Seznam grafů	6
Seznam obrázků	6
Seznam příloh	6
Úvod.....	7
1. Teoretická východiska sociálního kapitálu a regionálního rozvoje.....	9
1.1 Definice sociálního kapitálu	11
1.2 Typologie sociálního kapitálu.....	13
1.3 Sociální kapitál v kontextu rozvoje regionu	16
1.3.1 Trojí definice rozvoje regionu	17
1.3.2 Faktory a podmíněnosti regionálního rozvoje	18
1.4 Sociální kapitál a rozvoj města	21
1.4.1 Malá a středně velká města v Česku.....	21
1.4.2 Specifika sociálního kapitálu na úrovni měst	22
2. Sociální kapitál a rozvoj malých a středně velkých měst: kvantitativní analýza.....	24
2.1 Metodika výzkumu	25
2.2 Indikátory sociálního kapitálu	26
2.3 Indikátory rozvoje města	30
2.4 Identifikace malých a středně velkých měst v Česku	32
2.5 Výsledky analýzy sociálního kapitálu	34
2.6 Výsledky analýzy rozvoje měst	40
2.7 Vztah úrovně sociálního kapitálu a úspěšnosti rozvoje měst	44
3. Sociální kapitál a aktéři rozvoje: případová studie měst Jihočeského kraje.....	50
3.1 Metodika	50
3.2 Profily měst.....	51
3.3 Hlavní aktéři rozvoje malého města	54
3.4 Aktéři, sociální kapitál a rozvoj města Týn nad Vltavou	56
3.4.1 Hlavní rozvojové aktivity města	56
3.4.2 Vazby veřejné správy na místní instituce	57
3.4.3 Vztahy města s okolím.....	60
3.4.4 Důvěra jako předpoklad úspěšné spolupráce.....	62
3.4.5 Shrnutí.....	63
3.5 Aktéři, sociální kapitál a rozvoj města Třeboň	64
3.5.1 Hlavní rozvojové aktivity města	65
3.5.2 Vazby veřejné správy na místní instituce	66
3.5.3 Vztahy města s okolím.....	68
3.5.4 Důvěra jako předpoklad úspěšné spolupráce.....	69
3.5.5 Shrnutí.....	69
3.6 Klíčové znaky sociálního kapitálu na území malého města	70
Závěr	73
Literatura.....	75
Přílohy.....	81

Seznam tabulek

Tab. 1 – Vybrané indikátory sociálního kapitálu	27
Tab. 2 – Deskripce indikátorů sociálního kapitálu	29
Tab. 3 – Vybrané indikátory rozvoje měst	30
Tab. 4 – Deskripce indikátorů rozvoje města (roky 2001 a 2011)	31
Tab. 5 – Porovnání malých a středně velkých měst	34
Tab. 6 – Matice korelací mezi proměnnými	35
Tab. 7 – Matice rotovaných faktorů sociálního kapitálu	35
Tab. 8 – Matice korelací mezi proměnnými	40
Tab. 9 – Matice rotovaných faktorů regionálního rozvoje	41
Tab. 10 – Souvislosti mezi úrovní sociálního kapitálu a úspěšností rozvoje měst	45
Tab. 11 – Sumarizace více modelů regresní analýzy	45
Tab. 12 – Přehled kategorií	47
Tab. 13 – Demografický vývoj města Týn nad Vltavou (1993-2013)	53
Tab. 14 – Demografický vývoj města Třeboň (1993-2013)	53

Seznam grafů

Graf 1 – Regrese pořadí měst dle sociálního kapitálu a jejich rozvoje	46
---	----

Seznam obrázků

Obr. 1 – Typologie sociálního kapitálu	14
Obr. 2 – Rozvoj regionu a jeho podmíněnosti	19
Obr. 3 – Malá a středně velká města Česka dle kategorie obyvatel (2011)	33
Obr. 4 – Faktor důvěry a lidských hodnot	38
Obr. 5 – Faktor sociálních sítí a lokálního kontextu	39
Obr. 6 – Faktor potenciálu lokality	39
Obr. 7 – Faktor progresivity města	42
Obr. 8 – Faktor výkonu města	43
Obr. 9 – Faktor velikosti městského trhu práce	43
Obr. 10 – Typologie malých a středně velkých měst dle úrovně sociálního kapitálu a jejich rozvoje	47
Obr. 11 – Malá a středně velká města s vysokou úrovní sociálního kapitálu	48
Obr. 12 – Lokalizace města Týn nad Vltavou a Třeboň	52
Obr. 13 – Schéma sítě místních aktérů rozvoje (Týn nad Vltavou)	64
Obr. 14 – Schéma sítě místních aktérů rozvoje (Třeboň)	70

Seznam příloh

Příloha 1 – Rozvoj měst mezi roky 2001 a 2011 (I)	81
Příloha 2 – Rozvoj měst mezi roky 2001 a 2011 (II)	81
Příloha 3 – Rozvoj měst mezi roky 2001 a 2011 (III)	82
Příloha 4 – Seznam měst dle úrovně sociálního kapitálu a rozvoje	83
Příloha 5 – Struktura interview	88
Příloha 6 – Seznam informátorů participujících na výzkumu	89
Příloha 7 – Struktura dotazníku	89

Úvod

V současné době je akcentována role sociálního kapitálu, sociálních sítí anebo procesu participace při řízení a utváření regionů, nejen z důvodu aktuálního vědeckého zájmu, ale též pro potřeby tuzemské a evropské politiky. Jinými slovy, nutnost kooperace, vytváření koalic anebo využívání informací odjinud, se stává důležitým nástrojem pro rozvoj měst a regionů, neboť struktura a vlastnosti sociálních sítí, zejména klíčových aktérů, mají zásadní vliv na jejich utváření a vývoj (Blažek, Uhlíř 2011). Sociální sítě můžeme považovat za produkt vzájemného působení sociální struktury a jednání samotných aktérů. Proces rozvoje je tudíž re/produkován sítí aktérů a institucí – ideálně v zastoupení veřejného, soukromého a neziskového sektoru – pohybujících se v daném prostředí, které přitom na ně má určitý vliv; v podobném duchu teorie strukturace (Giddens 1984).

Konceptu sociálního kapitálu, který rovněž operuje se sociálními sítěmi, je věnována zde předložená studie. Cílem studie je empiricky hodnotit sociální kapitál na úrovni měst. Zajímá nás kvalita a kvantita vztahů a procesů odehrávajících se mezi jednotlivými aktéry či institucemi, a především pak působení sítí a důsledky rozhodování aktérů na územní rozvoj. V této práci se zaměříme zejména na souvislosti mezi úrovní sociálního kapitálu a úspěšností rozvoje měst Česka. Zároveň nás zajímá, kteří aktéři v konkrétních případech aktivizují sociální kapitál, jakým způsobem a jaké to má dopady na rozvoj města. Dílčím cílem studie tedy je konceptualizace a statistické hodnocení sociálního kapitálu a rozvoje města, respektive zjištění hlavních lokálních aktérů a jejich pohledu na sociální kapitál. V obecné rovině studia sociálního kapitálu ve vztahu k rozvoji města si pokládáme následující otázku: „Jakým způsobem sociální kapitál ovlivňuje rozvoj měst v Česku?“ V této rovině pracujeme s hypotézou, že „vyšší úroveň sociálního kapitálu vede k úspěšnějšímu rozvoji malých a středně velkých měst v Česku“. V konkrétním lokálním detailu nás zase zajímá: „Kterí aktéři a instituce (re)produkuje sociální kapitál, jakým způsobem tak činí a jakou úlohu má sociální kapitál při utváření města?“

Studovanou problematiku zkoumáme pomocí kombinace více výzkumných metod. V první řadě pro empirické uchopení úrovně sociálního kapitálu využíváme kvantitativních metod, zatímco pro odhalení detailní struktury byly námi použity kvalitativní metody; hovoříme tedy o tzv. smíšeném výzkumu (viz Hendl 2008). Kombinace použitých metod má zvýšit jednak relevanci a objektivitu tím způsobem, kdy se snažíme vyvarovat určité jednostrannosti pohledu a nahlížíme na danou problematiku více optikami. V rámci jednotlivých metod si pokládáme otázky, které se vztahují k námi studovanému výseku reality.

Práce je členěna do tří kapitol. Smyslem teoretické části studie je zarámování konceptu sociálního kapitálu do kontextu rozvoje malých a středně velkých měst v Česku, kterému předchází obecná diskuse tématu. Celá teoretická část se nese v duchu logické návaznosti, kdy začínáme obecnými teoretickými východisky

sociálního kapitálu a rozvoje regionů, postupně téma zužujeme až na úroveň post-socialistických zemí a měst v Česku. Jinými slovy, postupujeme od diskuse abstraktních konceptů až ke konkrétním podobám sociálního kapitálu v malých a středně velkých městech.

Další kapitola se věnuje operacionalizaci sociálního kapitálu pro účely empirického výzkumu. Pomocí faktorové a regresní analýzy byla hodnocena úroveň a relace sociálního kapitálu na úrovni všech malých a středně velkých měst Česka, které zde byly rovněž identifikovány. V této části je tudíž uvedena metodika kvantitativního výzkumu, respektive zdůvodnění použitých indikátorů. Námi použitá data jsou patřičně statisticky testována, analyzována a výsledky náležitě interpretovány. Tato kapitola nám též slouží jako argument pro výběr případových studií, kdy jsme hledali města s vysokou úrovní sociálního kapitálu (abychom se měli o co opřít při jeho studiu), zatímco dalším kritériem byly různé rozvojové trajektorie měst, a to z důvodu možnosti hledání určitých pravidelností i odlišností.

Třetí kapitola je věnována dvěma případovým studiím, respektive vybraným modelovým městům na území Jihočeského kraje (Týn nad Vltavou, Třeboň), ve kterých je detailně pomocí kvalitativních metod výzkumu (interview) analyzována role sociálního kapitálu. Jedná se o analýzu spolupráce a důvěry mezi aktéry veřejného, soukromého a neziskového sektoru. Doplněním kvantitativního pohledu kvalitativním se snažíme verifikovat/falsifikovat výsledky dosažené prvně zmíněnou analýzou, jinými slovy se pokoušíme ověřit, zda se výsledky kvalitativní části odrážejí v části kvantitativní. V daném postupu se tudíž skrývá určitý přínos a žádoucí objektivita poznání.

Poslední část práce sumarizuje dosažené výsledky a částečně se také vrací k teoretické části, respektive zde provádíme určitou syntézu námi získaných poznatků, ze kterých jsou později vyvozeny závěry a určitý nástin implikací pro rozvoj města.

1. Teoretická východiska sociálního kapitálu a regionálního rozvoje

V procesu rozvoje regionů figuruje větší množství druhů kapitálu. Často je vyzdvihována především role a význam ekonomického kapitálu (Blažek a kol. 2008), důležitá je ovšem i přítomnost jiných druhů jako je přírodní, sociální anebo lidský kapitál, někdy bývá do výčtu zahrnován i kulturněhistorický potenciál (Rudová 2010). Při studiu sociálního kapitálu je pročež nutné jej chápat v kontextu a působení s ostatními zmíněnými druhy kapitálu. Na rozdíl od ekonomického, přírodního a lidského kapitálu představuje sociální kapitál společně s kulturněhistorickým potenciálem více abstraktní koncept. Nejednoduchou interpretaci pojmu lze doložit následujícím příkladem. Finanční (materiální) kapitál lze vyjádřit poměrně jednoduchým způsobem, neb se jedná o prostředky vytvořené samotnými lidmi, respektive hmotné či nehmotné prostředky, kterými disponujeme, a které slouží k dalšímu rozmnožování (reprodukcii), nikoliv ke spotřebě. Na druhou stranu sociální kapitál bývá často charakterizován abstraktními pojmy jako jsou vztahy, normy a důvěra, jež usnadňují fungování společností¹. Zatímco sociální kapitál lze považovat za statek buď individuální anebo veřejný, finanční kapitál má obvykle povahu soukromého statku.

Smyslem této studie není podat vyčerpávající souhrn definic sociálního kapitálu – tématem se zabývá celá řada odborníků – nýbrž vybrat podstatné prvky důležité k pochopení samotného pojmu a rovněž pro účel této studie. Kvalitní ucelený přehled teorie sociálního kapitálu nabízí ze světové literatury kupříkladu Lin a kol. (2001), nebo Van Deth a kol. (2008), v tuzemsku Pileček (2010), nebo Šafr, Sedláčková (2006). V následujících subkapitolách představíme hlavní myšlenkové proudy, které nás inspirovali k vytvoření vlastní pracovní definice sociálního kapitálu. Nedílnou součástí dalšího textu je typologizace konceptu s přihlédnutím k různým kontextům, ve kterých se sociální kapitál na nachází.

Se studiem sociálního kapitálu v Česku (nejen teoreticky, ale též empiricky) začali v počátku transformačního období zejména sociologové. Již „tradiční“ Putnamovy hypotézy o sociálním kapitálu optikou sociologie v Česku testovali například Vajdová, Kostecký (1997), jejichž cílem nebylo primárně analyzovat sociální kapitál a jeho komponenty v prostoru, nýbrž popsat politickou kulturu a místní mocenskou strukturu tří vybraných měst. V poslední době se ale začínají objevovat i geografické studie, které se snaží analyzovat sociální kapitál ve vztahu k regionálnímu rozvoji. Pro geografů toto představuje alfu a omegu jejich výzkumu sociálního kapitálu. Jsme svědky vzniku zejména studií souvislostí mezi sociálním a lidským kapitálem a jejich

¹ Můžeme spekulovat, zdali kapitál může být použit ve spojení se slovem sociální. V extrémním případě pak můžeme hovořit o sociálním kapitálu jako o metafoře, již nelze zachytit sofistikovaným výzkumem. Je otázkou, zdali by vhodnější nebylo označení sociální potenciál, toto bádání ovšem není předmětem této studie.

vztahem k rozvoji oblasti. Nicméně, nacházíme pouze zlomek studií, jenž jsou empirické a ne čistě teoretické; z obecného hlediska se tomuto tématu věnoval například Hampl (2003), nebo Sýkora a Matoušek (2009). V obou případech se autoři pokusili teoreticky diskutovat spojitost mezi konceptem sociálního kapitálu a organizací společnosti v prostoru. V rámci analýzy sociálního kapitálu v Česku lze považovat empirické výzkumy potvrzující a nebo vyvracující teorii za nedostatečné (Pileček 2010).

Z geografické perspektivy však můžeme rozlišit některé studie (byť se může jednat o interdisciplinární výzkum, například geografie-sociologie) dle různých měřítkových úrovní, na kterých byl výzkum prováděn. Proběhlo již několik výzkumů a to na úrovni krajů (Majerová a kol. 2011; Kostecký a kol. 2007), na úrovni okresů (Pileček, Jančák 2010), i na úrovni správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem (Jančák a kol. 2008, Čechová 2011). Předkládané studie vesměs odhalují jednotlivé charakteristiky sociálního kapitálu v různých územních detailech, podporují tak tvrzení o regionální diferenciaci z hlediska daného fenoménu. Na druhou stranu, vztah mezi úrovní sociálního kapitálu a úrovní rozvoje doposud přesvědčivě potvrzen v Česku nebyl; například výzkum Kostecký a kol. (2007) souvislosti mezi sociálním kapitálem a stupněm ekonomického rozvoje krajů nepotvrdil, byť velmi slabé pozitivní souvislosti mezi nimi odhalil. Nutno ovšem dodat, že všechny výše zmíněné geografické úrovně – vyjma obecní úrovně (viz práce Susová 2007, Kůsová 2013) – jsou de facto vnitřně velmi heterogenní, čili o relevanci výsledků těchto studií se dají vést četné diskuse. Studium sociálního kapitálu se tak stává dosti problematické, poněvadž se výzkum musí nutně vypořádat s odlišnými charakteristikami sociálního kapitálu v různých územních částech, což mimo jiné potvrzují Sýkora a Matoušek (2009, s. 7), kteří tvrdí: „Ve výzkumu sociálního kapitálu a jeho vlivu na lokální a regionální rozvoj je tudíž nezbytné zohlednit územní rozsah sociální sítí a mnohohrstevnatost vzájemně propojených (i nepropojených) sociálních sítí v konkrétní lokalitě či regionu“. Zejména u nejvyšších územních celků (kraje) je analýza nejvíce problematická. Sice v porovnání mezi sebou kraje vykazují určitou homogenitu, nicméně vnitřně se skládají z mnoha menších a též odlišných územních jednotek a populací. Obecně pak hovoříme o vysoké polaritě jádra a periferie jednotlivých územních úrovní, jejichž výzkumný agregát může být v jistém ohledu zavádějící a nemusí odpovídat realitě. Pakliže se pokoušíme testovat hypotézy a statisticky podchytit sociální kapitál, můžeme se setkat s problémem MAUP (blíže Openshaw 1984). Výsledky výzkumu jsou pak ovlivněny výběrem oblasti, jinými slovy jestliže sledujeme jeden jev na několika měřítkových úrovních (lokální/regionální/národní), můžeme na každé z nich dostat zcela odlišné výsledky.

Vhodnější variantu místa výzkumu představují základní, více integrovanější celky. Problémem stále zůstává fakt, že integrované celky jsou velmi obtížně definovatelné v realitě, protože se často studie musejí uchýlit k analýze uměle vytvořených územních jednotek, což bohužel mimo jiné představuje i náš případ. V této studii pracujeme s centry rozvoje, jinými slovy s městy v jejich administrativních hranicích. Města jsou

pro nás centry populačními a centry společenských aktivit, zároveň disponují významnou koncentrací sociálních sítí a kontaktů².

1.1 Definice sociálního kapitálu

Pojem sociální kapitál se v odborné literatuře začíná objevovat až v druhé polovině 20. století. Do té doby sice někteří autoři zformulovali určité základy, ovšem klasické definice a populárnosti se pojem dočkal v 80. a 90. letech. Jisté základy můžeme pozorovat již v práci sociologa Maxe Webera *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism* z roku 1904 (Triglia 2001). Weber ve skutečnosti nepoužil pojem sociální kapitál, nicméně považoval sociální sítě za nástroj určený k formování podnikatelských aktivit, které takto usnadňují ekonomický rozvoj určité oblasti pozitivním způsobem (Triglia 2001). Weberovo pojetí dodává sociálním sítím všudypřítomný geografický aspekt z hlediska akcentování sítí v prostoru. Nutno ovšem dodat, že se jedná o velice úzkou definici operující pouze s podnikatelským prostředím, která marginalizuje roli veřejného sektoru nebo občanské společnosti. Zároveň je evidentní, že samotné dobré vztahy v lokalitě nám její ekonomický úspěch nezaručí.

Další zajímavou kontribucí k tématu z hlediska horizontálních vazeb sociálního kapitálu (viz dále) je práce Marka Granovettera *The Strength of Weak Ties* z roku 1973, ve které autor analyzuje sociální sítě. Granovetter (1973) z pohledu sociologa považuje analýzu sociálních sítí za nástroj umožňující propojit interakce mezi jedinci na mikroúrovni společně s implikacemi na makroúrovni; mluví o tzv. síle dyadických vazeb. Zároveň tvrdí, že jedinec disponuje tzv. silnými a slabými vazbami (Granovetter 1973). Silné vazby představují kontakty na úrovni rodiny, kolegů z práce, či blízkých přátel, zatímco slabými vazbami autor rozumí vzdálené kontakty, jinými slovy sporadické interakce jedince bez jakýchkoliv vyšších závazků (Hauser a kol., 2007). Důraz a především význam je kladen na slabé vazby, pomocí nichž jedinec získává nové informace z odlehlých částí sociální sítě, které může/nemusí využít ke svému prospěchu. Je evidentní, že autor reaguje na předešlé studie vyzdvihující roli zejména silných rodinných, resp. příbuzenských vazeb. V souvislosti s přibývajícím individualismem a postupným rozpadem rodinných vazeb se jeví Granovetterovy závěry jako logické východisko.

Konkrétních rozměrů dostává pojem sociální kapitál až na přelomu 80. a 90. let a je spojen se jmény Pierre Bourdieu, James Coleman a Robert Putnam. Často uváděnou je definice Bourdieu (1986, s. 51), který tvrdí, že se jedná o „souhrn reálných nebo potenciálních zdrojů pramenících z vlastnictví trvalé sítě, která se sestává z více či méně institucionalizovaných vztahů a reciprocity; jinými slovy vycházející ze členství ve skupinách, které vybavuje každého ze svých členů kolektivně vlastněným kapitálem

² Tím se zajisté nechceme dopustit chyby a marginalizovat sociální sítě a kontakty na venkově. Nelze přehlížet roli sociálního kapitálu na venkově a je nezbytné zde též studovat jeho funkce a význam, což ovšem není náplní této studie.

a zároveň oprávněním jednat ve svůj prospěch“. V jeho pojetí je sociální kapitál produktem samotného aktéra či skupiny aktérů, kteří ho musí neustále aktivně využívat, neb: „Množství sociálního kapitálu vlastněné daným aktérem tak závisí na velikosti sítě, kterou je schopen efektivně mobilizovat, a na objemu kapitálu (ekonomického, kulturního, nebo symbolického) vlastněného těmi, se kterými je spojen“ (Bourdieu 1986, s. 249). I přesto, že se jedná o často citovanou definici sociálního kapitálu, tak jej Bourdieu nikdy empiricky neměřil, jak dodává Šafr, Sedláčková (2006). Notabene, Bourdieu z pohledu marxistické perspektivy nahlíží na sociální kapitál jako na negativní prostředek využívaný výhradně buržoazními vrstvami obyvatel, což lze považovat za určitý nedostatek autorovy teorie. Autor zároveň chápe sociální kapitál jako zdroj vzniku nerovností ve společnosti. Bourdieu však nebyl jediným autorem, jenž se zabýval konceptem sociálního kapitálu, byly zde i jiní, kteří v téže době formulovali podobné teze (blíže Šafr, Sedláčková 2006). Protikladem Bourdieu (1986) je definice dle Putnam a kol. (1993), ve které naopak autor pokládá sociální kapitál za vlastnost sociální struktury, jež má spíše blahodárný vliv na fungování společnosti. Putnam vymezuje sociální kapitál jako „rysy sociální organizace jako důvěra, normy a sítě, které mohou zlepšit efektivitu fungování společnosti usnadňováním koordinovaných akcí“ (Pileček 2010, s. 66). Putnamova práce byla z hlediska geografické perspektivy přelomová, neb plně zohlednila prostorovou dimenzi konceptu a autor publikoval několik empirických studií o sociálním kapitálu ve vztahu k regionům Itálie, posléze USA. Specifickým příkladem či průnikem mezi individuálním (Bourdieu 1986) a kolektivním (Putnam a kol. 1993) pojetím je definice dle Coleman (1988), která tvrdí: „...sociální kapitál je definován svou funkcí. Není to jednoduchá entita, ale skládá se z více entit, které mají společné dvě charakteristiky: všechny se skládají z některých aspektů sociální struktury a usnadňují určité činnosti jednotlivců, kteří jsou uvnitř struktury“ (Pileček 2010, s. 66). Coleman de facto chápe sociální kapitál jako nástroj pro pochopení kolektivního jednání lidí, kdy cizí lidé v době svých naléhavých potřeb mají tendenci kooperovat namísto vyřešení nastalé situace pomocí vzájemné konkurence (Šafr, Sedláčková 2006).

Existuje též četná kritika konceptu (Mohan, Mohan 2002, DeFilippis 2001, aj.). Pileček (2010) shrnuje hlavní kritické argumenty do třech bodů: nejednoznačné vymezení konceptu (ve výzkumech se často prolínají různé definice sociálního kapitálu, čili výsledné vymezení pojmu může být nejasné), problematická aplikace v kontextu širokého spektra sociálních aspektů, a problematické měření sociálního kapitálu (sociální kapitál jakožto tzv. měkký faktor z části založený na subjektivitě jednotlivých aktérů skýtá výzvu pro exaktní výzkum). Jinými slovy, různorodé a občas protichůdné definice pojmu jsou primárním nedostatkem, na který se kumulují další problémy spojené s vágními metodickými postupy a následnou obtížnou interpretací výsledků jednotlivých výzkumů. K tomu jistá abstraktnost samotného fenoménu dotváří jistá úskalí pro jednotlivé badatele a jejich empirii.

Z výše nastíněného jsme si utvořili jakýsi obraz o problematice konceptualizace sociálního kapitálu. Pro účel další práce s konceptem jsme si proto vytvořili vlastní

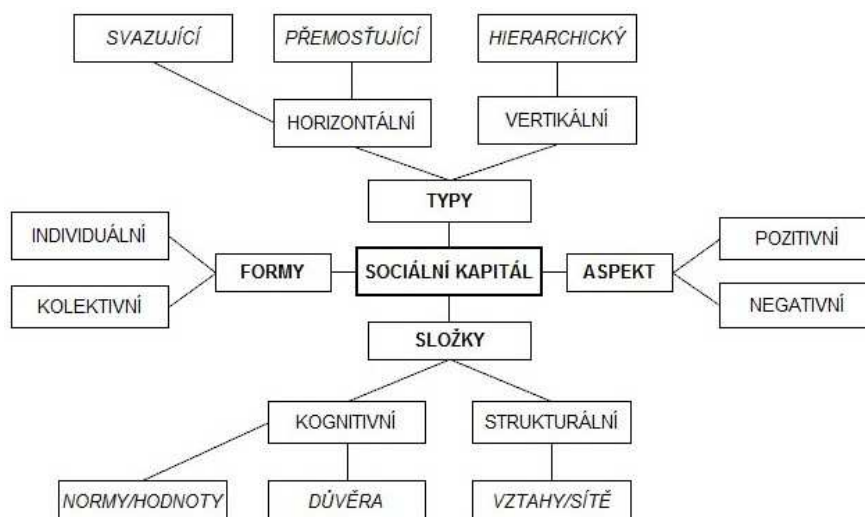
definici, která mimo jiné vychází z kombinace jednotlivých pohledů, v extrémním případě možno hovořit o eklektickém pojetí sociálního kapitálu. Sociální kapitál v první řadě chápeme ve vztahu k jeho roli v rozvoji regionu obecně jakožto veřejný statek, na druhou stranu důležitá je i jeho dílčí povaha soukromého statku, neboť je využitelný pro vlastní zájmy individua či skupiny. Za druhé, sociální kapitál je pak aktivizován a reprodukován jednotlivými členy sítě významných aktérů, za účelem dosažení osobních cílů, respektive společného konsenzu ohledně rozvoje regionu anebo lokality. Výsledná definice zní: „*Sociální kapitál jako předpoklad rozvoje města je veřejný statek (re)produkovaný v rámci sítě aktérů, za účelem dosažení konsenzu o rozvoji města (společných cílů) i vlastních individuálních cílů*“.

1.2 Typologie sociálního kapitálu

Zde se nyní pokusíme nastínit ne zcela vyčerpávající, avšak principiální typologii sociálního kapitálu, neboť znalost pouhé definice nám k výzkumu nestačí. Pročez důkladný rozbor vnitřní struktury samotného fenoménu nám poskytne detailnější pohled do nitra sociálního kapitálu. V následujícím schématu (obr. 1) spatřujeme určitou kauzalitu a posloupnost typologie. Složky sociálního kapitálu nám jasně definují podstatu samotného fenoménu, tedy z jakých jednotlivých komponent se fenomén sestává. Z toho se samozřejmě odvíjí jeho forma, která nám říká, jakým způsobem sociální kapitál chápeme. Zdali jej chápeme jako individuální nebo kolektivní statek. V návaznosti na formy vystupují typy, které jsou primárně definovány na základě sociální struktury společnosti, respektive přes sociální skupiny. Geografická interpretace typů sociálního kapitálu však vystupuje jako sekundární důsledek, jež určuje, kde se sociální kapitál nachází; jinými slovy, kde v prostoru se koncentruje sociální kapitál (horizontální typ) a na jaké geografické úrovni se toto odehrává (vertikální typ). Poslední typologii představuje jeho aspekt, čili zda je výsledek působení sociálního kapitálu spíše pozitivní pro společnost/jedince a nebo negativní. Mezi jednotlivými komponentami typologie lze hledat jisté souvislosti, všechny dohromady nám vytváří řetězec kauzalit a podmíněností. Všechny komponenty se samozřejmě navzájem výrazně ovlivňují, z hlediska geografické perspektivy je však nejvýznamnější typ sociálního kapitálu, neboť z tohoto hlediska se pohybujeme v různých geografických kontextech.

Dichotomie pojetí individuálního a kolektivního sociálního kapitálu představuje jeho primární typologii. Individuální překládá samotného aktéra/jedince jako objekt re/produkce sociálního kapitálu, zatímco struktura společnosti jako zdroj jeho re/produkce je spojeno s kolektivním/veřejným pojetím. Jinými slovy, opět se potýkáme s dilematem, zdali je sociální kapitál vlastností individua v klasickém pojetí Bourdieu (1986), či se spíše váže k rysům společnosti v pojetí Putnam a kol. (1993).

Obr. 1 – Typologie sociálního kapitálu

Zdroj: Van Deth a kol. (2008), vlastní zpracování

Dále rozlišujeme aspekt, čili zda se jedná o pozitivní nebo negativní sociální kapitál. Obecně můžeme tvrdit, že obě dvě varianty vedou k uspokojování potřeb daných aktérů či skupin, rozhodující je ovšem legalita jejich dosažení. Existují určité skupiny/sítě, které sice hájí svůj prospěch, nicméně činí tak ilegální formou. Klasickým a často uváděným případem je mafie. Jiným příkladem negativního sociálního kapitálu je prosazování a zvýhodňování příbuzných na pracovišti z pozice svého postavení; navzdory tomu, pomoc ze strany rodiny nebo příbuzných při hledání nové práce je naopak příkladem pozitivního aspektu sociálního kapitálu (Stachová a kol. 2011).

Sociální kapitál se dále skládá ze dvou hlavních složek. Kognitivní složka představuje obecné principy fungování společnosti jako jsou občanské normy, hodnoty a důvěra. Sýkora a Matoušek (2009) rozlišují ne/důvěru na partikulární a generalizovanou. Partikulární důvěra je založená na konkrétních interakcích mezi aktéry/skupinami, kdežto generalizovaná pramení z obecné důvěry ve společnost a její instituce. Strukturální složka je charakterizována sociálními sítěmi, tedy konkrétními vztahy/interakcemi, které vyplývají z kontaktu mezi lidmi.

Z hlediska typu rozlišujeme horizontální a vertikální sociální kapitál. Prvním typem je tzv. svazující sociální kapitál (*bonding*). Jedná se o vnitroskupinový typ, který je založený na vysoké míře partikulární důvěry a loajalitě členů uvnitř skupiny (Stachová a kol. 2011). Někdy bývá označován jako defenzivní, neboť pomáhá skupinám prosazovat své zájmy vůči ostatním skupinám, nebo je chrání vůči vlivům z vnějšku. Druhým typem je tzv. přemostující (*bridging*), který je založen bázi přenosu informací mezi skupinami (Stachová a kol. 2011). Někdy je též označován jako ofenzivní sociální kapitál, poněvadž přenáší rozvojové impulsy, čímž napomáhá společenskému rozvoji obecně. Posledním typem je spojující sociální kapitál (*linking*), jinak nazývaný hierarchický. Ten obecně propojuje aktéry na různých společenských úrovních, s cílem umožnit lokálnímu společenství získat jistá privilegia pomocí vertikálních vazeb od

institucí na vyšší územní úrovni; zejména na regionální, národní a nadnárodní (Stachová a kol. 2011).

Význam vnitřní typologie sociálního kapitálu je nepochybný, důležité je ovšem i prostředí, ve kterém je utvářen. Sociální kapitál je nutné vnímat v odlišných kontextech jiným způsobem, nejinak je tomu v kontextu Česka jakožto post-socialistické země. Zatímco se západoevropské země po druhé světové válce orientovali na demokratický vývoj společnosti a tržní ekonomiku, bývalé socialistické státy nastoupily režim politických represí a centrálně plánované ekonomiky. Od počátku 90. let však můžeme sledovat revoluční změny v podobě transformování české společnosti, ve které se prolínají post-komunistické, post-industriální a jiné transformace (v duchu Hampl a kol. 2007). Post-socialistickou transformaci můžeme rozdělit na několik fází: institucionální (pravidla hry), společenská (tržní mechanismy, společenská mentalita, demografické změny), sociálně-geografická (Sýkora, Bouzarovski 2012). Sociálně-geografická transformace zaštiťuje proces organizace obyvatel a aktivit v prostoru a jeho změnu v čase. Tato organizace v prostoru je zatížena časovou inercií, což dokládá i Dahrendorf. Dahrendorf (1990, s. 92) popisuje komplexitu a dlouhodobost transformace v post-socialistických zemích takto: „Proces kompletní změny ústavy trvá alespoň šest měsíců; je nepravděpodobné, že se věci hýbou v důsledku ekonomické reformy dříve, než uplyne šest let; a třetí podmínka cesty ke svobodě spočívá ve vytvoření takového základu, ve kterém se ústava a ekonomika transformuje do takových poloh, kdy budou schopné přestát jakékoli bouře zvně i zevnitř, což trvá sotva šedesát let.“ To znamená, že institucionální a sociální změny jsou schopny odeznít za krátkou dobu, zatímco transformace celé společnosti spolu se strukturálními změnami v organizaci společnosti trvá výrazně delší dobu (i po několika generacích).

Odlišný historický vývoj má vliv na utváření sociálního kapitálu (stejně tak má vliv i na rozvoj regionů obecně). Elementárním specifikem sociálního kapitálu je tudíž odlišnost systému, ve kterém se sociální kapitál re/produkuje. V extrémním případě můžeme namítat, že vyspělé demokratické státy umožňují individuům svobodu jejich volby a navazování kontaktů bez jakýchkoliv restrikcí, v totalitní společnosti je aktér natolik kontrolován a omezován, že nemůže navazovat nové kontakty či vytvářet nové sociální sítě, aniž by byl perzekuován. S tím úzce souvisí další markantní rozdíl mezi sociálním kapitálem v kapitalistických a post-socialistických zemích, kterým je intenzita rodinných sítí. Ve vyspělých kapitalistických zemích můžeme pozorovat po druhé světové válce nárůst individuality, oslabování rodinných vazeb a nárůst mimo-rodinných kontaktů, kdežto v socialistických zemích je akcentována role rodinných sítí, v Česku zejména po roce 1948. Teprve pakliže alespoň jeden člen rodiny disponoval reálným, byť jen omezeným kontaktem na člena vládnoucí komunistické strany, mohli se členové rodiny posléze ucházet o lukrativnější zaměstnání a nebo prestižnější školy (Kusá 1995). Odtud pak pochází, v jistém ohledu negativní pojem a význam společenských konexí (Šafr, Sedláčková 2006). A priori došlo k vytvoření klanové společnosti se vztahy a konexemi, které samozřejmě ani po několika dekádách

nevymizely a následky se promítají v dnešní společnosti dodnes. Zejména v počátku post-socialistické transformace mobilizovali někteří aktéři staré sítě kontaktů vytvořené před rokem 1989 a aktivizovali je tak ve svůj prospěch, například v průběhu pochybných privatizačních procesů (Možný 1999).

Jiný rozdíl mezi západními a východními zeměmi Evropy ztělesňuje aspekt důvěry. V demokratické společnosti funguje důvěra (v aktéry, skupiny, instituce) a loajalita jako významný prostředek při dosahování určitých cílů. Jedná se o základní stavební kámen demokratické společnosti. V socialistické společnosti sice důvěra existuje, nicméně se proměňuje spíše v nedůvěru vůči ostatním a obecně vůči společnosti a jejím institucím, pakliže jsou jedinci chyceni v pasti všeobecného nedostatku³. „Překonat tento začarovaný kruh je obtížné, protože lidé věří, že nemají rovné šance na úspěch v životě, a že jediným způsobem, jak uspět, je nechat se korumpovat či naopak korumpovat druhé“ (Šafr, Sedláčková 2006, s. 31).

Více jak čtyřicet let zakořeněného charakteru vazeb a sítí tudíž zapříčinilo, že sociální kapitál v Česku (samozřejmě i jinde) byl de facto jedinci jednosměrně přetvářen na kapitál ekonomický ku svému prospěchu; o sociálním kapitálu jakožto o rysech společnosti, jenž by pozitivně ovlivňoval její chod, spíše nelze hovořit. Nutno ovšem zohlednit, že Putnamovy hypotézy byly testovány zejména v prostředí vyspělé kapitalistické demokracie a své předpoklady netestoval v nově se transformujících zemích, kterou Česko bezesporu je. Rozdílné efekty sociálního kapitálu v transformujících se post-socialistických zemích musí nutně vyústit v důraz na zkvalitnění měření sociálního kapitálu v transformující se společnosti (OECD 2002). Zdali se ovšem současný kontext sociálního kapitálu podobá více demokratickým režimům a nebo si s sebou nese určitá specifika z minulosti, je otázka zcela zásadní, nicméně ne lehce zodpověditelná. Je však nutné předem počítat s historickými souvislostmi, které mohou mít dopad až do současné doby.

1.3 Sociální kapitál v kontextu rozvoje regionu

Vliv sociálního kapitálu na regionální rozvoj je v dnešní době zřejmý, zejména pak napojení jednotlivých regionů do širších sociálních sítí za účelem zvýšení své konkurence-schopnosti. Tento fakt potvrzuje i Blažek a Uhlíř (2011, s. 291): „Kontakty, respektive sítě kontaktů a jejich architektura, jsou považovány za jednu ze stěžejních příčin přetrvávajících hospodářských rozdílů mezi regiony. [...] Intenzivní formální a neformální kontakty mezi klíčovými aktéry, vzájemná vysoká míra důvěry, jež umožňuje společně mobilizovat zdroje větší, než může každý jednotlivec sám, schopnost spolupracovat na vzájemně výhodné bázi.“ Jinými slovy, sociální kapitál působí ve stále vyšší míře jako příčina regionálních nerovností, zároveň je však třeba

³ Zajímavým způsobem pojednává o socialistickém systému Kornai, který zavádí pojem „ekonomika nedostatku“ (blíže Kornai 1990).

zdůraznit, že přítomnost sociálního kapitálu v lokalitě/regionu funguje i jako podmínka úspěšného budoucího rozvoje. Triglia (2001) dodává, že čím je větší množství sociálního kapitálu schopno zajistit lokalitě ekonomický růst, tím méně se do budoucna daná oblast stává závislou na lokálních zdrojích.

Existují zde též jisté podmíněnosti při utváření sociálního kapitálu v regionu. Procesy na makroúrovni – jako jsou globalizace nebo mezinárodní dělba práce – lze považovat za významné trendy, které množství sociálního kapitálu v regionech ovlivňují. Na mikroúrovni je důležitá kvalita a kvantita sociální interakcí mezi aktéry a skupinami a zajisté stěžejní role lidského kapitálu. Nejen obecné trendy, ale též sociální kapitál uvnitř regionu může sám o sobě vytvářet určitý zdroj jeho konkurenceschopnosti a ovlivňovat jeho pozici v globalizovaném tržním prostředí. Ačkoliv zde existuje určitá obousměrnost vlivu, je více než jasné, že některé regiony mají určité výhody vyplývající z jejich příznivého historického vývoje a jiných okolností. V extrémním případě tak můžeme hovořit o tzv. path-dependancy, kdy například koncentrace vysoké míry sociálního kapitálu v určitém území nastartovalo, či spíše determinovalo jeho současnou a budoucí trajektorii rozvoje.

1.3.1 Trojí definice rozvoje regionu

Samotný rozvoj představuje určitou změnu v čase, kdy tato změna má veskrze pozitivní charakter. Problém ovšem vyvstává, pakliže máme definovat samotný pojem rozvoj regionu. Ten může být chápán různými autory různým způsobem. Díky současnému silnému prorůstání politiky a ekonomiky je patrně nejakcentovanější definice rozvoje ekonomická, zejména na základě míry nezaměstnanosti, která je v tuzemsku považována za hlavní indikátor regionálního rozvoje (Blažek, Uhlíř 2011). Kvalitní geograficko-ekonomická studie zohledňující regionální rozvoj v tuzemsku je například Blažek, Csank (2007). V ekonomickém pojetí je a priori akcentována ekonomická úspěšnost na základě řady indikátorů typu nezaměstnanost, výše mezd, podnikatelská aktivita, nebo rozsah investic v regionu. Jsme svědky masového vzniku publikací dalších publikací týkajících se ekonomické evaluace regionů/měst, bohužel ne všechny mají svou vypovídající schopnost nebo přidanou hodnotu⁴.

Jiným přístupem k chápání rozvoje je koncept udržitelného rozvoje, který operuje nejen s ekonomickým aspektem rozvoje, nýbrž i s aspektem sociálním a environmentálním, za účelem vytvoření určité harmonie mezi těmito třemi aspekty a zároveň zajištěním plnohodnotného budoucího rozvoje. Základní předpoklad udržitelnosti vyplývá z potřeb a požadavků na udržení dlouhodobě stabilního regionálního/městského ekosystému v šikovně nastaveném dynamickém ekvilibriu

⁴ Ukázkovým příkladem je studie Mastercard (2011) *Česká centra rozvoje*, která se snaží vytvořit typologii významných sídel v Česku. Chybným předpokladem této studie je, že výběr 63 populačně největších měst lze považovat za 63 nejvýznamnějších měst Česka, navzdory například jejich funkční velikosti. Dalším nedostatkem je matoucí používání terminologie, jakým je například agregátní index „sociální situace“, na jehož základě jsou jednotlivá města kategorizována.

sociálního, ekonomického a environmentálního aspektu (Cigale a kol. 2006). Pojem udržitelného rozvoje ovšem bývá chápán různými způsoby, například na konferenci v Riu de Jandero byl primárně interpretován z hlediska globálních environmentálních změn, kdežto na konferenci v Johannesburgu z pohledu celosvětové chudoby (Gregory 2009). „Na místní úrovni je jistě třeba hledět například na zaměstnanost, možnosti a přístupnost vzdělání, zajištění práv menšin, spravedlnost a bezpečnost, dopady dopravy, nakládání s odpady, surovinami a vodou, znečištění ovzduší či stav okolní přírody“ (místní Agenda 21, 2013).

Navzdory ekonomickému pojetí rozvoje a konceptu udržitelného rozvoje můžeme odlišit další kategorii, kterou ztělesňuje sociálně-geografické pojetí rozvoje. Rozvoj v tomto ohledu je chápán jako zachování pozice centra/sídla, popřípadě jeho posun nahoru/dolu v žebříčku hierarchie sídelního systému (například Hampl 1998). Jádrem sociálně-geografického pojetí⁵ je studium geografické organizace společnosti v prostoru a zároveň výzkum regionální a sídelní diferenciace. Důraz je kladen na populační charakteristiky včetně těch demografických. Tato tzv. regionalizace zahrnuje selekci center a vymezuje tak regiony na jednotlivých měřítkových úrovních (mikro/mezo/makro). Rozhodujícím prvkem je dynamika sledované populace v území a vytváření regionalizace v časových odstupech. V Česku na základě dostupných dat dojížděky obyvatel za prací z jednotlivých cenů byly vymezeny hranice působnosti primárně mikroregionů, z nichž byly dále odvozeny mezoregiony. Přestože poslední sčítání obyvatelstva proběhlo poměrně v nedávné době, významnou současnou regionalizací stále zůstává výzkum zpracovaný z dat censu 2001 (viz Hampl 2005).

1.3.2 Faktory a podmíněnosti regionálního rozvoje

Sociální kapitál není rozhodně jediným faktorem, který ovlivňuje rozvoj regionu, figuruje jich zde více. Pojdme si je pro začátek obecně shrnout. V první fázi je nezbytné rozlišit vnitřní faktory od vnějších a zároveň si definovat mechanismy, od kterých se odvíjí výsledný obraz reality, v našem případě rozvoj regionu (viz obr. 2).

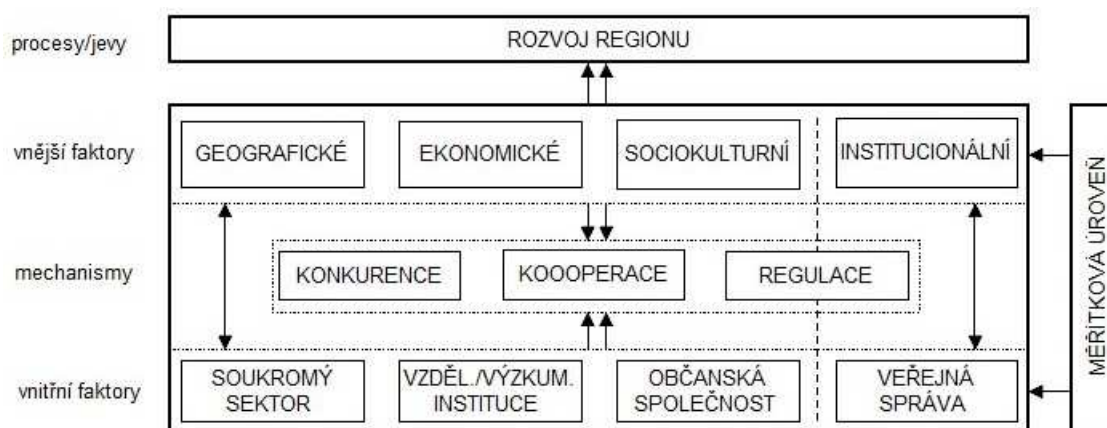
Vnitřními faktory rozumíme samotné aktéry v regionu, mezi něž patří veřejná správa, vzdělávací a výzkumné instituce, soukromá sféra a občanská společnost⁶. Veřejná správa zaštiťuje instituce státní správy, ale také samosprávních autorit, zatímco soukromou sféru tvoří firmy a podnikatelé. Za specifický případ považujeme často opomíjené vzdělávací a výzkumné instituce stojící mimo skupinu veřejné správy (do které mimo jiné patří i zdravotnická a sociální zařízení aj.), neboť mají do budoucna určitý potenciál při formování a rozvoji regionu. Za přínosné lze považovat zejména terciární školství z hlediska zvyšování vzdělanosti obyvatel, nýbrž také fakt, že

⁵ Průkopníkem na poli geografie a zejména pak sociální geografie byl Torsten Hagerstrand, který mimo jiné zdůraznil, že regionální věda by měla být zejména o lidech, nejen o studiu jednotlivých lokalit (Hagerstrand 1970).

⁶ Blíže model Quadruple helix (například Arnkil a kol. 2010), který je nástrojem pro výzkum organizačního a institucionálního uspořádání klíčových aktérů v určitém regionu.

univerzity disponují nezanedbatelnými finančními prostředky v rámci veřejného rozpočtu. Přítomnost univerzit pak může být pro region klíčová, nicméně i zde platí, že se univerzity koncentrují do hierarchicky a významově vyšších sídel, zejména pak do velkých aglomerací, čímž znevýhodňují sídla ostatní. Podobné je to i s lokalizací výzkumných zařízení, zvyšujících inovační kapacity jednotlivých regionů a tím jejich konkurenceschopnost. Často bývají vnitřní faktory opomíjeny, zejména pak role občanské společnosti (občané a jejich organizace). Pozornost se jednostranně upírá k vnějším faktorům, aniž bychom si uvědomili, že mohou být výsledkem interakce samotných aktérů. Samozřejmě, toto funguje i naopak. Například ekonomické faktory v podobě ekonomické výkonnosti regionu ovlivňují množství a intenzitu investičních pobídek v regionu.

Obr. 2 – Rozvoj regionu a jeho podmíněnosti

Zdroj: upraveno dle Hampl a kol. (2008)

Do skupiny vnějších řadíme faktory geografické, ekonomické, sociokulturní a institucionální (blíže Hampl a kol. 2008), které nám dohromady vytváří obecný kontext rozvoje regionu. Nastavení obecných pravidel hry a regulativů, respektive platný legislativní rámec společnosti, hraje důležitou roli v procesu rozvoje regionu a vytváří tak určitou nadstavbu k prvním třem jmenovaným faktorům. Politika na všech úrovních (lokální, regionální, národní, nadnárodní) podmiňuje rozvoj jednotlivých regionů. Tyto institucionální faktory jsou v tuzemsku dále umocňovány s postupnou integrací evropských zemí do Evropské Unie, na základě nutnosti konsolidace veřejných rozpočtů členských zemí a boje o alokaci volných finančních prostředků v různých regionech. Při současné difúzi politiky a ekonomie jsou často akcentovány ekonomické faktory⁷. Finanční a lidský kapitál pak představují jeho hlavní složky společně s technologickou vybaveností regionu a zajisté jeho rozvinutostí infrastruktury. S těmito tzv. tvrdými faktory rozvoje pracují mimo jiné některé obecné teorie regionálního rozvoje (viz Friedmann 1972). Na druhé straně však figurují sociokulturní faktory jako tradice či sociální kapitál, které můžeme zařadit do skupiny

⁷ Někdy lze však jednotlivé faktory od sebe obtížně odlišit. Často dochází k záměně sociálních faktorů za ekonomické a naopak. Dále, například u institucionálních faktorů hraje významnou a zároveň nepředvídatelnou roli lobby.

tzv. měkkých faktorů rozvoje. Začínají se objevovat nové pojmy jako například regionální soudržnost či regionální identita. Zakomponování těchto měkkých faktorů do obecné teorie regionálního rozvoje v posledních dekadách zapříčinilo kladení hlavního důrazu studií na schopnost spolupráce a inovace regionů (schopnost pracovat s know-how a dále jej šířit); typickým příkladem je teorie učících se regionů (viz Lundvall 2010). Nelze ovšem opomíjet i vliv geografických faktorů. Aniž by si toho byli někteří odborníci vědomi, geografie hraje důležitou roli při evaluaci celkového rozvoje regionů. V tomto ohledu bývá postoj geografie často marginalizován na úkor ostatních věd. Kupříkladu, pozice určitého sídla v sídelní hierarchii, eventuálně jeho exponovanost vůči jádru znázorňuje elementární a diferenciatní faktor rozvoje, od kterého se dále odvíjí ostatní souvislosti či podmíněnosti.

Z hlediska mechanismů, na základě kterých dochází k interakci mezi jednotlivými faktory a aktéry, Hampl a kol. (2008) rozlišuje tři typy: kooperativní (územní dělba práce), konkurenční (tržní mechanismy, politická soutěž), a regulační (sociální a regionální politika). Opět se jedná o ideální typologii, ve které může docházet k difúzi jednotlivých mechanismů. Kooperativní mechanismy jsou důležité například pro předávání informací mezi aktéry, potažmo regiony a městy, neboť dostatek kvalitních informací a know-how přináší obecně přínos jakékoliv osobě či oblasti. Konkurenční mechanismy mají význam zejména díky obecné soutěži o získání investic mezi jednotlivými regiony, respektive aktéry. Poslední, regulační mechanismy vyplývají zejména z působení veřejné správy a institucionálních faktorů, pomocí nichž se instituce snaží o usměrnění rozvoje konkrétní oblasti, respektive společnosti obecně. Oproti prvním dvěma zmíněným mechanismům tento působí spíše jako konvergenční; příkladem může být antimonopolní politika, která působí ve směru snižování rozdílů mezi regiony. Na druhou stranu existence ostatních politik, jako je například politika aktivní zaměstnanosti, spíše zapříčiňuje divergenci rozvoje měst a regionů, čímž de facto prohlubuje rozdíly mezi jednotlivými oblastmi.

Pakliže máme hovořit o obecném vztahu vnitřních a vnějších faktorů, lze jej chápat jako vztah reciproční. Výše uvedený výčet faktorů a mechanismů představuje pouhý nástin a částečné zjednodušení složité reality. Smyslem ovšem není podat vyčerpávající obraz, nýbrž extrahovat pouze podstatné prvky za účelem snazšího pochopení podmínek a příčin rozvoje. Důraz je též kladen na význam řádovostní úrovně, jinými slovy na měřítkovou úroveň, na které se odehrávají jednotlivé interakce faktorů. Podstatné je si uvědomit, že stejné faktory a mechanismy na jedné úrovni mohou mít zcela odlišný význam od stejných faktorů a mechanismů na jiné měřítkové úrovni. A ačkoliv je role pravidel hry průřezová a význam ekonomických faktorů vysoký, nejsou těžištěm této geografické studie, jež se opírá o měkké faktory rozvoje regionu, respektive o studium sociálního kapitálu v souvislosti s geografii, lépe řečeno s rozvojem města.

1.4 Sociální kapitál a rozvoj města

1.4.1 Malá a středně velká města v Česku

Pro vylíčení situace malých a středně velkých měst v Česku je nejprve nutné si nastínit obecný kontext kompozice sídelních jednotek. Sýkora, Mulíček (2009) chápou koncepci sídelních jednotek v Česku následujícím způsobem, kdy odlišují funkční městské oblasti a komplexní mikroregiony. Funkční městské oblasti se vyznačují silnými integračními vazbami blízkého zázemí na jeho jádro, zároveň pokrývají pouze nejlépe urbanizované oblasti; komplexní mikroregiony jsou formovány sociálně-ekonomickými vztahy jádra nejen se svým blízkým zázemím, ale také se vzdálenějšími periferními oblastmi, a proto pokrývají kompletně celé území státu (Sýkora, Mulíček 2009). Komplexní mikroregion se pak sestává z jádra, funkční urbanizované oblasti a periferie. Výzkum aplikovaný ve všech těchto komponentách komplexního regionu by dozajista zaručil objektivní poznání reality. Není však v kompetenci/kapacitě této studie tak učinit, proč se soustředíme pouze na jádra komplexního mikroregionu, respektive na města, a to z několika důvodů. Města obecně mají vysoký význam z hlediska sídelní hierarchie. Mají významnou roli zejména jakožto koncentrace obyvatel, pracovních příležitostí, služeb a jsou centry administrativními, což vytváří silné vazby mezi ním a jeho zázemím/regionem (Sýkora, Mulíček 2009). Koncentruje se zde nejen populace, ale také aktivity (ekonomické, zábavní aj.). Na mikroúrovni je nejdůležitější role pracovního trhu ve městě, poněvadž každodenní život většiny obyvatel závisí na jeho fungování, respektive na jeho lokalizaci v prostoru (Sýkora, Mulíček 2009).

Pakliže se ve městech vyspělých zemí koncentruje valná část populace a aktivit, dá se též očekávat přítomnost vysokého počtu sociálních sítí a kontaktů mezi obyvateli, čímž město a priori představuje vhodnou arénu pro jejich studium, potažmo pro studium sociálního kapitálu. Na rozdíl od velkých měst, kde je analýza sociálních sítí problematická kvůli jejich velikosti a velké vnitřní heterogenitě, malá a středně velká města představují vhodnější a zajímavější objekt studia v souvislosti s analýzou sociálního kapitálu. V roce 2011 existovalo 602 obcí se statusem města. Nutno podotknout, že extrakce skupiny malých a středně velkých měst z celého souboru je dosti problematická. Samotné legislativní kritérium nestačí, je třeba zohlednit více kritérií, která vyplývají z mnoha definičních znaků města, jimiž jsou například: relativní velikost vůči ostatním sídlům, vysoká hustota a koncentrace obyvatel, specifická demografická a sociální struktura obyvatel, přítomnost řídicích a obslužných funkcí (viz další kapitola).

V současnosti malá a středně velká města představují určitou spojnicí v sídelním systému mezi velkými aglomeracemi a venkovem. Malá města mohou hrát roli zprostředkovatele při překonávání konfliktu zájmů mezi místní, regionální a národní úrovní, stejně tak mohou těžit z některých přirozených výhod oproti větším městům díky funkčnímu prolínání se svým zázemím (Hinderling, Titus 2001). Zároveň ale mají nelehkou pozici a to hned z několika důvodů. V první řadě vůči již zmíněným velkým

aglomeracím, které nabízejí aglomerační výhody či dostatek kvalifikované pracovní síly. Existují důkazy o tom, že vedle vlivu národní a makro-strukturální politiky, jsou malá města velmi ovlivněna regionálními a místními podmínkami, mezi něž patří přítomnost přírodních zdrojů, hustota obyvatelstva a přístupnost na trh, ale také místní politika, přerozdělování příjmů anebo kupní síla (Hinderling, Titus 2001). Jejich složitá a problematická pozice dále pramení z obecných trendů, které se nyní odehrávají. Na mysli máme trendy jako globalizace, nebo terciérní specializace. Tradiční pojetí malých a středně velkých měst počítá s tím, že tento typ měst má blíže k průmyslu (zpracování plodin a materiálů). V současné době však dochází k přechodu od primárního/sekundárního sektoru k dominanci sektoru terciérního/kvartérního, mluvíme o nutnosti tzv. restrukturalizace měst, potažmo regionů, v Česku zaznamenané od 90. let, odkdy probíhá proces post-socialistické transformace. Je zcela evidentní, že ne všechna malá a středně velká města prošla/procházejí procesem restrukturalizace úspěšně, protože některá zaznamenala ztrátu svého významu v rámci sídelní hierarchie. Pro kvalitní integrovaný systém osídlení je však zásadní, aby spojovací článek mezi metropolemi a venkovem, alias malá a středně velká města, byl dostatečně významným.

1.4.2 Specifika sociálního kapitálu na úrovni měst

Sociální kapitál figuruje jako jeden z mnoha předpokladů rozvoje města. Jeho přítomnost má pozitivní vliv na vyspělost, což mimo jiné empiricky potvrzuje studie Cusack (1999). Efektivní realizace místních politik, spolu s pozitivní mírou spolupráce mezi veřejným, soukromým a neziskovým sektorem hraje důležitou roli v hospodářském rozvoji lokality, včetně vzniku účinných partnerství a sdílených zájmů (Courtney, Moseley 2008). Současně, důvěra mezi místními podnikateli, loajalita vůči místní komunitě a starost o své blaho, může mít pozitivní vliv z ekonomického hlediska v některých případech (Courtney a kol., 2006). Na druhou stranu jsou potvrzené i případy, kdy nepřítomnost sociálního kapitálu měla negativní dopad na další rozvoj. Zejména ztráta důvěry může vést ke ztrátě významných sociálních sítí (viz studie Lindkvist 2010). Množství sociálního kapitálu ve městě velice záleží nejen na trendech přicházejících zvnějšku, ale také na lokálním kontextu, který je neméně podstatný. Specifika a podoby sociálního kapitálu na úrovni malých a středně velkých měst nejsou z teoretického hlediska primárně předmětem této studie, nicméně toto téma je pro náš výzkum důležité. V rámci obecné teorie představuje toto téma výzvu pro další výzkum.

V konkrétním území často dochází ke střetu různého typu sociálního kapitálu a různých sociálních sítí (Sýkora, Matoušek 2009), významný je též jejich aspekt (pozitivní/negativní) a samotné chování jedinců. Majerová a kol. (2011) uvádí, že například na venkově rozvoj dosti závisí na angažovanosti starostů jednotlivých obcí. Dá se tedy předpokládat, že i podoba sociálního kapitálu v malých městech bude výrazně záviset na jednotlivých aktérech sítě a jeho reprodukce bude vycházet

z konkrétního jednání aktérů⁸. Z hlediska typu sociálního kapitálu je důležité, zdali dochází k interakci mezi jedinci v rámci jedné organizace, nebo zda kooperují jedinci mezi více institucemi a samozřejmě zdali se tak odehrává v jedné lokalitě anebo ve více regionech. Specifický význam má pak hierarchický typ sociálního kapitálu, jenž obvykle napojuje město na instituce vyššího řádu, pomocí nichž tak mají města přístup k výjimečným zdrojům. Vzniká zde tak potenciál pro sítě spolupráce a kontaktů, jejichž účelem často bývá získání prostředků (často z fondů EU skrze regionální operační programy, či při tzv. porcování medvěda). V této souvislosti jsme i svědky masového vzniku místních akčních skupin (dále jen MAS), neboli obcí, které se sdružují za účelem podpory vlastního rozvoje.

Nutnost participace a kooperace má do budoucna velký význam z hlediska úspěšného rozvoje. Role tvrdých i měkkých faktorů rozvoje je v současných městech nezanedbatelná. Tlak ze strany aglomerací, ale také tlak ze zázemí malých a středně velkých měst vytváří nelehkou pozici pro jejich budoucí úspěšný vývoj. Je více než evidentní, že některá města tento tlak ustojí, zatímco jiná budou svůj vliv a význam oslabovat. Zmapování úrovně sociálního kapitálu v malých a středně velkých městech se tak stává úkolem značně nejednoduchým, nicméně o to více podstatným.

⁸ Z tohoto hlediska by se v dané problematice nejlépe uplatnily různé behaviorální přístupy a modely.

2. Sociální kapitál a rozvoj malých a středně velkých měst: kvantitativní analýza

Smysl této kapitoly spočívá v ověření, zda existuje vztah sociálního kapitálu a regionálního rozvoje, přičemž provádíme operacionalizaci obou dvou veličin a srovnáváme je na souboru všech malých a středně velkých měst Česka. V této kapitole se rovněž blíže seznámíme s metodickým uchopením kvantitativního výzkumu a jeho výsledky. Ústředním motivem této kapitoly je potvrdit, respektive vyvrátit hypotézu, že *vyšší úroveň sociálního kapitálu vede k úspěšnějšímu rozvoji malých a středně velkých měst v Česku.*

Prvotní problém při práci s veličinou sociální kapitál představuje její obtížná měřitelnost, vyplývající z vícedimenzity samotného konceptu, jak uvádí Pileček (2010). Pojednáváme totiž o relační veličině, která je založena nejen na měřitelných ukazatelích, ale také na subjektivním vnímání jednotlivců (viz složka důvěry). Empirický výzkum sociálního kapitálu se tímto stává nelehce uchopitelným. Jednoduše však můžeme operovat se sociálním kapitálem z hlediska jeho formy. V kolektivním pojetí může převažovat kvantitativní metodika výzkumu, kdežto kvalitativní metody mohou dominovat pojetí individuálnímu. Zajisté se jedná o ideální případy, v realitě se mohou oba dva přístupy vzájemně kombinovat, doplňovat, ale též odlišovat. Podstatné jsou podmínky, ve kterých je sociální kapitál studován, podobně jako faktory, které měření fenoménu ovlivňují. Pileček (2010, s. 70) dodává: „Způsoby měření sociálního kapitálu se taktéž odvíjí od rozsahu datové základny. [...] S poklesem řádovostní úrovně zpravidla klesá možnost aplikace kvantitativního výzkumu, neboť charakteristiky sociálního kapitálu nebývají dostupné v dostatečném územním detailu.“ Operacionalizace sociálního kapitálu dále závisí na různém historickém kontextu (Šafr, Sedláčková 2006) a také na diferenciaci v řádovostní hierarchii regionů (Pileček 2010).

Sociální kapitál, jak bylo naznačeno dříve, se řadí do skupiny tzv. měkkých faktorů rozvoje, které jsou v současnosti nejvíce studovány institucionálními přístupy, jenž se zaměřují zejména na výzkum konkurenceschopnosti regionů v souvislosti s rozvojem institucí, inovací, spolupráce, kultury apod. Na rozdíl od tvrdých faktorů, jako je například nezaměstnanost, se měkké faktory vyjadřují obtížným způsobem, což dokládá Blažek a Uhlíř (2011, s. 175): „Jen s mírnou nadsázkou je možné říci, že se nezřídka jedná o snahu popsat pomocí nových metafor a analogií podmínky a předpoklady, které v některých regionech vedly k úspěšnému rozvoji...“ Při práci s konceptem sociálního kapitálu je důležité odlišit samotný sociální kapitál od jeho efektů, což se dále promítá do jeho výzkumu, kdy je zapotřebí sledovat jednotlivé aktéry a to, jakým způsobem investují do sociálních sítí, a kdo z těchto sítí těží (Šafr, Sedláčková 2006).

2.1 Metodika výzkumu

V našem případě studia úrovně sociálního kapitálu a stupně rozvoje malých a středně velkých měst vycházíme primárně z kvantitativního metodického přístupu, který je poté doplněn o přístup kvalitativní. Kvantitativní analýza nám také slouží jako nástroj pro následný výběr případové studie. Činíme tak z důvodu, kdy nám územní detail sice dokáže zpřístupnit některá námi požadovaná data, nicméně se domníváme, že samotné statistické testování souvislostí nestačí, je třeba dále provést detailní kvalitativní výzkum, jenž nám poskytne jiný, doplňující a neméně důležitý pohled na danou problematiku. Primárně disponujeme dílčími ukazateli jednotlivých dimenzí sociálního kapitálu, které posléze agregujeme do několika fiktivních proměnných na základě faktorové analýzy. Pakliže máme hledat souvislosti mezi úrovní sociálního kapitálu a stupněm rozvoje dané oblasti, je zapotřebí provést korelace. Jsme si samozřejmě vědomi toho, že variabilita některých námi agregovaných proměnných je menší než variabilita neagregovaných dílčích ukazatelů, a tudíž hledání statisticky významných souvislostí je tak do jisté míry složitější.

Veškerá práce s daty se odehrává na úrovni obcí, respektive v administrativních hranicích měst, neboť pakliže bychom pracovali s celými regiony, současné trendy jako například suburbanizace by nám výrazně ovlivňovaly výsledky a zkreslovaly tím realitu. Námi použitá data (viz další subkapitoly) jsme podrobili faktorové analýze⁹ (matematický zápis dále), pomocí které jsme se snažili redukovat počet vstupních proměnných při zachování maxima informace.

$$X_i = y_{i1}F_1 + y_{i2}F_2 + \dots + y_{in}F_n + e_i$$

Smysl faktorové analýzy spočívá v analýze komplexní regionální struktury a vytvoření několika málo latentních proměnných. Analýza slouží k eliminaci nadbytečných informací, odhalení závislostí a často k vytváření typologií. Nejprve je ovšem nutné korelovat všechny vstupní proměnné na základě sestavené matice. Často bývá vznesen požadavek, aby hodnota těchto korelací byla větší než 0,3 (pro dostatečnost korelace závisle proměnných), a aby zároveň nepřevyšovala hodnotu 0,8, čímž by způsobovala multikolinearitu. Multikolinearita způsobuje, že vstupní matice je singulární a nelze z ní tudíž spočítat inverzní matici, potřebnou pro účely faktorové analýzy. Důležité jsou rovněž komunality jednotlivých proměnných, které nám udávají, jak velkou variabilitou se daná proměnná podílí na společné variabilitě; žádoucí jsou hodnoty blízké 1. Z hlediska adekvátnosti námi použitých dat využijeme testu Kaiser-Meyer-Olkin, jehož hodnota musí nutně přesáhnout 0,5, aby mohla být faktorová analýza vůbec aplikována. Dále je důležitý způsob extrakce faktorů. My jsme primárně použili nejběžnější metodu *analýzy hlavních komponent*, která nám

⁹ $i = 1, 2, 3, \dots$; X_i = standardizovaná proměnná; y_i = konstanta; F = hypotetický faktor; e_i = specifická část proměnné X_i ; n = počet faktorů

vygeneruje faktory ve standardizované podobě s průměrem 0 a odchylkou 1. Stanovení počtu faktorů se odvíjí od tzv. Kaiserova pravidla, kdy jsou vygenerovány ty faktory, jejichž hodnota vlastního čísla je větší než 1. Poté jsme faktory nechali rotovat, respektive jsme transformovali původní matici faktorových zátěží pro adekvátnější interpretaci výsledných faktorů. Pro tyto účely jsme použili metodu rotace *Varimax*. Výsledkem vždy byla extrakce několika faktorů a vypočtení faktorových skóre, které jsme později převedli na pořadí jednotlivých měst, kdy nejlepší výsledek znamená 1. místo, nejhorší 247. místo.

Zpracování vybraných dat proběhlo skrze statistický program SPSS. K vizualizaci dat došlo na základě použití kartografického programu GIS. Principiálně byla provedena faktorová analýza, na jejímž základě data byla náležitě graficky zpracována a v neposlední řadě interpretována. Výsledné faktory obou veličin byly dále korelovány za účelem nalezení souvislostí mezi úrovní sociálního kapitálu a úspěšností rozvoje měst. Ve většině případů byl použit Pearsonův korelační koeficient. Dále jsme pracovali se závisle proměnnou „regionální rozvoj“, kterou jsme se snažili vysvětlit pomocí nezávisle proměnné „sociální kapitál“. Obě tyto proměnné vznikly sumarizací příslušných faktorů odpovídajících dané skupině. Abychom zvolili nejvhodnější model regresní analýzy pro účelné zkoumání souvislosti mezi úrovní sociálního kapitálu a regionálního rozvoje, použili jsme odhady různých metod (ne)lineární statistické regrese. U odhadů regresních modelů jsme se zaměřili především na koeficienty determinace, udávající hodnotu podílu rozptylu v pozorování závisle proměnné, kterou se podařilo regresní analýzou vysvětlit. Dále nás zajímala hodnota F-testu (nutně > 1) a sigmy (nutně < 0,05 na hladině významnosti 5 %), abychom modely lépe diagnostikovali, respektive mohli některé modely vyloučit. Nakonec jsme zvolili metodu lineární regrese ($y = k + xq$)¹⁰ s metodou vstupování proměnných *enter*, v rámci níž jsme rovněž testovali hypotézu o souvislosti vysoké úrovně sociálního kapitálu a úspěšnosti regionálního rozvoje. Nakonec jsme pomocí výpočtu průměrného pořadí a směrodatné odchylky¹¹ sumarizovaných proměnných „sociální kapitál“ a „regionální rozvoj“ vytvořili vlastní typologii českých malých s středně velkými městy z hlediska úrovně sociálního kapitálu a regionálního rozvoje.

2.2 Indikátory sociálního kapitálu

Operacionalizace sociálního kapitálu doznala v současné době velkého rozmachu ve společenských vědách. Z hlediska měření kolektivního sociálního kapitálu registrujeme v jednotlivých výzkumech diverzitu použitých indikátorů, což mimo jiné dokládá například Pileček, Jančák (2010). Existují též komplexní ukazatele, jako je Putnamův

¹⁰ y = závisle proměnná; k = konstanta; x = nezávisle proměnná; q = standardizovaný koeficient

¹¹ U obou proměnných jsme od aritmetického průměru odečetli, respektive přičetli jednu směrodatnou odchylku, čímž jsme jednotlivé proměnné rozdělili na tři části (extrémně nízké hodnoty, průměrné hodnoty, extrémně vysoké hodnoty).

index¹², na jehož základě autor zkonstruoval žebříček států USA podle úrovně hodnoty indexu. Tento index byl posléze mnohokrát aplikován a modifikován dalšími výzkumníky (u nás např. Kostelecký a kol., 2007). Samozřejmě se tomuto způsobu operacionalizace nevyhnula i jistá kritika. Prvním úskalím, které sráží relevanci Putnamova indexu, je přílišný důraz na občanskou participaci v organizacích obecně, neboť různé typy organizací mají rovněž různý vliv na sociální kapitál (Šafr, Sedláčková 2006). Jiným, neméně podstatným nedostatkem je situace, kdy vyvozujeme závěry pro individua z agregovaných/skupinových dat; může tak nastat problém tzv. chybného závěru (Šafr, Sedláčková 2006). Šafr a Sedláčková (2006) dále zdůrazňují, že z hlediska strukturální složky sociálního kapitálu badatelé nejvíce operují a zaměřují se na ukazatele členství v různých spolcích a organizacích, které mají indikovat občanskou angažovanost a rozvinutost sítí, zatímco z hlediska kognitivní složky je prakticky hojně využíván ukazatel míry důvěry, který někteří autoři považují za hlavní indikátor sociálního kapitálu. Jiným možným přístupem, jak statisticky hodnotit sociální kapitál, je použití parciálních indikátorů namísto jednoho komplexního, kdy hodnotíme sociální kapitál podle jednotlivých složek. Z obecného hlediska je v některých případech problematická dostupnost dat (viz Pileček 2010). Neexistují totiž datové podklady na nižších řádovostních úrovních, pročež se výzkumy musí nutně uchýlit k jiným metodám výzkumu.

Z hlediska našeho výzkumu si sociální kapitál nejprve rozdělíme na jednotlivé dimenze, kterými jsou důvěra, normy a hodnoty, sociální sítě (obdobně jako Pileček, Jančák 2010), neboť s konceptem v celku operovat nebudeme. Výběr jednotlivých indikátorů (viz tab. 1) je podroben důkladné argumentaci kvůli jejich adekvátnímu a relevantnímu použití ve výzkumu. Ústředním mottem pro výběr indikátorů je malá četnost indikátorů na úkor adekvátní vypovídající schopnosti.

Tab. 1 – Vybrané indikátory sociálního kapitálu

Složka	Indikátor	Zdroj dat	Popis
Kognitivní	<i>komunální volby</i>	ČSÚ - volby	<i>účast v komunálních volbách konaných roku 2010 (v procentech)</i>
	<i>volby poslanecká sněmovna</i>	ČSÚ - volby	<i>účast ve volbách do poslanecké sněmovny konaných roku 2010 (v procentech)</i>
	<i>věřící</i>	SLDB 2011	<i>podíl věřících obyvatel v roce 2011 (v procentech)</i>
Strukturální	<i>podnikatelské subjekty</i>	ČSÚ	<i>počet subjektů podnikajících v oblasti kultury, zábavy a rekreace na 1000 obyvatel středního stavu roku 2012 (v promilích)</i>
	<i>neziskové organizace</i>	MF - ARES	<i>počet aktivních sdružení a jejich organizací na 1000 obyvatel k 1.1.2013 (v promilích)</i>
	<i>migrační saldo</i>	ČSÚ - MOS	<i>hrubá míra migračního salda v letech 2003-2012 (v promilích)</i>
	<i>přijaté dotace</i>	ROZPOČET VEŘEJNÉ	<i>výše přijatých dotací na osobu v letech 2003-2012 (v korunách)</i>

Zdroj: vlastní zpracování

¹² Putnamův index sociálního kapitálu se skládá z několika komponent, kterými jsou: (1) komunitě organizovaný život, (2) angažovanost ve veřejných záležitostech, (3) komunitní dobrovolnictví, (4) neformální družnost, (5) sociální důvěra. Detailní popis komponent, alias použitých ukazatelů, je k dispozici v publikaci Putnam (2000, s. 291).

Sociální důvěra je důležitou kognitivní složkou sociálního kapitálu. Sedláčková, Šafr (2008) uvádějí, že „nejsilnější efekt na sociální důvěru má v ČR deklarovaná spokojenost s politickou a ekonomickou situací spolu s důvěrou ve státní instituce.“ V našem případě pracujeme s důvěrou občanů v politiku na mikro a makro úrovni. Vhodným a dostupným ukazatelem z portálu volby.cz je procentuální účast voličů v komunálních volbách, respektive ve volbách do poslanecké sněmovny, které mimo jiné ve svém výzkumu využívá například Kostelecký a kol. (2007). Účast voličů ve volbách vyjadřuje jejich angažovanost a zájem o veřejné dění, což mimo jiné posiluje sociální kapitál, zároveň se tak odlišuje důvěra občanů v lokální záležitosti od těch na celostátní úrovni. Záměrně námi byl vybrána volební účast ve volbách konaných roku 2010. Sice se nejedná o nejaktuálnější volby, nicméně to byly poslední řádné volby, které proběhly v legislativně řádný termín. Výběr předběžných voleb v roce 2013 nepřipadl v úvahu, kvůli možnému vlivu zvýšené nedůvěry a deziluze ze strany občanů. Prezidentské přímé volby taktéž byly vyloučeny z výběru, neb představují volby dvoukolové s různou volební účastí v závislosti na počtu volebních kandidátů; tzn. že například v druhém kole prezidentských může nastat případ, kdy se voliči nedostaví k volbám z důvodu antipatií k finálním kandidátům.

Další významnou kognitivní složkou jsou hodnoty a normy obyvatel. Z hlediska dostupnosti dat jsme do této kategorie zařadili podíl věřících obyvatel. Přestože v současnosti význam náboženství upadá, podíl věřících obyvatel nám dnes indikuje hodnoty, a zejména pak jejich identitu a sounáležitost s územím, spíše než samotnou religiozitu obyvatel. Lee a kol. (2005) uvádí, že silný pocit společné identity, představuje aspekt sociálního kapitálu, který může být mobilizován za účelem rozvoje komunity. Regionální identita, alias vysoká sounáležitost s územím pak může indikovat větší pravděpodobnost „dobrých sousedských vztahů“. Jinými slovy, vysoká sounáležitost s daným územním celkem může mít vliv na rozvoj sociálního kapitálu (potažmo regionu obecně), kdy mu vytváří pozitivní prostředí pro jeho re/produkcii. Alternativní indikátory určité nedůvěry a občanských hodnot představuje například i míra kriminality a nebo rozvodovost, které ve svém výzkumu použil Hallér (2006). Údaje o kriminalitě nejsou k dispozici v dostatečném územním detailu, čili tento ukazatel nebyl v této analýze použit. Počty rozvodů sice k dispozici jsou na obecní úrovni, problematická je ovšem jejich interpretace, neboť se vztahují spíše k demografické struktuře obyvatel.

Abychom naplnili kritérium komplexnosti, přidáváme strukturální složku, do které řadíme sociální síť. V rámci této kategorie jsme vytipovali čtyři hlavní indikátory, které jsme následně v analýze použili. Prvním je počet neziskových organizací¹³, se kterým operuje detailně například Kůsová (2013). Samozřejmě jsme si vědomi, že ne všechna tato sdružení mají lokální působení a jsou de facto dobrovolnická a volnočasová, čímž by měla produkovat sociální kapitál lépe než sdružení ostatní. Putnam (1995) uvádí, že nevolnočasová sdružení s celostátní působností mají negativní vliv na tvorbu sociálního kapitálu. I přes tento nedostatek jsme počet neziskových organizací do

¹³ Podle právní formy nalezneme jako označení 701 a 731.

analýzy zařadili. Tento indikátor totiž symbolizuje defenzivní typ sociálního kapitálu a tzv. komunitní dobrovolnictví (Putnam 2000).

Další indikátor obdobně jako počet neziskových organizací posiluje horizontální typ sociálního kapitálu. Do analýzy jsme zařadili migraci v podobě relativního migračního salda proto, aby zastupovala ofenzivní sociální kapitál (viz výzkum Pileček, Jančák 2010). Použití tohoto ukazatele je jistě diskutabilní, nicméně pro náš účel migrace ztělesňuje určitý potenciál pro získání nových informací a znalostí, které migranti s sebou do lokality přinášejí. Rozvíjejí a prohlubují vazby mezi oblastmi, čímž mohou aktivizovat endogenní potenciál lokality, potažmo sociální kapitál jako takový.

Neměli bychom též opomenout i vertikální typ sociálního kapitálu, pročež jsme použili jako indikátor hierarchických vazeb výši přijatých dotací, která symbolizuje míru napojení lokálních aktérů na aktéry na vyšších řádovostních úrovních (kraj, stát, EU). Proces tzv. porcování medvěda anebo určitá forma lobbingu představuje velký význam pro lokální rozvoj, kdy se prostřednictvím kontaktů samotná obec dostává k prostředkům, na které by jinak nedosáhla. Význam přijatých dotací a zejména těch poslaneckých udává například práce Hány (2010, s. 22), který tvrdí: „V tomto pohledu je možné předpokládat, že na poslance jsou nejsilněji napojeni aktéři působící v místech bydliště poslanců, kteří je mohou znát osobně. Ti mají větší pravděpodobnost schválení žádosti o dotaci v Poslanecké sněmovně“. Na druhou stranu lze argumentovat, že výše získaných dotací se odvíjí od efektivity řízení měst, respektive že tato suma vyplývá jako pozitivní důsledek přítomnosti sociálního kapitálu ve městě.

V neposlední řadě jsme do analýzy zahrnuli i lokální kontext v podobě počtu ekonomických subjektů podnikajících v kulturních, zábavních a sportovních odvětví¹⁴. Počet ekonomických subjektů (používá např. Pokorák 2007) symbolizuje prostředí, respektive zdali je lokalita dobře vybavena pro úspěšnou reprodukci sociálního kapitálu, neboť zejména v prostorech jako jsou například sportoviště a kulturní objekty, dochází často k interakci různých jedinců.

Tab. 2 – Deskripce indikátorů sociálního kapitálu

Ukazatel	Průměr	Minimum	Maximum	Směrodatná odchylka
Volby do PS	60,74	46,60	73,91	5,09
Komunální volby	45,48	29,77	69,57	6,58
Věřící	20,21	8,66	56,91	8,30
Podnikatelské subjekty	5,43	2,09	11,06	1,53
Saldo migrace	-0,31	-21,73	44,59	7,32
Přijaté dotace	9280,90	2759,18	27711,84	3400,22
Neziskové organizace	10,21	4,42	22,75	2,46

Zdroj: vlastní výpočty

Statistický popis všech použitých ukazatelů sociálního kapitálu nalezneme v předešlé tabulce (tab. 2). Nejnižší rozdíly mezi prvky souboru vykazují podíl

¹⁴ V klasifikaci ekonomických činností nalezneme pod označením CZ-NACE 5103.

podnikatelských subjektů a podíl neziskových organizací. Počet nestátních neziskových organizací a podnikatelský subjektů podnikajících v oblasti kultury, rekreace a sportu poměrně odpovídá populační velikosti města. Naopak nejvíce se odlišují případy v souboru podíl věřících a saldo migrace. Populační velikost sídla zde nejspíš nehraje stěžejní roli, figurují zde jiné faktory včetně geografické polohy.

2.3 Indikátory rozvoje města

V současnosti žije ve městech většina obyvatel, pročež význam jejich rozvoje je vysoký. Obtížné je ovšem nalézt vhodný způsob, jakým lze zachytit charakter rozvoje jednotlivých oblastí. V našem případě chápeme rozvoj města, že je velmi úzce spojen s obyvateli, kteří zde bydlí, pracují a také zde provozují jiné aktivity. Proto tedy volíme populační, demografické a indikátory progresivních aktivit, na jejichž základě určujeme stav současného rozvoje. Zároveň nás zajímá – abychom dokreslili kompletní obraz o rozvoji malých a středně velkých měst – dynamika změn, respektive vývoj studovaného jevu v čase. V následující tabulce (tab. 3) se nachází výběr indikátorů, se kterými dále operujeme, zejména ve faktorové analýze. Všechna námi použitá data pochází výhradně ze Sčítání obyvatelstva.

Tab. 3 – Vybrané indikátory rozvoje měst

Indikátor	Popis
Vysokoškolské vzdělání	podíl vysokoškolsky vzdělaných na obyvatelstvu starším 15 let (v procentech)
Zaměstnanost terciér	podíl zaměstnaných v sektoru služeb na obyvatelstvu ekonomicky aktivním (v procentech)
Nezaměstnanost	obecná míra nezaměstnanosti (v procentech)
Populace	relativizovaný počet obyvatel (ČR=10000)
Obsazená pracovní místa	podíl obsazených pracovních míst na 1000 zaměstnaných osob (v promilích)
Index stáří	index stáří (v procentech)

Zdroj: ČSÚ (2014a), vlastní zpracování

Základním ukazatelem rozvoje je relativní počet obyvatel, který ve svém výzkumu využívá například Hampl (2005). Výhodou tohoto indikátoru je fakt, že města relativizujeme de facto vůči ostatním městům, čímž tak rozumně odlišíme populační velikost jednotlivých sídel. Dalším indikátorem je podíl obsazených pracovních míst (OPM)¹⁵, jež se počítá z následujícího vzorce a vyjadřuje určitou sílu města jakožto pracovního centra.

$$OPM = \frac{Z + D - V}{Z} * 1000$$

¹⁵ Z = počet zaměstnaných osob; D = počet obyvatel dojíždějících do zaměstnání; V = počet obyvatel vyjíždějících do zaměstnání

Obsazená pracovní místa udávají pracovní význam města, respektive zdali dané město disponuje kvalitním a dostatečně velkým pracovním trhem. Klasickým a hojně používaným indikátorem hospodářského růstu bývá výše HDP. My jej však považujeme za dosti široký ukazatel, který zohledňuje spíše sekundární výsledek rozvoje regionu, a proto místo něj dosazujeme podstatně jednodušší a výstižnější ukazatel ekonomické výkonnosti, kterým je obecná míra nezaměstnanosti vycházející opět z populačních dat. Z hlediska demografických charakteristik využíváme jako indikátor rozvoje index stáří, který nám vyjadřuje podíl osob starších 65 let na 100 osob mladších 15 let. V posledních letech dochází ke stárnutí obyvatel, což znamená, že se index stáří postupem času zvyšuje. Existují však rozdíly mezi jednotlivými městy, kdy se dá očekávat například nižší hodnoty indexu stáří u měst, které leží v suburbánních oblastech velkých měst. Poslední skupinu ukazatelů tvoří indikátory progresivity. Prvním je podíl osob s vysokoškolským vzděláním. Oproti průměru EU je Česko zemí, kde je podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel nižší, nicméně lze očekávat nárůst, a to i v malých a středně velkých městech. Druhým indikátorem progresivity je podíl zaměstnaných obyvatel ve službách. V důsledku post-totalitních změn a reorientace z průmyslu na aktivity s vyšší přidanou hodnotou, je význam tohoto indikátoru vysoký, neboť indikuje určitou neúspěšnost provedené terciarizace ve městech.

V rámci statistického přehledu vybraných ukazatelů rozvoje měst (tab. 4) můžeme porovnávat roky 2001 a 2011 na základě dat dvou cenzů. U čtyř indikátorů pozorujeme jejich zvýšení během posledních dvou sčítání, z toho lehký nárůst vzdělanosti a nezaměstnanosti a vyšší nárůst zaměstnanosti v terciéru a u indexu stáří. Naopak populace a obsazená pracovní místa prodělala lehký pokles. Zároveň však můžeme komparovat průměrné hodnoty v širším kontextu. Oproti průměrům ČR v roce 2011 se soubor malých a středně velkých měst vyznačuje vyšším indexem stáří (ČR = 110,47 %) a nezaměstnaností (ČR = 9,84 %), zatímco nižší hodnoty vykazují u ukazatele vysokoškolsky vzdělaní (ČR = 12,46 %) a zaměstnaní v terciéru (ČR = 46,47 %).

Tab. 4 – Deskripce indikátorů rozvoje města (roky 2001 a 2011)

Ukazatel	Průměr		Minimum		Maximum		Směrodatná odchylka	
	2001	2011	2001	2011	2001	2011	2001	2011
Vzdělanost VŠ	7,33	9,84	2,89	3,41	13,18	18,31	2,19	2,92
Zaměstnanost terciér	33,76	41,29	19,93	26,96	48,88	56,79	5,52	6,34
Obsazená pracovní místa	1162,36	1063,52	478,68	583,62	9838,81	7109,95	595,79	414,33
Nezaměstnanost	9,12	10,41	3,12	5,48	20,40	20,85	3,88	2,78
Populace	14,04	13,22	0,72	0,76	93,29	89,11	13,87	12,75
Index stáří	76,14	113,28	22,50	51,96	145,72	180,87	15,17	17,94

Zdroj: ČSÚ (2005 a 2014), vlastní výpočty

2.4 Identifikace malých a středně velkých měst v Česku

Vymezení malých a středně velkých měst v této práci vychází z identifikace, která byla aplikována v rámci projektu ESPON TOWN¹⁶. Tato identifikace nevychází z legislativního vymezení města, nýbrž funkčně-prostorového pojetí, kdy pracujeme s daty o populaci a dojížděci do zaměstnání. Vymezení měst se odvíjí od podrobných dat z cenzu 2001, čímž ji můžeme považovat za neaktuální. Bohužel, v současnosti nemáme k dispozici sumarizovaná data o dojížděci obyvatel ze sčítání 2011, respektive vytvořené regionalizace, které jsou k identifikaci měst potřeba. V pojetí projektu ESPON TOWN jsou malá a středně velká města chápána z funkčně-prostorové perspektivy jako jádra regionálního systému osídlení, která díky své centralitě obsluhují větší teritoriální celky (Servillo 2014). Města jakožto centra jsou vysoce diferenciována dle síly a významnosti jejich centrality, zároveň z hlediska jejich regionálního vlivu.

Proces identifikace malých a středně velkých měst se odehrává na úrovni LAU 2¹⁷ (obec) a operuje s daty o populaci, ekonomicky aktivních obyvatelích a dojížděci do zaměstnání. Začíná v prvé řadě selekcí sídel, která jsou centry pracovních příležitostí, respektive disponují alespoň 1000 pracovních míst, a zároveň jsou hlavní dojížděkovou destinací pro alespoň jedno jiné sídlo. Velikostní kritérium pracovních míst splnilo ze 6258 obcí pouze 493. 645 obcí bylo klasifikováno jako destinace maximálního dojížděkového proudu z jiné obce. Průnikem těchto dvou kritérií je soubor 367 obcí, jež mohou být považovány za centra pracovních příležitostí.

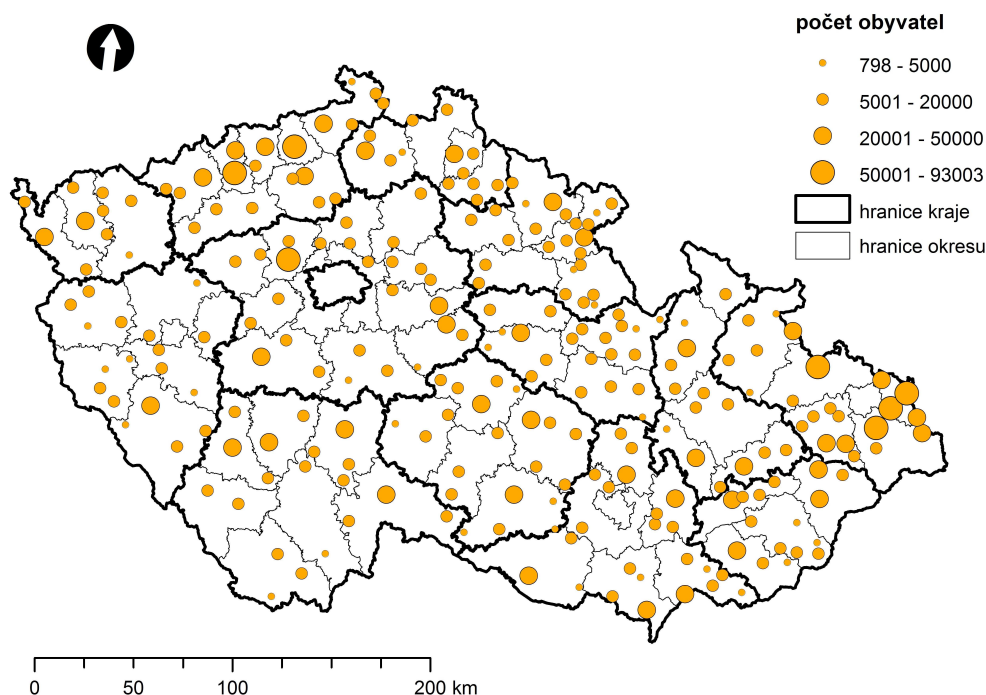
Další etapa identifikace malých a středně velkých měst spočívá ve vymezení urbánních center jakožto jader jejich mikroregionu na základě proudů dojížděky. Jinými slovy, vytváříme námi identifikovaným pracovním centřům jejich mikroregion. Každé sídlo/LAU 2 bylo přiřazeno pouze k jednomu pracovnímu centru. Výsledně máme všechny jednotky LAU 2 napojená na centra/města pomocí nejsilnějšího dojížděkového proudu za prací. Pakliže nastane situace, kdy největší proud vyjížděky z dané obce nesměřuje do námi zvoleného pracovního centra, nýbrž do jiného sídla, je napojena na pracovní centrum skrze hlavní dojížděkový proud nepřímou. Je však zcela evidentní, že ne všechna města jsou natolik silná na to, aby si dokázala formovat vlastní mikroregion. Tímto postupem bylo vyselektováno 352 mikroregionů. Odlišnost počtu mikroregionů a počtu pracovních center spočívá v tom, že zázemí některých urbánních center se sestává z obcí, které jsou zároveň urbánními centry pro jiné obce. V následujícím kroku je nutné vytyčit hranici minimální počtu obyvatel každého mikroregionu, který vyplývá z frekvenčního rozložení námi sledovaného jevu. Byla tak stanovena hranice minimálního počtu 6000 obyvatel mikroregionu, díky které bylo vybráno 260 mikroregionů (včetně hlavního metropolitního areálu a větších aglomerací).

¹⁶ Monitorovací síť pro evropské územní plánování (ESPON) řeší teritoriální dopady sektorových politik. TOWN se v rámci projektu ESPON specificky zaměřuje na výzkum malých a středně velkých měst a jejich rozvoje napříč evropským teritoriím. Je realizován v období 2012-2014.

¹⁷ LAU 2 = Local administrative unit (místní správní jednotka); dříve označováno jako NUTS 5

Poslední krok představuje odlišení velkých měst od malých a středně velkých na základě analýzy signifikance dojížďkových proudů mezi mikroregiony. Z identifikace dle projektu ESPON TOWN vyplynulo, že v Česku existuje 13 velkých měst. Víceméně se jedná o všechna města krajská, s výjimkou Ústí nad Labem a Opavy. Ústí nad Labem nedisponuje významným dojížďkovým proudem. Opava též na základě své polohy u hranic a konkurenci většího sídla Ostravy není považována za velké město. Poslední specifikum tvoří případ Mladé Boleslavi, která jako jediné město s méně 50 tisíci obyvateli v roce 2001 bylo díky své funkční velikosti zařazeno do kategorie velkých měst, neboť představuje významnou koncentraci populace a pracovních příležitostí v podobě přítomnosti automobilového průmyslu.

Obr. 3 – Malá a středně velká města Česka dle kategorie obyvatel (2011)

Zdroj: Servillo (2014), vlastní zpracování

Výsledkem typologie malých a středně velkých měst v Česku je soubor 247 sídel (viz obr. 3), která splňují předem vytyčená kritéria a zároveň jsou dostatečně významnými centry populace a pracovních aktivit (i v rámci svých mikroregionů). Identifikace zahrnuje dva specifické případy, kdy dvě sídla nemají statut města, nicméně svou funkci plní jako by to města byla. Jedná se o obce Dukovany a Velká nad Veličkou. Nejvyšší počet malých a středně velkých měst se nachází ve Středočeském kraji (n=26), zatímco nejnižší počet měst registrujeme v Karlovarském kraji (n=10), z čehož se dá usuzovat, že početnost měst v kraji se odvíjí od jeho velikosti. Obcí s nejmenším počtem obyvatel jsou Dukovany (798 obyv.), kdežto nejvyšší počet obyvatel se koncentruje v Ústí nad Labem (93 002 obyv.), což mimo jiné dokládá velké rozpětí samotného souboru měst. V kontextu ostatních měst Evropy je rozpětí souboru specifické a je zcela evidentní, že v každé evropské zemi budou jisté

odchyly. Nejčastější hodnotou, která se v souboru měst vyskytuje, je 7 275 obyvatel, při čemž průměrná hodnota představuje 13 796 obyvatel. Největší města (kategorie 50 000 a více) se koncentrují na severu Čech v Krušnohoří a ve Slezsku, zatímco nejmenší města jsou difúzně rozseta po celém území Česka.

Tab. 5 – Porovnání malých a středně velkých měst

Kategorie	Počet	Populace		OPM	
		absolutně	relativně	absolutně	relativně
Velká města	13	2 824 038	27,06	1 885 160	42,23
MSVM	247	3 407 679	32,65	1 546 622	34,64
Ostatní	5 991	4 204 843	40,29	1 032 432	23,13
ČR	6 251	10 436 560	100,00	4 464 214	100,00

Pozn.: MSVM = malá a středně velká města, OPM = obsazená pracovní místa

Zdroj: ČSÚ (2014), vlastní výpočty

Rovněž je důležité zasadit malá a středně velká města do celostátního kontextu. V předešlé tabulce (tab. 5) máme k dispozici porovnání jednotlivých skupin obcí, z něhož je patrné, že z hlediska populační velikosti a obsazených pracovních míst malá a středně velká města se podílí na celku zhruba 1/3. Velká města mají relativně méně populace oproti ostatním obcím Česka, nicméně tento fakt kompenzují svojí pracovní funkcí, kdy se podílí na celkové hodnotě více než 42 %. Z níže uvedených hodnot je evidentní, že význam malých a středně velkých měst v celkovém kontextu je velký; disponují nezanedbatelným počtem obyvatel a pracovních příležitostí, což z nich dělá neméně podstatnou součást celého systému osídlení Česka.

2.5 Výsledky analýzy sociálního kapitálu

Kvantitativní statistická analýza sociálního kapitálu v konkrétním území není novým tématem. Podobných výzkumů se vyskytuje celá řada. Metodicky podobný výzkum provedli například Pileček a Jančák (2010), kteří pomocí řady dostupných dat analyzovali úroveň sociálního kapitálu v okresech Česka. Podobný výzkum avšak z hlediska měřítkové úrovně, respektive na obecní úrovni, provedla například Kúsová (2013), která v duchu Putnamovského pojetí občanské angažovanosti v různých spolicích a organizacích a za pomoci lokální hot spot analýzy, vytvořila typologii Česka. Nabízí se tedy různá srovnání výsledků s jinými výzkumy, nicméně je nutné přihlížet k faktu, že my pracujeme pouze s určitým výsekem reality, kterými jsou malá a středně velká města, přestože zastupují celé mikroregiony. Nevytváříme celoplošnou typologii území Česka, tudíž určité komparace musíme brát rezervovaně.

Do námi provedené faktorové analýzy sociálního kapitálu na začátku vstupovalo sedm proměnných. Jejich vzájemné korelace jsou patrné v následující tabulce (tab. 6). Alespoň sedm korelací přesáhlo hodnotu 0,3, žádná hodnota nepřekročila mez 0,8, čili

multikolinearita je vyloučena. Nejvýznamnější korelace se vyskytuje mezi proměnnou volby do poslanecké sněmovny a komunální volby (podobně jako Pileček, Jančák 2010). Kaiser-Meier-Olkin test vykazoval hodnotu 0,583, čili můžeme mluvit sice o nižší adekvátnosti námi použitého vzorku, nicméně data použitelná jsou. Nejvyšší komunalitu ve vzorku vyjadřovala proměnná komunální volby (0,808), nejnižší dílčí variabilitu vysvětlovala výše přijatých dotací (0,476). Pomocí sedmi proměnných bylo vysvětleno 71 % celkové variability souboru, což sice není nejvyšší možné procento, nicméně představuje významnou část souboru dat.

Tab. 6 – Matice korelací mezi proměnnými

Proměnná	volby do PS	komunální volby	věřící	podnikatelské subjekty	saldo migrace	dotace	neziskové organizace
volby do PS	x						
komunální volby	0,710	x					
věřící	0,325	0,392	x				
podnikatelské subjekty	0,358	0,066	0,010	x			
saldo migrace	0,098	0,245	0,008	-0,151	x		
dotace	0,181	0,132	0,155	0,197	-0,120	x	
neziskové organizace	0,390	0,330	0,101	0,579	0,080	0,251	x

Zdroj: faktorová analýza

Díky metodě rotace *Varimax* byly vyextrahovány tři faktory (tab. 7). První faktor je nejvíce sycen proměnnou komunální volby (0,847), věřící (0,759) a volby do poslanecké sněmovny (0,730). Proto byl tento faktor nazván „*důvěra a lidské hodnoty*“. Druhý faktor podstatně naplňuje proměnná podnikatelské subjekty (0,866) a neziskové organizace (0,841), pročež jsme ho pojmenovali „*sociální sítě a lokální kontext*“. Velmi slabě tento faktor sytí i proměnná volby do poslanecké sněmovny (0,445). Poslední vyextrahovaný faktor nejvíce sytí pouze migrační saldo (0,821), dále pak slabě i proměnná dotace (-0,583), nicméně v opačném smyslu.

Tab. 7 – Matice rotovaných faktorů sociálního kapitálu

Proměnná	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
komunální volby	0,847	0,201	0,224
věřící	0,759	-0,177	-0,271
volby do PS	0,730	0,445	
podnikatelské subjekty		0,866	-0,212
neziskové organizace	0,215	0,841	
migrační saldo	0,215		0,821
dotace	0,274	0,248	-0,583

Zdroj: faktorová analýza s metodou rotace *Varimax*

Proměnná výše dotací, se sice podílí na vysvětlení celkové rozptylu souboru dat, nicméně v celkovém kontextu významně nesytí ani jeden výsledný faktor. Z toho vyplývá, že výše přijatých dotací, alias symbolika vertikálních sociálních sítí, nehraje v našem modelu významnou roli, nicméně spíše vyjadřuje sekundární efekt, vyplývající z (ne)přítomnosti sociálního kapitálu v lokalitě. Na základě metodiky nastíněné výše jsme třetí faktor nazvali „*potenciál lokality*“, je nutné ovšem k němu přistupovat obezřetně.

Faktor důvěry a lidských hodnot vysvětluje 28,5 % variability souboru. Je tedy faktorem, který nám vysvětluje nejvyšší procento celkové variability. Jeho vizuální podobu máme k dispozici v následující mapě (obr. 4), kde je výsledné faktorové skóre převedeno na pořadí jednotlivých měst stejně jako v dalších případech. Škála souboru byla rozdělena do pěti kategorií, aby vhodně vystihovala daný fenomén a logickou posloupnost vysoká-neutrální-nízká úroveň. Z hlediska výsledků můžeme velmi nízké hodnoty faktoru důvěry a lidských hodnot nalézt v severo-západní části Česka. Úplně nejnižší hodnoty jsme naměřili v Karlovarském kraji, kde není ani jedno malé a středně velké město, které by bylo v žebříčku výše než na 197. místě. Notabene, z výpočtu průměrné hodnoty v rámci všech měst Karlovarského kraje bylo zjištěno, že průměrná hodnota faktorových skóre v Karlovarském kraji činí -1,77. Z velké části i území Ústeckého kraje vykazovalo nejnižší průměrné hodnoty faktorového skóre tamějším měst (-1,23). Dále pak velmi nízké hodnoty byly naměřeny u měst v Plzeňském kraji (Bor, Holýšov, Horšovský Týn, Nýřany, Planá, Rokycany, Tachov). V rámci Středočeského kraje nejhůř dopadly města Beroun, Kladno, Kralupy nad Vltavou, Neratovice a Rakovník, v Libereckém kraji Česká Lípa, Hrádek nad Nisou, Jablonec nad Nisou, Mimoň a Tanvald. Poslední koncentrace měst s nejnižšími hodnotami nalezneme v oblasti Jeseníků na území Olomouckého a Moravskoslezského kraje (Moravský Beroun, Hanušovice, Bruntál, Krnov, Vrbno pod Pradědem) a u Ostravy města Karviná a Havířov. Naopak celkově nejvyšší hodnoty faktoru důvěry a lidských hodnot jasně vykazovala města Zlínského kraje (1,14) a kraje Vysočina (0,96). Poměrně souhrnné vyšší hodnoty jsme zaznamenali i ve městech na území Jihomoravského kraje (0,75) a kraje Pardubického (0,55). S jistou nadsázkou můžeme tvrdit, že se z hlediska faktoru důvěry a lidských hodnot vytvořil tzv. gradient, který směřuje od nejnižších hodnot na severo-západě Česka k nejvyšším hodnotám na jiho-východě území. Ve stejném duchu hovoří i studie Jančák a kol. (2008), nebo Pileček, Jančák (2010). Výjimku představuje území Slezska, kde jsou hodnoty faktoru rovněž nízké. Spojnice měst Plzeň-Praha-Liberec pak může vytvářet pomyslnou hranici, kde se úroveň faktorových skóre láme z kategorie nízké do kategorie neutrální a zhruba v prostoru hranice Čech a Moravy dochází k dalšímu zlomu, kdy se úroveň faktoru důvěry a lidských hodnot zvyšuje

Faktor sociálních sítí a lokálního kontextu nám vysvětluje 25,6 % variability souboru. Prostorové vyobrazení daného faktoru je trochu obtížněji interpretovatelné, neboť oproti prvnímu faktoru nejsou koncentrace jednotlivých kategorií tolik kompaktní (obr. 5). Nicméně, menší koncentrace měst s podobnými charakteristikami lze na

území Česka nalézt. Opět v krajském srovnání (vycházejícího z průměru tamějších měst) území Moravskoslezského a Karlovarského kraje vykazovala nejnižší hodnoty faktoru, průměr všech měst v kraji činil -0,89, respektive -0,42. Směrem na západ od Plzně byly naměřeny nízké hodnoty faktoru ve městech Dobřany, Holešov, Nýřany a Přeštice. V ostatních případech nejnižších hodnot se daná města nacházela zejména v příhraničních oblastech, anebo u hranice mezi kraji. Zcela nejlepších výsledků dosáhly města Český Krumlov, Mariánské lázně, Jeseník, Žamberk, Domažlice, Prachatice, Jilemnice, Tábor, Šumperk a obec Dukovany. V krajském měřítku se vysoké hodnoty objevovaly na území Jihočeského kraje (průměrné skóre 0,75) a Středočeského (0,45), což mimo jiné odpovídá studii Pileček, Jančák (2010, s. 89), jejichž okresní diferenciaci rovněž vychází z podílu nestátních neziskových organizací. Koncentrace měst s vyššími hodnotami lze pozorovat v širším okolí hlavního města, anebo u hranic Libereckého a Královehradeckého kraje (Jilemnice, Semily, Lomnice nad Popelkou, Turnov, Železný Brod, Jičín, Nová Paka).

V obecné sumarizaci druhého faktoru, která mimo jiné vychází ze samotného názvu, vyplývá, že úroveň vztahů a sítí dosti závisí na lokálním kontextu. Neexistence kompaktnějšího území se společnými charakteristikami či lineárních přechodů dokládá, že specifické místní podmínky rozhodně mají vliv na utváření sociálního kapitálu. Zároveň jsme očekávali, že vysoké hodnoty bude vykazovat území, respektive města na Vysočině a v okolí, neboť například studie Kůsově (2013), založená na analýze spolkové aktivity, ukazuje vysoké hodnoty sociálního kapitálu v daném území. Toto se ovšem nepotvrdilo, ani s přihlédnutím k výzkumu Kostelecký a kol. (2007), který rovněž poukazuje na specifickou kraje Vysočina, která je charakterizována vysokou úrovní sociálního kapitálu, zatímco úroveň ekonomické výkonnosti kraje je nízká.

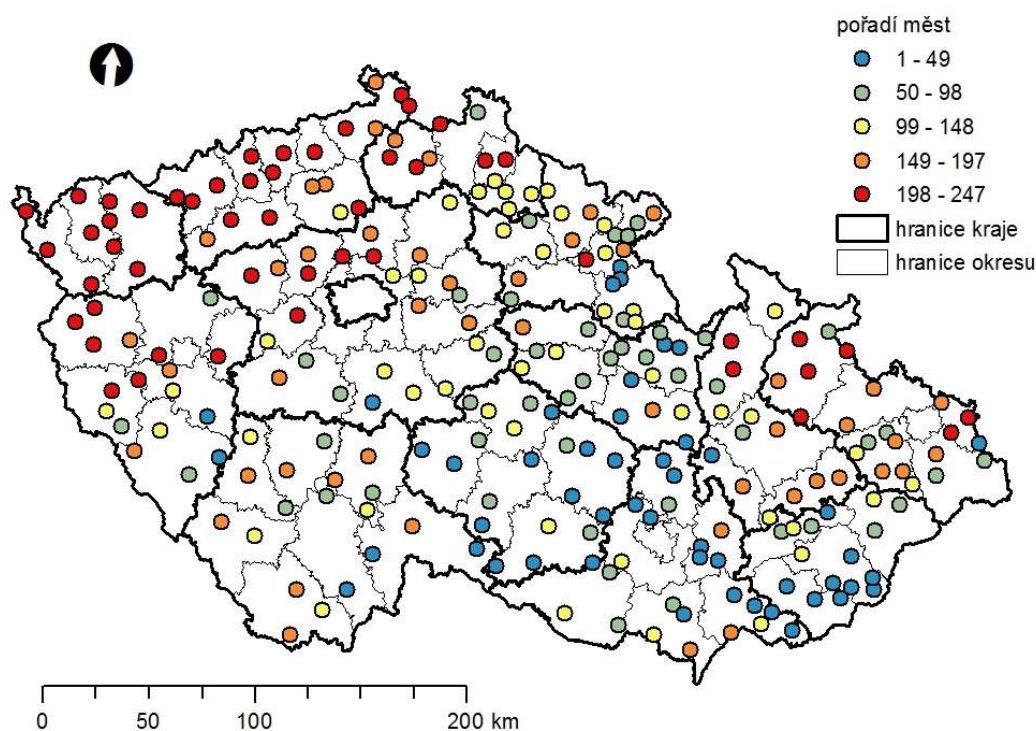
Třetí faktor potenciálu lokality vysvětluje necelých 17 % variability souboru. Jelikož je významně sycen pouze jednou proměnnou, představuje tak pouhý doplněk prvních dvou faktorů. V následující mapě (obr. 6) jsou zobrazeny výsledky. S určitou nadsázkou lze tvrdit, že v rámci třetího faktoru nám opět vznikl západo-východní gradient, kdy nejvyšší hodnoty nalézáme na území Plzeňského kraje (souhrnně 0,65), kdežto hodnoty nejnižší vykazuje Zlínský kraj (souhrnně -0,67). V rámci tohoto gradientu se samozřejmě nacházejí specifické případy měst, které z trendu vybočují. Zajímavá je oblast v okolí hlavního města a Plzně, kde jsou hodnoty faktoru velmi vysoké. Je to dáno nejspíš suburbanizačními tendencemi v souvislosti migračními charakteristikami třetího faktoru, kdy se obyvatelé stěhují do širšího zázemí velkého města, respektive do menších sídel.

V celkovém hodnocení z hlediska sumarizace všech tří faktorů se nejlépe umístila obec Dukovany (4. místo v rámci faktoru důvěry a lidských hodnot, 1. místo v obou zbývajících faktorech). Daná pozice obce vyplývá z faktu, že se jedná o nejmenší obec z hlediska populačního počtu. Nízký relativní počet obyvatel zapříčinil, že hodnoty ukazatelů sociálního kapitálu nabyly velmi vysokých hodnot. Podobný případ představuje i město Jevíčko, které se umístilo 2. v pořadí. Jako třetí skončilo město Poděbrady, kde o vlivu populační velikosti města již nelze hovořit. Město Karviná

v celkovém žebříčku skončilo jako poslední. Jistý podíl na tom mohla mít populační velikost města, jenž se v daném souboru měst pohybuje ve vysokých hodnotách, protože jednotlivé ukazatele sociálního kapitálu vycházejících ze středního stavu obyvatel nabývaly nízkých hodnot. Tanvald, Hanušovice a Ostrov rovněž disponovaly nízkými hodnotami celkové úrovně sociálního kapitálu.

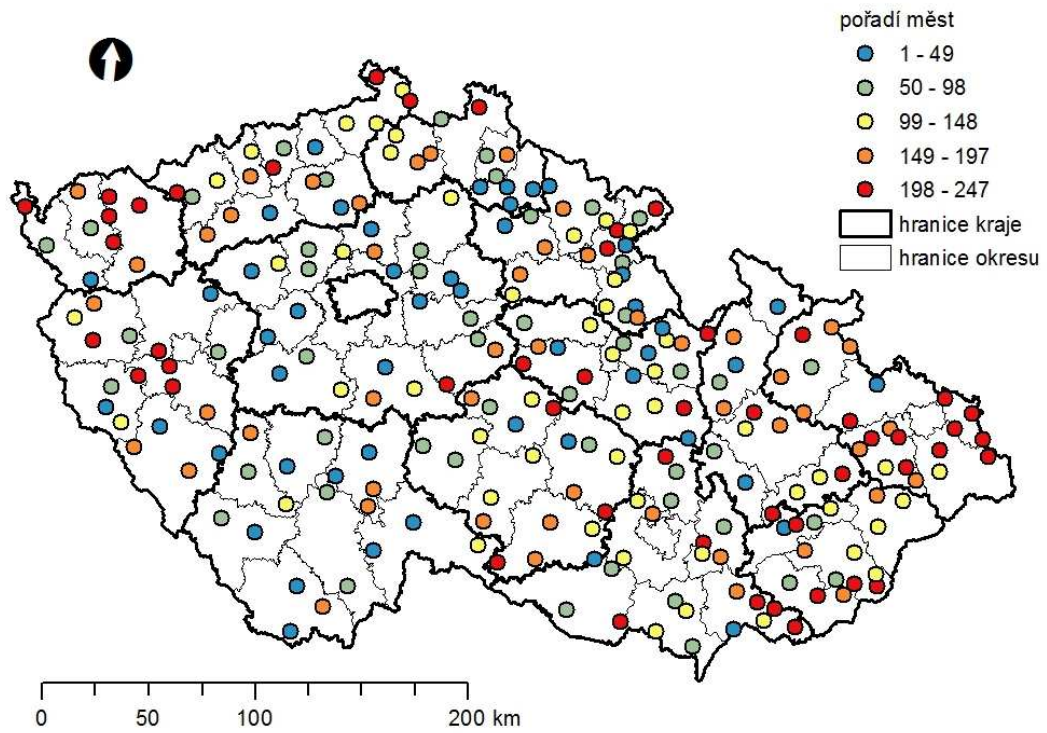
Pakliže bychom měli vytipovat větší kompaktní území s vyšší úrovní sociálního kapitálu celkově v Česku, vyšlo nám nejlépe území na východě Čech. Vysoké hodnoty jsme naměřili u měst v rámci okresů Náchod, Rychnov nad Kněžnou a Ústí nad Orlicí. U každého okresu bylo zjištěno tři a více měst s vysokou úrovní sociálního kapitálu. Relativně dobré výsledky v rámci Středočeského kraje vykazovala oblast Nymburska, v rámci Vysočiny Pelhřimovsko a Žďársko, v jižních Čechách Českobudějovicko a Jindřichohradecko a na jižní Moravě Hodonínsko a Blansko.

Obr. 4 – Faktor důvěry a lidských hodnot

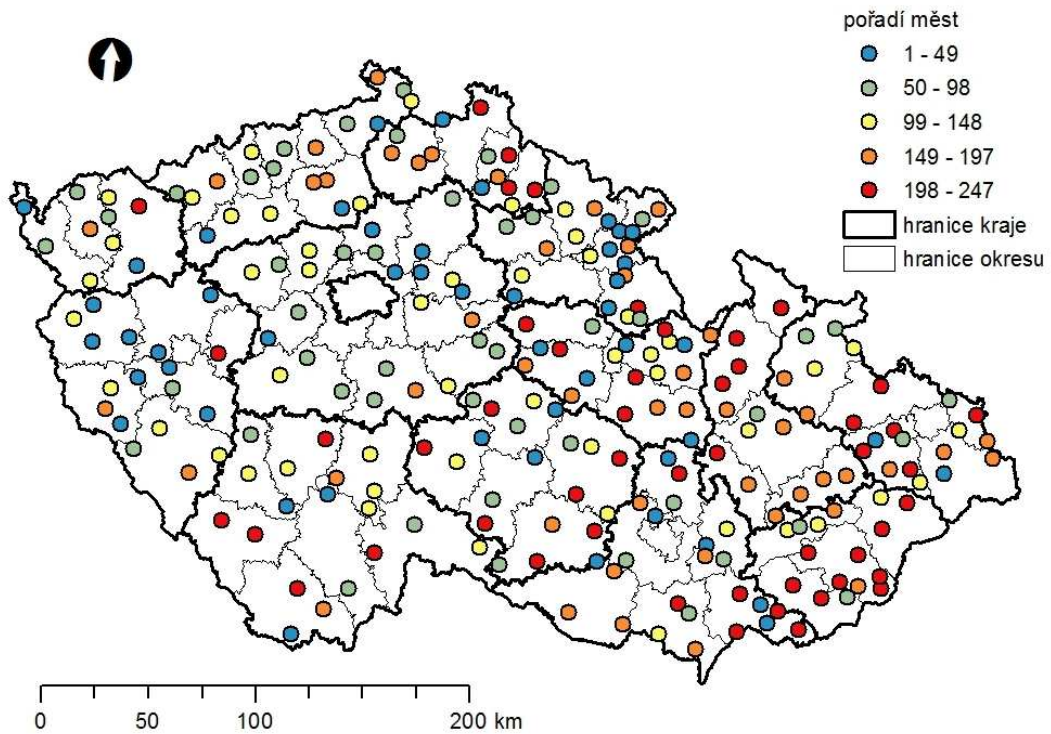
Zdroj: faktorová analýza

Obr. 5 – Faktor sociálních sítí a lokálního kontextu

Zdroj: faktorová analýza

Obr. 6 – Faktor potenciálu lokality

Zdroj: faktorová analýza

Výsledné faktory, zejména první dva, které vysvětlují nevíce společné variability souboru, relativně zapadají do teorie struktury sociálního kapitálu (pakliže nebereme v úvahu poslední faktor, jenž vysvětluje nejnižší procento společné variability a je sycen proměnnou migrační saldo a přijaté dotace, které se pohybují na hranici mezi charakteristikou sociálního kapitálu a jiných oblastí, jako je například rozvoj regionu apod.). Zatímco první faktor představuje kognitivní složku sociálního kapitálu, neboť obsahuje indikátory důvěry, norem a hodnot, druhý faktor se pak nejvíce sestává z ryze strukturálních charakteristik jako jsou vztahy, sítě a prostředí.

2.6 Výsledky analýzy rozvoje měst

Statistické analýzy rozvoje měst a regionů se často upínají k ekonomickému vyjádření, my si však uvědomujeme, že za ekonomickými ukazateli stojí především obyvatelé a jejich aktivita, tudíž pracujeme s populačními a demografickými charakteristikami. Rozvojem z podobného hlediska se zabývá například studie Bernard (2012), který na základě řady populačních a jiných indikátorů určuje rozvinutost venkovských obcí Česka. Analýza rozvoje pro nás představuje sekundární proces, abychom mohli dále operovat se sociálním kapitálem a určit tak souvislosti mezi ním a úspěšností rozvoje města.

Prvním výstupem analýzy regionálního rozvoje byla matice korelací mezi jednotlivými proměnnými (tab. 8), ze které je patrné, že závislosti mezi proměnnými jsou nízké, výjimku tvoří případ vztahu vysokoškolsky vzdělaných a zaměstnaností v terciéru (0,713), což ovšem není nikterak překvapivé, neboť při práci ve službách je nutné mít většinou patřičnou kvalifikaci a vzdělání.

Tab. 8 – Matice korelací mezi proměnnými

Proměnná	vysokoškolské vzdělání	zaměstnanost terciér	nezaměstnanost	populace	index stáří	obsazená pracovní místa
vysokoškolské vzdělání	x					
zaměstnanost terciér	0,713	x				
nezaměstnanost	-0,308	-0,238	x			
populace	0,232	0,309	0,218	x		
index stáří	0,257	0,230	-0,191	0,039	x	
obsazená pracovní místa	0,100	-0,025	-0,115	-0,018	-0,086	x

Zdroj: faktorová analýza

Do faktorové analýzy rozvoje měst nám vstoupilo šest proměnných, ze kterých byly vyextrahovány tři faktory (viz tab. 9), jimiž bylo celkem vysvětleno 73,8 % variability souboru. Hodnota testu adekvátnosti Kaiser-Meyer-Olkin činila 0,589, což opět není vysoká hodnota, nicméně faktorová analýza je i v tomto případě aplikovatelná. První faktor byl nejvíce sycen proměnnou vysokoškolské vzdělání (0,885) a zaměstnanost

v terciéru (0,881), proto jsme jej nazvali „*progresivita*“, jež nám říká, jakou kvalitu město má a jakou přidanou hodnotu je schopno vytvářet. Druhý faktor se skládá z ukazatele nezaměstnanosti (0,776) a populace (0,732), jež jej nejvíce sytí. Tento faktor jsme pojmenovali jako „*výkon*“ a udává nám, jak je populačně veliké a zároveň hospodářky vyspělé. Poslední faktor významně sytí pouze obsazená pracovní místa (0,884), částečně pak nízký index stáří (-0,530), což de facto symbolizuje velikost trhu práce a schopnost města jej udržovat, i za přispění vyššího počtu mladých a ekonomicky aktivních obyvatel na úkor seniorů. Třetí faktor byl tedy nazván „*trh práce*“.

Tab. 9 – Matice rotovaných faktorů regionálního rozvoje

Proměnná	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
vysokoškolské vzdělání	0,885	0,108	
zaměstnanost terciér	0,881		
nezaměstnanost	-0,345	0,776	
populace	0,479	0,732	
obsazená pracovní místa	0,119	-0,166	0,884
index stáří	0,385	-0,323	-0,530

Zdroj: faktorová analýza

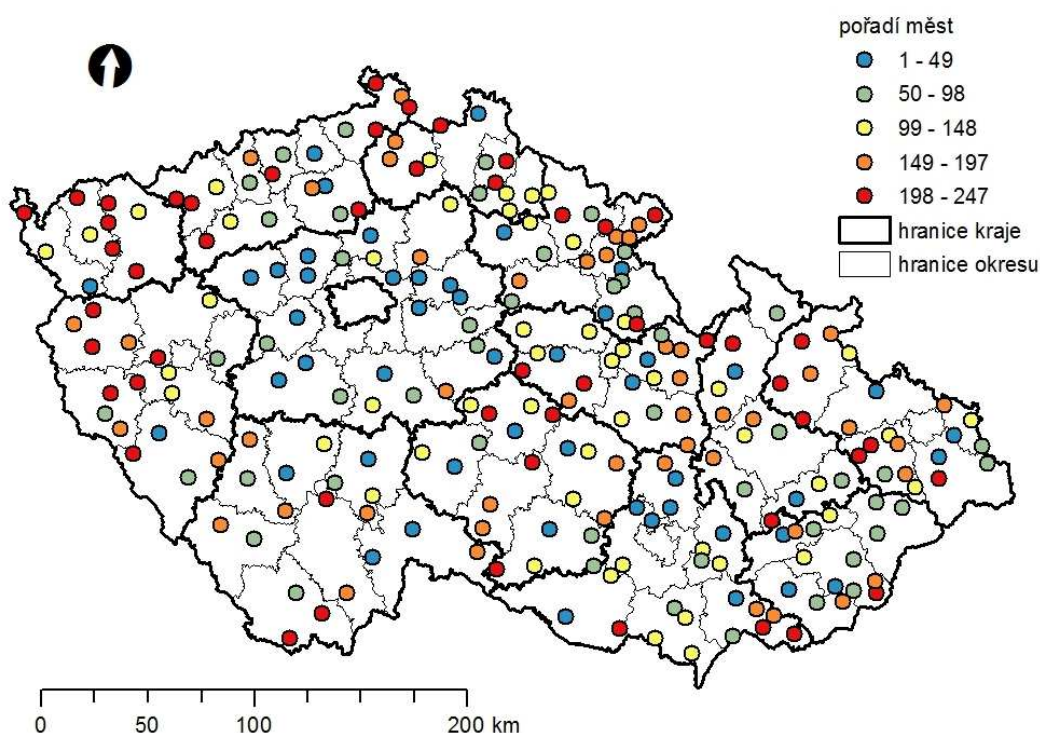
První vyextrahovaný faktor *progresivita* vysvětluje více než třetinu celkové variability (34,5 %). Výsledky jsou v následující mapě (obr. 7). Nejlepší výsledky se projeví u měst ve Středočeském kraji (souhrnně 0,93). Na druhou stranu, města v Karlovarském kraji dopadla nejhůře (souhrnně -0,78). *Progresivita* malých a středně velkých měst se pak odvíjí od přítomnosti velkých metropolí, které posilují rozvoj ostatních měst, neboť služby s vyšší přidanou hodnotou (tudíž i kvalifikovaná pracovní síla) a *progresivní* tendence obecně mají tendenci se koncentrovat v hierarchicky výše postavených sídlech, respektive na vyšších měřítkových úrovních (Hampl 2005). Pro střední Čechy tuto roli zaštiťuje Praha, v Jihomoravském kraji Brno, Plzeň ani Ostrava nikterak výrazně pozitivně neovlivňují *progresivitu* malých a středně velkých měst. Na druhou stranu, exponované oblasti v příhraničí mají často nízké hodnoty faktoru.

Druhý faktor je ovšem velmi obtížně interpretovatelný (obr. 8), neboť je nejvíce sycen populací a vysokou nezaměstnaností; nicméně vysvětluje 21,4 % celkové variability souboru. Očekávali bychom, že nezaměstnanost bude vysvětlovat daný faktor opačně, čili zápornými hodnotami. I za předpokladu, že data o nezaměstnanosti byla invertována (faktorová analýza již pracuje s invertními hodnotami), aby vystihovala realitu, kdy vyšší nezaměstnanost odpovídá nižší úrovni rozvoje města, nebyly výsledky adekvátní, nicméně o to více zajímavé. Tento případ totiž ukazuje v námi použitém vzorku měst souvislost mezi populační velikostí města a mírou nezaměstnanosti. Při dodatečném ohledání za přispění korelace jsme zjistili, že hodnota Pearsonova korelačního koeficientu mezi počtem obyvatel města a počtem nezaměstnaných činí 0,970. To znamená, že v tomto období (data vychází z censu 2011) naše sídelní soustava vykazovala tuto specifickou vlastnost, kdy populačně největší sídla (ve vzorku malých a středně velkých měst) zároveň měla největší

problémy s nezaměstnaností, způsobené nejspíš probíhajícími strukturálními změnami. V našem souboru měst tedy neplatí, že čím je město populačně větší, tím disponuje více pracovními příležitostmi a tím i nezaměstnanost by měla být nižší (porovnání Hampl 2005). Dle grafické vizualizace města na severu Čech a v Moravskoslezském kraji vyšly jako „nejlepší“. Například se jednalo o populačně větší sídla v Moravskoslezském kraji města Havířov, Opava, Karviná, v Ústeckém kraji zase Ústí nad Labem, Most, Teplice, nebo Děčín, které se vyznačují rovněž vysokou nezaměstnaností. Obecně se vyšší hodnoty faktoru výkon města objevují v území, které například studie Novák, Netrdová (2011, s. 737) označila jako nerozvojová území. Samozřejmě se nedá hovořit o totožnosti, nicméně může tak být podpořena souvislost mezi hospodářsky postiženými oblastmi a přítomností hospodářsky slabších měst.

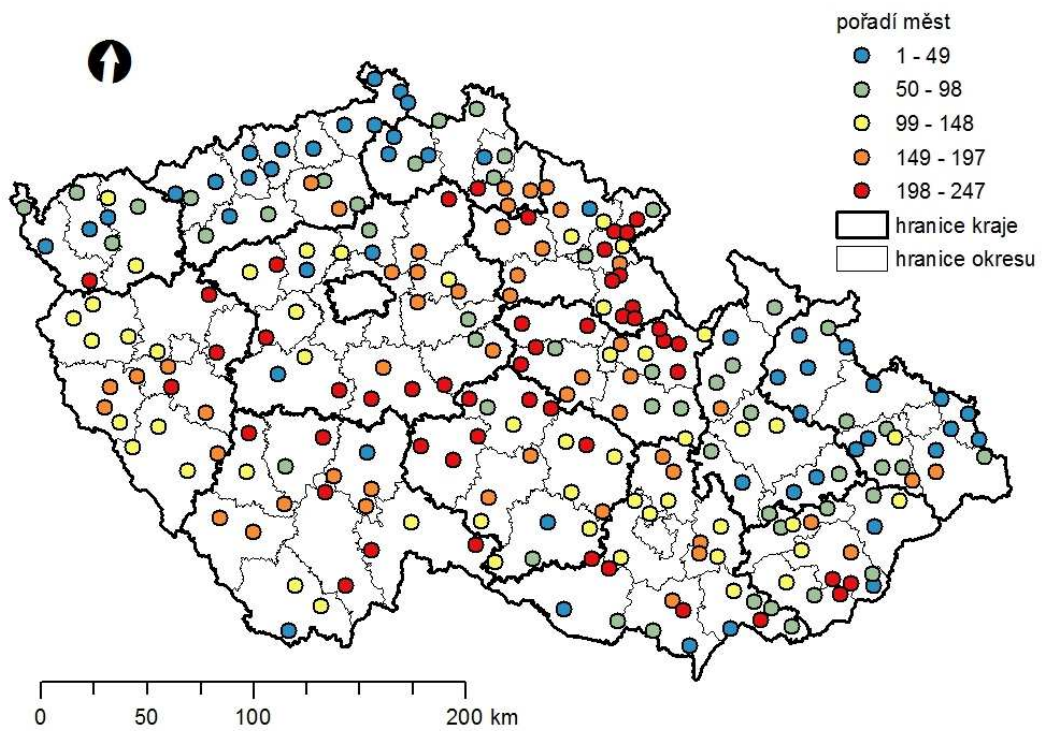
Poslední faktor vyextrahovaný z faktorové analýzy se podílí na celkové variabilitě souboru 17,9 % a ukazuje sílu pracovního trhu města (obr. 9). O větší koncentraci měst, která by měla vysoké hodnoty tohoto faktoru nelze hovořit, stejně tak o koncentraci hodnot velmi nízkých. Přítomnost jaderné elektrárny v Dukovanech a nízký počet obyvatel obce zapříčinilo, že se obec Dukovany dostala na první místo v rámci tohoto faktoru.

Obr. 7 – Faktor progresivity města

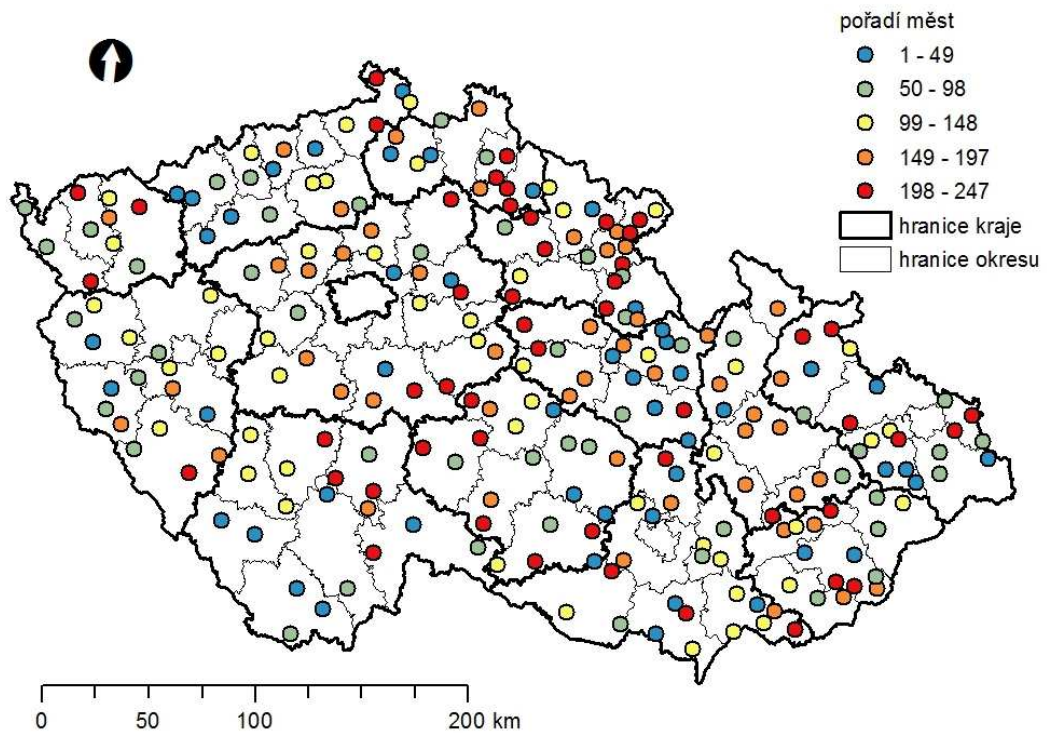
Zdroj: faktorová analýza

Obr. 8 – Faktor výkonu města

Zdroj: faktorová analýza

Obr. 9 – Faktor velikosti městského trhu práce

Zdroj: faktorová analýza

V rámci sumarizace výsledků rozvoje města nejlépe dopadly města Ústí nad Labem a Opava, které se výrazně odlišovaly od celkového souboru. Naopak nejvíce zaostávala Zruč nad Sázavou a města na Náchodsku Hronov a Police nad Metují. Ze získaných výsledků lze usoudit, že populační velikost města částečně souvisí s úspěšností rozvoje města, což nám mimo jiné posléze potvrdila korelace, kterou jsme provedli mezi počtem obyvatel v roce 2011 a výsledným faktorovým pořadím rozvoje měst. Vyšla nám středně silná a signifikantní korelace, kdy hodnota Pearsonova korelačního koeficientu činila 0,647.

Z hlediska obecného kontextu je nutné doplnit, jaké trendy stojí na pozadí námi nalezených výsledků. K tomuto účelu jsme využili porovnání změny v čase, kdy jsme porovnali data o rozvoji měst mezi dvěma posledními cenzy (viz příloha 1–3). Ve zkoumaném období jsme zaznamenali ve většině malých a středně velkých měst pokles populace i obsazených pracovních míst, s čím samozřejmě souvisí i záporné migrační saldo (viz tab. 2). Velice zajímavou otázkou pak může být, kam se obyvatelé malých a středně velkých měst stěhují, zdali mají tendence migrovat do velkých měst, anebo spíše do menších obcí. Během poslední dekády rovněž došlo v téměř většině malých a středně velkých měst ke zvýšení počtu vysokoškolsky vzdělaných a zaměstnaných v sektoru služeb. Jedinou výjimkou je Frýdlant nad Ostravicí, kde ani u jednoho ukazatele nedošlo k nárůstu. Index stáří ve většině případů také vzrostl, demograficky tedy populace malých a středně velkých měst stárne. Tempo hospodářského růstu malých a středně velkých měst se mezi roky 2001 a 2011 zastavilo, což mimo jiné dokládá zvýšení úrovně změny nezaměstnanosti, podobně jako snížení počtu obsazených pracovních míst. Obecné trendy v malých a středně velkých městech z hlediska jejich rozvoje nejsou příliš pozitivní. Samozřejmě musíme brát též úhel pohledu, kterým nahlížíme na rozvoj malých a středně velkých měst, kdy transverzálně komparujeme období mezi dvěma posledními cenzy obyvatel. Demografické stárnutí populace je celorepublikovým trendem, depopulace a ztráty hospodářského charakteru jsou ovšem závažným problémem, který je třeba brát v úvahu, jak ze současného hlediska, tak pro význam budoucího rozvoje.

2.7 Vztah úrovně sociálního kapitálu a úspěšnosti rozvoje měst

V této subkapitole definitivně odhalujeme vztah veličin sociální kapitál a rozvoj města. Na základě dílčích korelací, které jsme provedli mezi jednotlivými faktory sociálního kapitálu a rozvoje města, jsme dosáhli výsledků (tab. 10). Výsledné korelace jsou sice signifikantní, nicméně jejich síla je velmi slabá. Nejvyšší závislost se ukázala u faktoru sociálních sítí a lokálního kontextu a výkonu města, kdy hodnota Pearsonova korelačního koeficientu byla 0,514. Velmi slabá závislost rovněž vyšla mezi potenciálem lokality a trhem práce (0,315). Opačný vztah vykazuje faktor důvěra a lidské hodnoty a výkon (-0,526).

Tab. 10 – Souvislosti mezi úrovní sociálního kapitálu a úspěšností rozvoje měst

		Rozvoj měst		
		progresivita	výkon	trh práce
Sociální kapitál	důvěra a lidské hodnoty	0,103	-0,526	0,054
	sociální sítě a lokální kontext	0,514	-0,213	0,245
	potenciál lokality	-0,159	-0,202	0,315

Zdroj: korelace (SPSS)

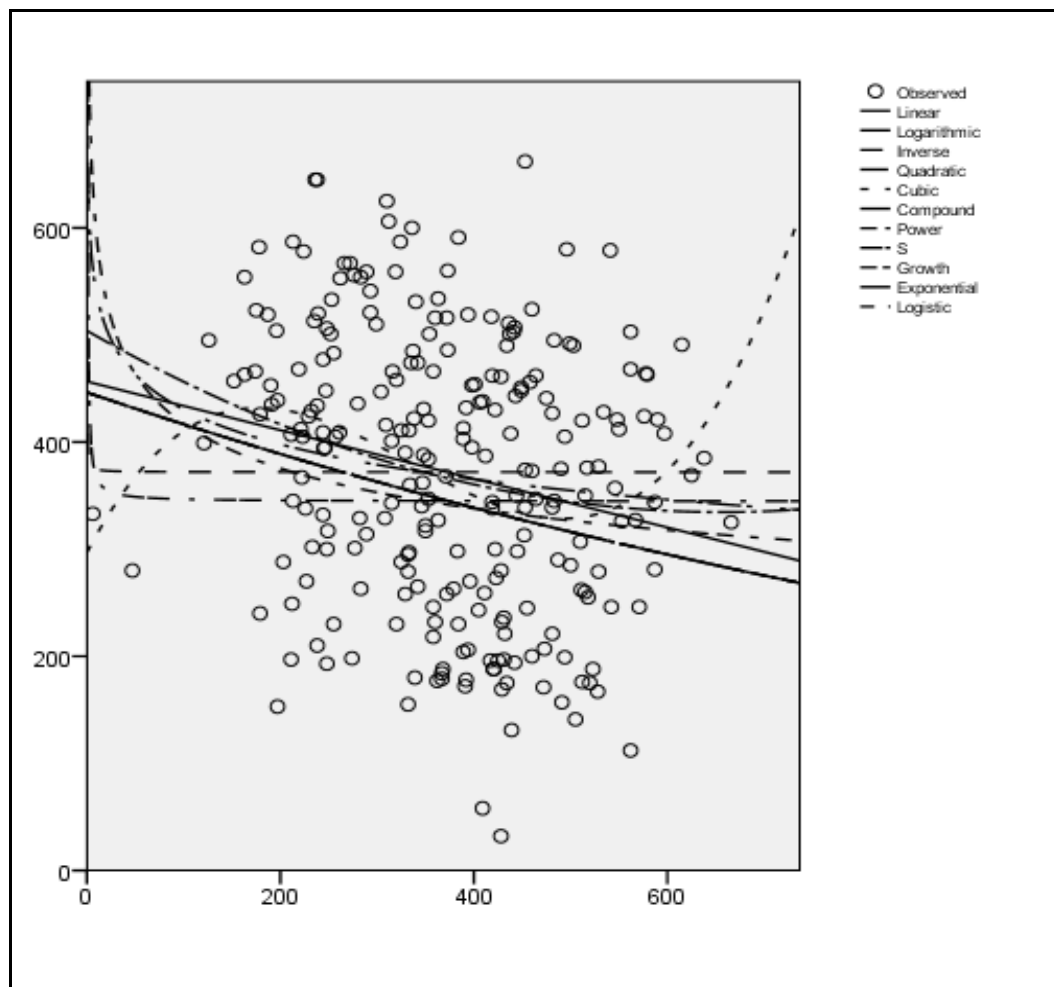
Abychom dokreslili kompletní obrázek o vztahu sociálního kapitálu a rozvoje malého a středně velkého města, použili jsme odhady křivek regresní analýzy, jež nám měly odhalit vazby mezi pořadím měst z hlediska sociálního kapitálu a jejich rozvoje (viz tab. 11). Vysvětlená procenta společné variability souboru nepřekročila 8 % (viz koeficient determinace), což představuje opravdu mizivé procento. Hodnoty F-testu, který nám ukazuje vhodnost daného regresního modelu pro naše data, jsou rovněž nízké, nejvyšší hodnotu má lineárně regresní model (11,475). Z hlediska nesignifikance musely být některé modely vyřazeny. Rozložení sumarizované úrovně sociálního kapitálu a regionální rozvoje všech malých a středně velkých měst je patrné v grafu 1, kde jsou graficky znázorněny všechny dostupné regresní modely. Samotné rozložení pozorovaných (*observed*) hodnot nám napovídá, že nalezení jakýchkoliv souvislostí bude složité.

Tab. 11 – Sumarizace více modelů regresní analýzy

Rovnice modelu	Koeficient determinace	F-test	Stupeň volnosti (df1)	Stupeň volnosti (df2)	Sigma
Lineární	0,045	11,475	1	245	0,001
Logaritmická	0,026	6,643	1	245	0,011
Inverzní	0,000	0,001	1	245	0,973
Kvadratická	0,048	6,118	2	244	0,003
Kubická	0,079	6,906	3	243	0,000
Složená	0,039	9,864	1	245	0,002
Mocninná	0,026	6,497	1	245	0,011
S-křivka	0,000	0,060	1	245	0,806
Růstová	0,039	9,864	1	245	0,002
Exponenciální	0,039	9,864	1	245	0,002
Logistická	0,039	9,864	1	245	0,002
Nezávisle proměnná sociální kapitál					
Závisle proměnná regionální rozvoj					

Zdroj: odhad křivky (SPSS)

Graf 1 – Regrese pořadí měst dle sociálního kapitálu a jejich rozvoje

Zdroj: odhad křivky (SPSS)

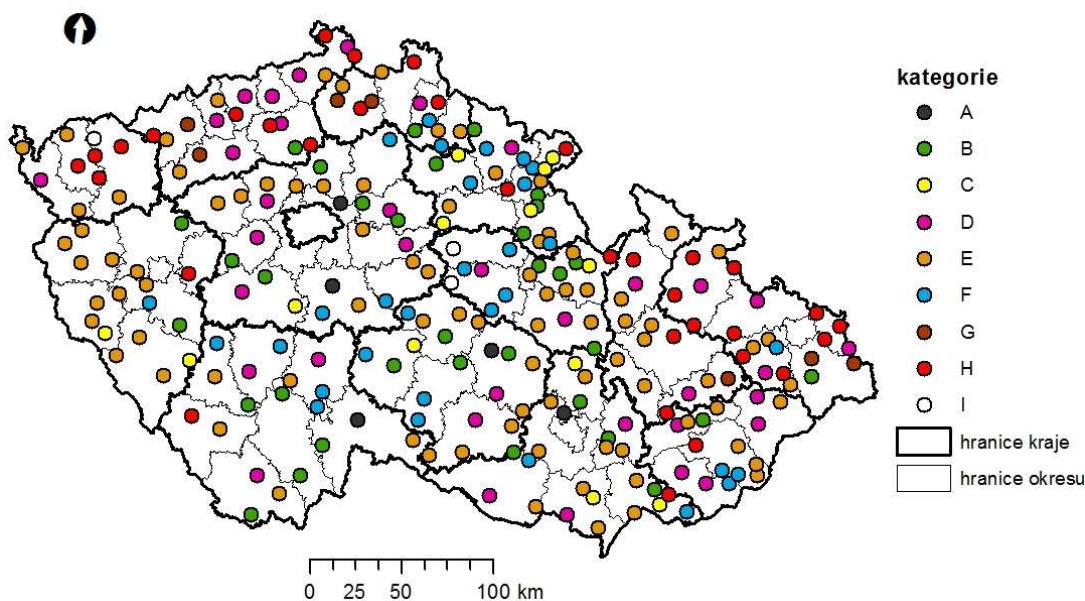
Pozn.: sociální kapitál nezávisle proměnná, rozvoj města závislá proměnná

Sumarizované úrovně sociálního kapitálu a rozvoje města jsme dále podrobili lineární regrese za účelem nalezení detailního vztahu mezi oběma proměnnými. V rámci této analýzy jsme ověřovali významnost efektu faktoru sociální kapitál na závisle proměnné regionální rozvoj pomocí jednofaktorové statistické metody ANOVA¹⁸. Při předpokladu hypotézy „H₀: model není statisticky významný“ a „H₁: model je statisticky významný“, nám na 5% hladině významnosti vyšlo, že nulovou hypotézu zamítáme, čili námi použitý model je statisticky významný (p=0,001). Standardizovaný koeficient Beta nám vyšel -0,212, což dokazuje, že úroveň sociálního kapitálu nefiguruje jakožto významný predikátor úrovně regionálního rozvoje. Výsledná rovnice námi provedené lineární regrese je následující: *regionální rozvoj* = 456,48 + (*sociální kapitál* * -0,28). Suma summarum, jak z analýzy vyplývá, vyšší úroveň sociálního kapitálu nevede k úspěšnějšímu rozvoji malých a středně velkých měst v Česku. Obecné hypotézy o úzkém vztahu úrovně sociálního kapitálu a zejména

¹⁸ ANOVA, neboli analýza rozptylu, se snaží o rozdělení celkového rozptylu závisle proměnné na variabilitu uvnitř skupin a mezi skupinami.

ekonomické výkonnosti území – které publikačně hojně proklamoval Putnam – se v našem výzkumu nepotvrdily, respektive výsledný vztah se jeví jako velmi netěsný, avšak signifikantní, což v obecné rovině potvrzuje i například studie krajů v Česku Kostelecký a kol. (2007), přestože jiné studie, především na vyšších územních úrovních, dokládají opak. Na úrovni států dokládá vztah mezi úrovní sociálního kapitálu a ekonomickou výkonností například Doh (2014), nebo Putnam a kol. (1993).

Obr. 10 – Typologie malých a středně velkých měst dle úrovně sociálního kapitálu a jejich rozvoje

Zdroj: faktorová analýza, vlastní zpracování

Tab. 12 – Přehled kategorií

Kategorie	Popis	Kategorie	Popis	Kategorie	Popis
A	vyšší SK, vyšší RR	D	průměrný SK, vyšší RR	G	nižší SK, vyšší RR
B	vyšší SK, průměrný RR	E	průměrný SK, průměrný RR	H	nižší SK, průměrný RR
C	vyšší SK, nižší RR	F	průměrný SK, nižší RR	I	nižší SK, nižší RR

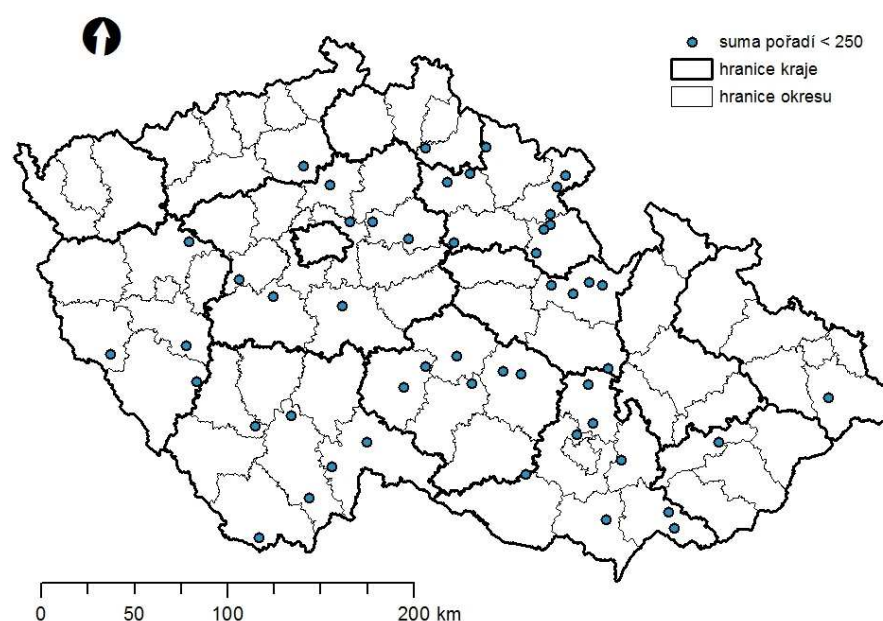
Pozn.: SK = úroveň sociálního kapitálu, RR = úroveň regionálního rozvoje

Zdroj: faktorová analýza

I přes falzifikaci hypotéz o vyšší úrovni sociálního kapitálu a úspěšném rozvoji, můžeme však souhlasit, že sociální kapitál figuruje jako jeden z mnoha vlivů na regionální rozvoj. Ukazuje se nám rovněž regionální diference fenoménu (viz výše obr. 10, tab. 12, příloha 4). Sociální sítě, vztahy, kontakty a důvěra jsou v tomto ohledu lokálně podmíněné. Předkládaná variabilita sociálního kapitálu ve vztahu k rozvoji měst zcela evidentně ukazuje potřebu dalšího detailního výzkumu, především založeného na kvalitativní bázi, a ačkoliv kvantitativní statistický pohled na problematiku sociálního kapitálu nám neodhalil žádné úzké souvislosti, získali jsme tak alespoň hrubý pohled na danou problematiku skrze agregovaná data. Pakliže nám tato optika nestačila a chceme zajít do většího detailu, jakým způsobem opravdu sociální kapitál působí na

rozvoj měst, musíme přistoupit na kvalitativní výzkum. Výše provedená kvantitativní analýza nám sice nepodala zajímavější výsledky, nicméně ji můžeme využít při následném vytipování vhodných lokalit pro další výzkum. Jestliže máme odhalit bližší vztah sociálního kapitálu a rozvoje města, je zcela žádoucí vybrat ta města, která disponují vysokou úrovní sociálního kapitálu, abychom měli jisté základy pro náš výzkum. Zároveň je třeba zúžit výběr měst i z hlediska populační velikosti. Jak již bylo nastíněno výše, existuje jistá souvislost mezi populační velikostí města a jeho úspěšností rozvoje, což si můžeme vyložit tím způsobem, že populačně větší města inklinují k úspěšnějšímu rozvoji, zatímco sídla menší mají o to složitější pozici. Pročež zkoumání vysoké úrovně sociálního kapitálu v „úspěšném“ populačně velkém městě nepředstavuje pro geografický výzkum takovou výzvu jako studium v městech malých. Zároveň cítíme jistou potřebu a aktuálnost, kdy z hlediska regionálního rozvoje obecně je zapotřebí zaměřit výzkum nejen na velká sídla, ale i na sídla menší, jejichž budoucí vývoj je rovněž důležitý v rámci udržitelného polycentrického rozvoje. Hledáme tedy skupinu populačně malých měst, která se nachází na území nejlépe jednoho okresu či kraje. Města by měla být populačně podobná, abychom mohli snáze pochopit vnitřní strukturu a procesy, zároveň aby bylo možné provádět určitá srovnání. Z možností nám vypadávají Karlovarský kraj a Olomoucký kraj, kde není žádné z měst s vyšším sociálním kapitálem (obr. 11). Rovněž jsme vyloučili Ústecký, Liberecký, Moravskoslezský a Zlínský kraj, kde se vyskytuje pouze jedno město s vyšší úrovní sledovaného jevu. Dále jsme vyloučili Středočeský a Jihomoravský kraj, kde se nachází dvě velké metropole, která mohou mít velký vliv na okolní města. Pardubický kraj byl taktéž vyloučen, neboť se zde nenachází alespoň dvě obdobně populačně velká města.

Obr. 11 – Malá a středně velká města s vysokou úrovní sociálního kapitálu

Zdroj: faktorová analýza

Zbývají nám města Třeboň, Týn nad Vltavou a Vodňany o velikosti 7-9 tisíc obyvatel na území Jihočeského kraje, Žďár nad Sázavou a Havlíčkův Brod o velikosti 22-24 tisíc obyvatel na Vysočině, v Plzeňském kraji dvojice Horažďovice a Kdyně (5-6 tisíc obyv.), Kralovice a Nepomuk (3-4 tisíce obyv.), a nakonec města v Králověhradeckém kraji Opočno a Police nad Metují (3-5tisíc obyv.), Dobruška, Hronov, Chlumeck nad Cidlinou, Týniště nad Orlicí (5-7 tisíc obyv.), Nová Paka a Nové Město nad Metují (9-10 tisíc obyv.), Vrchlabí a Turnov (12-15 tisíc obyv.)¹⁹.

Pro účely kvalitativního výzkumu jsme nakonec vybrali dvě města na území Jihočeského kraje, kterými jsou Týn nad Vltavou a město Třeboň. Záměrně jsme vybrali města, jež se nachází v podobných geografických podmínkách a zároveň nespádají do rozvojových oblastí vlivu velkých aglomerací ani do problémových oblastí, jak je vyčlenil Novák, Netrdová (2011). Obě dvě města jsou populačně podobná, čili představují ideální případ pro komparaci. Vyjma předpokladu vysoké úrovně sociálního kapitálu, uvažujeme rovněž předpoklad rozdílných rozvojových trajektorií obou měst v čase – což dokládá příloha 1 až 3 – abychom lépe podchytili vliv sociálního kapitálu na rozvoj města, s pozdější případnou možností generalizace získaných poznatků. V následující kapitole se blíže seznámíme s kvalitativní analýzou sociálního kapitálu na lokální úrovni ve dvou případových městech.

¹⁹ Všechny údaje o populaci měst se vztahují k datům vycházejících z cenzu 2011.

3. Sociální kapitál a aktéři rozvoje: případová studie měst Jihočeského kraje

V této kapitole se věnujeme kvalitativní analýze sociálního kapitálu ve vztahu k rozvoji vybraných měst. Na úvod kapitoly jsme zařadili metodické uchopení výzkumu, včetně obecného kontextu námi studovaného prostředí, respektive stručných profilů samotných měst. Nedílnou součástí kapitoly jsou i dosažené výsledky kvalitativního pohledu na danou problematiku.

3.1 Metodika

Pakliže chápeme sociální kapitál jakožto veřejný statek, který je ovšem aktivizován a šířen jednotlivými individui, musíme nutně zaměřit směr výzkumu zejména na samotné aktéry, kdy zároveň i rozvoj lokality je utvářen jejich působením, interakcí a rozhodováním. Z tohoto hlediska je nutné zkoumat úroveň sociálního kapitálu a rozvoje města v přirozených podmínkách, což nám umožňuje provádět kvalitativní výzkum, jež představuje doplněk prvně použité kvantitativní analýzy zkoumaných fenoménů. Jak již vyplývá ze samotného názvu kapitoly, ke zkoumání sociálního kapitálu, rozvoje města a jejich vztahu přistupujeme na základě dvou případových studií. Hendl (2008, s. 102) uvádí, že „v případové studii jde o zachycení složitosti případu, o popis vztahů v jejich celistvosti“. Mluvíme tedy o popisu daného výseku reality, který by nám měl pomoci pochopit, jakým způsobem fungují podobné případy. Případová studie dvou vybraných měst v našem podání má několik důležitých kritérií, která jsme se snažili naplnit. Jedná se o kritérium významnosti (verifikace teorie) a úplnosti (vyčerpání problematiky) případové studie, dostatku dat a alternativních pohledů, v neposlední řadě též kritérium čtivosti výstupů (Hendl 2008, s. 113).

Metodicky se opíráme o provedená interview s klíčovými aktéry rozvoje města, mezi jehož přednosti se řadí fakt, že se snažíme porozumět zkušenosti vyplývající ze studovaných fenoménů. Nutno ovšem dodat, že se teorie nezmiňuje o podobách sociálního kapitálu na úrovni malého města, tudíž výběr témat v rámci rozhovorů závisí na autorském zpracování.

Použili jsme polostrukturované rozhovory (podobně Sýkora a kol., 2011), ve kterých jsme se dotazovali na vztahy (komunikace, jednání, spolupráce) a jejich rozsah a kvalitu (důvěra) mezi aktéry lokálního rozvoje, a jak se tyto vztahy promítají do samotného rozvoje města (viz příloha 5). Hlavním smyslem prováděných rozhovorů bylo nalezení uspokojivé odpovědi na otázku: *„Kteří aktéři a instituce (re)produkuje sociální kapitál, a jakou úlohu má sociální kapitál při utváření města?“* Prvotním problémem bylo identifikovat klíčové instituce a organizace (respektive jejich

představitele) z řad veřejné správy, soukromého sektoru a občanských sdružení. Z rešerše dostupných dokumentů jsme vytipovali některé klíčové subjekty, na základě prvně provedených rozhovorů se samosprávou města jsme některé organizace ze seznamu potenciálních respondentů odebrali anebo naopak přidali. Dané aktéry jsme telefonicky či elektronicky kontaktovali, abychom si s nimi sjednali schůzku za účelem provedení interview. Pakliže schůzka nebyla možná, snažili jsme se alespoň získat stručné vyjádření subjektu telefonickou/elektronickou formou.

Výzkum probíhal na etapy v dubnu a červnu 2014. Svou roli sehrála i dostupnost a ochota aktérů realizovat jednotlivé rozhovory. Finálně se nám podařilo získat 11 respondentů z obou měst, se kterými jsme rozhovor uskutečnili. Každý rozhovor trval v průměru přes půl hodiny a ve většině případů byl zaznamenán na diktafon. V rámci jednotlivých institucí a organizací jsme vyhledali jejich hlavní představitele, v případě firem jsme kontaktovali jejich majitele, anebo zástupce vyššího managementu. V Týně nad Vltavou jsme provedli rozhovor s následujícími subjekty: samospráva města, firma Richmond, Městské centrum kultury a vzdělávání, MAS Vltava, spolek baráčníků Vitoraz. V Třeboni se jednalo o subjekty: samospráva města, Lázně Aurora, oblastní kancelář Jihočeské hospodářské komory, Třeboňská rozvojová společnost. Detailní seznam respondentů (informátorů) se nachází v příloze 6.

Výpovědi respondentů jsme se doplňkově snažili ověřovat v dostupných lokálních tiskopisech. Zároveň jsme se pokusili o ověřování informací v podobě verifikace anebo falzifikace výpovědí respondentů, respektive jsme srovnávali výpovědi vybraných aktérů a ověřovali jsme, zda a v čem se shodují/rozcházejí. Součástí rozhovoru byl i stručný dotazník zaměřený na strukturální charakteristiky sociálního kapitálu, alias sociální sítě (blíže Vajdová a kol., 2010). Dotazník se týkal frekvence komunikace s různými typy aktérů a institucí (viz příloha 7). Přestože počet získaných dotazníků není adekvátní pro jakékoliv další statistické zpracování, využili jsme jej jakožto doplněk pro komplexní dokreslení vztahů a kontaktů v obou městech.

3.2 Profily měst

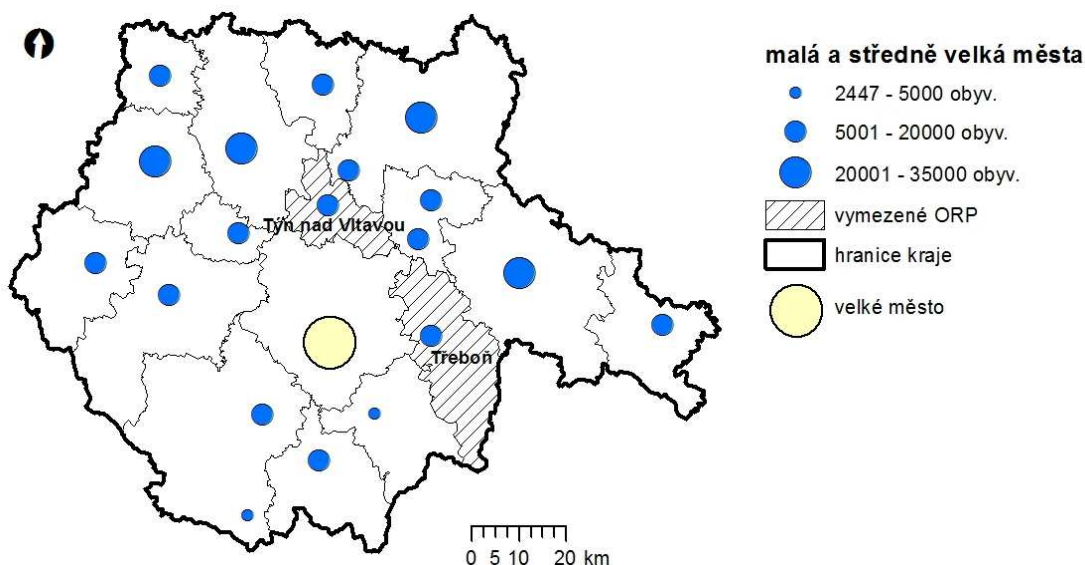
Města Týn nad Vltavou (8 089 obyv.²⁰) a Třeboň (8 481 obyv.) leží na území Jihočeského kraje, který je součástí organizační jednotky Jihozápad (NUTS II). Týn nad Vltavou leží severně zhruba 30 km od Českých Budějovic, kdežto Třeboň cca 20 km západně od krajského města (viz obr. 12).

Vltavotýnsko je součástí severního okraje Českobudějovické pánve a západního okraje Třeboňské pánve. Velká část Vltavotýnska je zvlněnou náhorní rovinou. Velký význam pro utváření místní krajiny mají řeky Vltava a Lužnice. Tyto vodní toky modelují v krajině zahloubená až kaňonovitá koryta se strmými zalesněnými břehy. Týn nad Vltavou je napojen na dopravní síť pouze silnicemi 2. třídy, nejbližší sousedské město

²⁰ Údaje o počtu obyvatel se vztahují k roku 2013 (31.12.). Zdrojem ČSÚ (2014b).

představuje 10 km severně vzdálená Bechyně. Strategický význam má zejména přítomnost jaderné elektrárny Temelín, ležící zhruba 5 km jižně od města.

Obr. 12 – Lokalizace města Týn nad Vltavou a Třeboň

Zdroj: GIS, ČSÚ (2014a)

Z hlediska geografické polohy leží město Třeboň v příhraničním regionu v Třeboňské pánvi. Městem protéká Zlatá stoka, v nedalekém sousedství se nachází rybníky Svět a Rožmberk. Oproti Týnu nad Vltavou je zdejší silniční síť tvořena silnicemi převážně 1. třídy a město leží na křižovatce významných komunikací (E49 spojující Prahu s Vídní a E551 spojující krajské město s Jindřichovým Hradcem). Město je známo svým atraktivním přírodním prostředím, v Třeboni nalezneme správu Chráněné krajinné oblasti Třeboňsko. Nedílnou a tradiční charakteristikou území Třeboně je zejména rybníkářství, lázeňství a cestovní ruch, který městu a okolí obecně vytváří unikátní postavení v krajském, ale též celorepublikovém kontextu.

Od roku 2003 jsou obě města zároveň obcemi s rozšířenou působností; na území Vltavotýnska 14 obcí, na Třeboňsku 25 obcí. Současně ORP Týn nad Vltavou spadá do okresu České Budějovice, zatímco Třeboň do okresu Jindřichův Hradec. Jakožto centra ORP jsou obě města povinny obsluhovat a zajišťovat agendu státní správy pro celé území ORP, zároveň poskytují pro své zázemí sociální, ekonomické, kulturní a společenské aktivity. Velikostní charakteristiky měst (populační, pracovní a komplexní), jak je vyčlenil Hampel (2005), jsou v obou případech podobné. Zároveň, obě města jsou centry dojížďkových mikroregionů, respektive Sýkora a Mulíček (2009) považují města Týn nad Vltavou a Třeboň (společně s ostatními 258 centry) za přirozená centra funkčních mikroregionů, které se vyznačují svojí komplexitou a vnitřní integritou.

Tab. 13 – Demografický vývoj města Týn nad Vltavou (1993-2013)

Rok	Narození	Zemřelí	Přistě- hovalí	Vystě- hovalí	Přírůstek přirozený	Přírůstek migrační	Přírůstek celkový	Stav obyv. k 31.12.
1993	126	58	363	146	68	217	285	7 545
1994	109	58	420	154	51	266	317	7 862
1995	112	68	351	159	44	192	236	8 098
1996	117	59	242	168	58	74	132	8 230
1997	95	66	192	198	29	-6	23	8 253
1998	94	62	191	186	32	5	37	8 290
1999	90	58	95	150	32	-55	-23	8 267
2000	81	62	145	185	19	-40	-21	8 246
2001	97	66	201	321	31	-120	-89	8 061
2002	106	46	323	247	60	76	136	8 197
2003	93	58	296	232	35	64	99	8 296
2004	87	67	248	255	20	-7	13	8 309
2005	96	68	275	192	28	83	111	8 420
2006	101	70	241	208	31	33	64	8 484
2007	104	62	224	267	42	-43	-1	8 483
2008	100	78	221	198	22	23	45	8 528
2009	83	89	134	232	-6	-98	-104	8 424
2010	91	89	158	240	2	-82	-80	8 344
2011	91	65	159	252	26	-93	-67	8 150
2012	95	66	158	179	29	-21	8	8 158
2013	78	64	148	231	14	-83	-69	8 089

Zdroj: ČSÚ (2014c)

Tab. 14 – Demografický vývoj města Třeboň (1993-2013)

Rok	Narození	Zemřelí	Přistě- hovalí	Vystě- hovalí	Přírůstek přirozený	Přírůstek migrační	Přírůstek celkový	Stav obyv. k 31.12.
1993	126	123	180	164	3	16	19	9 160
1994	89	92	149	139	-3	10	7	9 167
1995	81	95	155	153	-14	2	-12	9 155
1996	82	75	141	129	7	12	19	9 174
1997	81	80	189	137	1	52	53	9 227
1998	83	104	144	133	-21	11	-10	9 217
1999	69	89	143	132	-20	11	-9	9 208
2000	86	90	155	174	-4	-19	-23	9 185
2001	82	95	143	177	-13	-34	-47	8 990
2002	72	98	149	174	-26	-25	-51	8 939
2003	68	96	124	173	-28	-49	-77	8 862
2004	89	100	165	177	-11	-12	-23	8 839
2005	79	82	188	153	-3	35	32	8 871
2006	87	92	152	152	-5	0	-5	8 866
2007	110	95	162	203	15	-41	-26	8 840
2008	84	94	121	169	-10	-48	-58	8 782
2009	105	101	113	190	4	-77	-73	8 709
2010	94	90	170	230	4	-60	-56	8 653
2011	75	74	105	141	1	-36	-35	8 598
2012	84	98	164	160	-14	4	-10	8 588
2013	81	100	118	206	-19	-88	-107	8 481

Zdroj: ČSÚ (2014c)

Demografický vývoj a populační charakteristiky sledovaných měst můžeme nalézt v tabulkách (tab. 13, 14). Celkový počet obyvatel města Týn nad Vltavou během posledních dvou dekád mírně vzrostl, nejvíce byl tento vzestup zapříčiněn vysokým přirozeným přírůstkem obyvatel, který souhrnně v letech 1993-2013 vystoupal na

hodnotu 667. Významně se na celkovém počtu obyvatel podílel i kladný migrační přírůstek. Naopak, město Třeboň zaznamenává od roku 1999 mírný a pozvolný pokles celkového počtu obyvatel, což mimo jiné ovlivňují záporné hodnoty přirozeného a migračního přírůstku. Do celkového nižšího počtu obyvatel se jistě promítá i všudypřítomné demografické stárnutí populace. Odlišné populační charakteristiky, zejména pak migrační přírůstky, mohou odrážet i pozici jednotlivých sídel v rámci celého systému osídlení. V sídelní hierarchii jsou obě dvě města zhruba na stejné úrovni (Hampl 2005), kdežto z hlediska horizontální geografické polohy lze nalézt odlišnosti, zejména v lokalizaci jednotlivých sídel.

Obecný nástin prostředí, ve kterém hodláme zkoumat sociální kapitál, je pouze prvním krokem. Druhý a více podstatný krok představuje identifikace jednotlivých klíčových aktérů na úrovni malého města, kteří významně participují na jeho rozvoji.

3.3 Hlavní aktéři rozvoje malého města

Deskripce vybraných lokálních aktérů, kteří se podílejí na rozvoji malého města, je důležitý prvek celého výzkumu. Nejde nám však o vyčerpávající výčet konkrétních institucí v daném územním detailu, jež nám bližší zajímavé informace neposkytne, nýbrž se snažíme o podchycení jednotlivých typů organizací. Obecně rozvoj města by měl být v režii tří hlavních sektorů, jimiž jsou sektor veřejný, soukromý a občanský. Velice důležitou roli pak v tomto procesu zastupuje veřejná správa města, neboť ta figuruje jako koordinátor rozvoje města, respektive jeho zázemí. Veřejná správa je v tomto kontextu chápána jako volené orgány městské samosprávy a městský úřad. Zejména reprezentativně nejvyšší odpovědnost za chod města a realizaci projektů má vedení města (starosta, místostarosta). Součástí samosprávy je rovněž rada města jakožto výkonný orgán a městské zastupitelstvo, které odpovídá za dodržování plánu rozvoje města a taktéž za hospodaření s městským majetkem. Samospráva města tak autonomním způsobem rozhoduje o věcech patřících do samostatné působnosti města, tedy o všech záležitostech, které nejsou v přenesené působnosti obcí, respektive o záležitostech v kompetenci jiných správních úřadů. Státní správa je v malém městě realizována prostřednictvím jednotlivých odborů, oddělení a kontrolních výborů. Vrcholný představitel výkonu státní správy je tajemník městského úřadu. Rozvoj města dále musí být realizován v souladu s rozvojovými dokumenty. Například, veřejná správa musí nutně respektovat Územní plán města. Další dokument představuje Strategický plán rozvoje města, jehož dodržování oproti prvně zmíněnému dokumentu není striktní, respektive není právně vymahatelné. V rámci námi studovaných měst jsme zachytili odlišný přístup k samotnému pojetí rozvoje města, jednotlivé vize měst se různí z obsahového hlediska i časového horizontu. Vize Týna nad Vltavou se váže k roku 2013, kdežto vize Třeboně k roku 2020. Obě dvě města spojuje společná vize města jako přirozeného centra mikroregionu, které je schopné do budoucna si udržet své zázemí. Dále se obě města vnitřně zaměřují především na životní prostředí, rozvoj

podnikání, dopravu, bytovou infrastrukturu, cestovní ruch a sociální prostředí. V Třeboni se strategie navíc týká rozvoje lázeňství.

Dalším důležitým aktérem na úrovni malého města je Místní akční skupina (MAS Vltava, MAS Třeboňsko), jelikož sdružuje nezávislé společenství občanů, neziskových organizací, podnikatelů a veřejné správy. MAS se de facto stará o všestranný rozvoj regionu, jinými slovy vytváří management rozvoje mikroregionu. V rámci programovacího období 2007-2013 bylo jedním z hlavních úkolů MAS spolupracovat na rozvoji venkova a rozdělovat finanční prostředky z EU prostřednictvím projektu LEADER.

Význam pro rozvoj města má hospodářská komora, která sdružuje místní podnikatele. V námi studovaném území působí Jihočeská hospodářská komora (dále JHK), která je příspěvkovou organizací kraje²¹. Je financována především z příspěvku na základě podepsaných smluv s městy (příspěvky na chod kanceláří), příspěvků jednotlivých členů (největší mají velké firmy), a dále pak z výdělku z vlastní činnosti (semináře, provozování czechpoint apod.). Po revoluci byla JHK jediná organizace, která zprostředkovala podnikatelům jednotlivé informace ohledně legislativních změn, stejně tak po vstupu ČR do EU. Samotným podnikatelům komora nenabízí jednotlivé zakázky, ale informační a administrativní služby, které jim pomáhají ve fungování a rozvoji. Pomáhá nově přichozím firmám, které například chtějí zavést výrobu s administrativními záležitostmi. JHK obecně působí jako partner města a zároveň jako zprostředkovatel mezi podnikateli a veřejnou správou. Jednotlivé pobočky JHK se koncentrují do větších sídel Jihočeského kraje, členové se však mohou nacházet i v jiných sídlech a obcích. Jedna oblastní kancelář JHK se nalézá v Třeboni, v Týně nad Vltavou se však žádná nevyskytuje.

Vyjma hospodářské komory se na rozvoji dále podílí samotní podnikatelé, neziskové organizace, občanské spolky a místní média. Participace jednotlivých firem a organizací na rozvoji města velmi závisí na konkrétních aktivitách a projektech. Firmy působí jako významní zaměstnavatelé místního obyvatelstva a neexistují tzv. ve vzduchoprázdnu, musí neustále jednat se státní správou, samosprávou, poněvadž jsou nedílnou součástí regionu. Hlavní činností neziskových organizací a občanských spolků v rámci rozvoje města je udržování místního společenského života, respektive pořádání kulturních akcí, provozování sociálních služeb apod. Nepostradatelným aktérem jsou z hlediska percepce lokální identity obyvatel místní média (Třeboňský svět, nebo Vltavín).

Bylo by však nesprávné se domnívat, že na místní rozvoj mají vliv pouze instituce a organizace, které se nachází uvnitř dané lokality. Je nezbytné uvažovat i vliv subjektů mimo město. V administrativní rovině figuruje veřejná správa na vyšší územní úrovni rovněž jako důležitý aktér; máme na mysli krajskou správu (hejtman, radní, zastupitelé a úředníci kraje), respektive celorepublikovou státní správu (vláda, parlament,

²¹ Jihočeská hospodářská komora je sdružení podnikatelů ustanovené na základě zákona č. 301/1992 Sb. a č. 259/1996 Sb. o Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky. Je právnickou osobou zapsanou v obchodním rejstříku a působí nezávisle na politických stranách, státních orgánech a orgánech územní samosprávy (JHK 2014).

ministerstva). Vztahy města a okolních obcí, zázemí a nebo jiných měst nejsou marginální, i z toho důvodu, že města participují v mnoha typech dobrovolných spolků. Samozřejmě významní aktéři z řad soukromé²² i neziskové sféry stojící mimo město, mohou mít značný vliv na rozvoj města, jak bylo mimo jiné dále prokázáno na příkladu Týna nad Vltavou.

Utváření lokálního sociálního kapitálu mezi výše nastíněnými typy institucí (organizací) bylo předmětem dalšího výzkumu. Byť zastoupení zejména soukromého sektoru v námi provedených rozhovorech je poněkud nedostačující ve smyslu pozdějšího zobecnění, dosažené informace alespoň dokreslují podobu a charakter sociálního kapitálu na úrovni malého města, který zahrnuje vztahy (spolupráce, jednání, komunikace, kontakty apod.) a jejich kvantitativní (četnost, rozsah) a kvalitativní charakteristiky (důvěra), které primárně vychází z jednání jednotlivých důležitých aktérů ve městě (též mimo něj). Smyslem dalších dvou subkapitol je ukázat specifické a zajímavé příběhy malých měst na území Jihočeského kraje, abychom lépe pochopili funkce sociálního kapitálu v tomto územním detailu.

3.4 Aktéři, sociální kapitál a rozvoj města Týn nad Vltavou

Strategie rozvoje Týna nad Vltavou se nese v následujícím duchu: *„Město je přirozeným centrem mikroregionu Vltavotýnsko s vytvořenými podmínkami pro rozvoj podnikání, bytové politiky, spolkové činnosti, s důrazem na podporu aktivního a spokojeného života jeho obyvatel a návštěvníků“* (SRMTV 2009).

3.4.1 Hlavní rozvojové aktivity města

Týn nad Vltavou výrazně investuje do stavebních projektů. Poslední dobou jsou zde tendence budovat a podporovat turistickou infrastrukturu, příkladem může být vybudování a správa místní cyklostezky, jež byla financována z Regionálního operačního programu (dále ROP), nebo obnova městského koupaliště, která je nyní v realizaci. Dalšími podstatnými projekty bylo zateplení polikliniky (druhá část), výstavba sběrného dvora, rekonstrukce místního muzea do moderní podoby, anebo silniční infrastruktura v podobě výjezdu ze sídliště Hlinky²³. Významný projekt zaštiťuje revitalizace areálu bývalých Jaselských kasáren, který je stále v realizaci. Aktuální téma také představuje stavba nového mostu přes Vltavu a splavnění řeky.

Dalším typem investic je podpora sportu a příbuzných aktivit. Město disponuje několika programy: příspěvkový program na podporu sportu (zhruba 600 tisíc korun),

²² Specifické postavení v rozvoji města (zejména v oblasti nové výstavby) má rovněž bankovní sektor.

²³ Toto sídliště je odtržené od města a původně vzniklo jako areál pro ubytování zaměstnanců JE Temelín. Sídlíště je obecně problematické, vyjma své perifernosti vůči centru města se zde též vyskytuje sociální bydlení spojené s mnoha sociálními konflikty.

podpora provozu sportovních klubů na základě výtěžku z hracích automatů (cca 400 tisíc korun). V této oblasti se zde podařilo vybudovat moderní skatepark, který vznikl jakožto reakce na apel zdejší mládeže, která cítila, že ve městě je málo alternativního volnočasového vyžití (diskotéky aj.). Z hlediska sociální politiky ve městě figurují: program na dofinancování služeb pro klienty domova s pečovatelskou službou, program pro podporu sociálních služeb, který vznikl na podporu znevýhodněných skupin obyvatel (protidrogová prevence, senioři, aj.), či prevence sociálně-patologických jevů na školách.

Jakožto závažný problém a zároveň doposud nenaplněný projekt považuje vedení města obnovu Náměstí mládeže v hlineckém sídlišti, kde se nachází objekt bývalého kulturního domu, který má soukromého vlastníka. Jsou tu kumulovány restaurace s nonstop provozem, herny, a i z důvodů stísněnosti sídliště se tu lidé potýkají s hlukem, nebo s narušováním veřejného pořádku. Jako reakce měla vzniknout architektonická studie, která měla řešit problémy spojené s Náměstím mládeže, ta ovšem doposud nebyla realizována. Zatím je vše ve stádiu pořizování dokumentace. Proto se bude město ucházet o podporu od Ministerstva pro místní rozvoj (dále jen MMR) na revitalizaci sídlištních komplexů v roce 2015. Problém tedy spočívá ve zdlouhavém projednávání problému, kdy komise pro revitalizaci sídliště nebyla akční a město nikterak razantně netlačilo na vyřešení dané situace.

Dalším problémem je neexistence městského rozhlasu, který je důležitý při krizových situacích jako jsou povodně. Město sice disponuje hlásknými moduly na sirénách patřících Českým energickým závodům (dále jen ČEZ), nicméně zvuk je nekvalitní. Chybí hláskné systémy nejen na řece, ale i na přítocích. Při povodních z minulého roku předpovědi ohledně Vltavy nebyly nikterak alarmující. Jenže lokálně v Týně nad Vltavou a okolí pak vznikla situace, která nebyla prognózována (místní vlivy v podobě srážek) a město nemělo k dispozici aktuální informace, což se posléze projevilo zejména na Lužnici, kdy spousta ekonomických subjektů nebyla schopna reagovat na nastalou situaci. Proto město připravuje projekt na vybudování městského rozhlasu s doprovodnými zvukovými hláskami (podání žádosti o dotaci na Ministerstvo životního prostředí, realizace 2015).

3.4.2 Vazby veřejné správy na místní instituce

Komunikace a spolupráce veřejné správy s podnikateli v Týně nad Vltavou je komplikovaná, na čemž se shoduje jak vedení města (starosta i místostarosta), tak oslovení podnikatelé. Z perspektivy veřejné zprávy, si každý podnikatel hájí vlastní zájem, o společnou koncepci rozvoje města se však nezajímá. Starosta dále například uvádí konflikt se zdejší firmou Richmond, která rozšiřuje výrobu v průmyslové zóně směrem k rezidenčnímu areálu, což se samozřejmě nelíbí místním obyvatelům, kteří tam bydlí. Jedná o lakovnu, která je obecně nepříznivá vůči životnímu prostředí. Zájem podnikatele není v duchu zájmu obyvatel, město pak působí jako nárazník, který musí vyhovět oběma stranám. Ze strany firmy Richmond zaznělo, že rezervy v komunikaci

mezi místní veřejnou správou a místními podnikateli existují, na čemž se shoduje více podnikatelských subjektů ve městě:

„Státní správa nespolupracuje, dělá nezákonné kroky, nedodržuje termíny a lhůty, dělá špatná rozhodnutí, figuruje zde nevstřícnost, neodbornost a lobismus. [...] Pokud samospráva včetně tajemníka nemají vůli, byť by se na tom dohodli; je zde pospaná koaliční smlouva a dohody, které se neplní a není ani zdůvodňováno, proč se neplní a podobně. [...] Chování veřejné správy vůči našemu subjektu je velice přísné, jsme povinni dodržovat veškeré lhůty (životní prostředí, hlášení, poplatky, a jiné), a byť tak má činit i veřejná správa, tak je to jedno, není tam ta kvalita, respektive tam není ta síla, která by to vedla.“ (majitel firmy, 5.6.2014)

V časovém horizontu podnikatel tedy nevidí šance na zlepšení komunikace a de facto ani spolupráci s veřejnou správou. Firma Richmond má dlouholeté partnery například v německy mluvících zemích a má zkušenosti s majoritním odběratelem z Německa, který se často táže na spolupráci firmy Richmond s veřejnou správou:

„Tam prý si podnikatelů váží, protože samozřejmě přináší pracovní příležitosti a vytváří kupní sílu. Vztahy radnice a podnikatelů tam jsou více intenzivnější. V Týně nejsou podnikatelé vnímáni jako něco potřebného, ale spíš jako vykořisťovatelé.“ (majitel firmy, 5.6.2014)

Vedení města se však s ohledem na situaci dříve snažilo o pravidelná informativní jednání s podnikateli. Účast podnikatelů nicméně byla nízká a podnikatelé si sem většinou chodili řešit spíše svoje osobní problémy:

„Jdou sem s očekáváním, že město pro ně udělá první poslední, nějaká společná vize rozvoje u nich není. S jednotlivými a zejména drobnými projekty tady není problém, pakliže požádáme o drobnou finanční podporu na nějaké akce nebo publikace, podnikatelé ochotně vyhoví.“ (starosta města, 7.4.2014)

Celkově se však v Týně nad Vltavou nenašel takový projekt, který by podnikatele oslovil, respektive byl ve společném zájmu. Výjimkou je ovšem velmi dobrá spolupráce s firmou Mane stavební z Českých Budějovic na revitalizaci prostoru bývalých Jaselských kasáren. Bývalé vedení města uzavřelo s firmou Mane stavební, ta demoluje a připravuje zbytek areálu kasáren pro další využití. Za těchto podmínek podnik vkládá svoje prostředky na rekultivaci areálu, na kterém posléze bude mít podíl²⁴. V současnosti je zhruba 70 % bývalých kasáren revitalizováno. Jedna část je určena pro průmyslovou zónu, další část je určená pro bydlení, které by mělo být odděleno od průmyslové zóny zeleným valem. Dokončení revitalizace ovšem závisí na dostavbě JE Temelín. S tím souvisí i zájem o tamější parcely a nemovitosti, který je nyní nízký, nicméně se předpokládá zvýšení poptávky opět v souvislosti s dostavbou JE Temelín.

Významnou skupinu subjektů, se kterými veřejná správa úzce spolupracuje a komunikuje, jsou organizace s majetkovou účastí města. Organizacemi s majetkovou účastí města Týn nad Vltavou jsou například Městské centrum kultury a vzdělávání

²⁴ Koncepce tohoto projektu se v určitém ohledu podobá vztahu veřejné a soukromé sféry nazývaný jako public-private partnership.

(spadá do něj sokolovna, knihovna, muzeum, galerie, informační centrum, podzemní chodby, kino), Vltavotýnská realitní (správa majetku města a městských bytů, správa majetku v přilehlých obcích), Vltavotýnská teplárenská (teplifikace a správa vodovodních sítí), Rumpold (údržba města a správa odpadů; vlastní město napůl s rakouskou firmou Rumpold), nebo Poliklinika včetně záchranné služby. V našem případě jsme sledovali činnost Městského centra kultury a vzdělávání:

„Spolupráce dosti závisí na tom, kdo zrovna je vedení města. Bývalé vedení, rada i zastupitelstvo bylo významně nakloněný projektu příspěvkové organizace pro kulturu, s nástupem současné samosprávy se hodně věcí změnilo. Bylo zapotřebí poznat nové lidi, zavést novou komunikaci, dát o sobě vědět, nicméně postupem času se vše vyladilo a v současnosti jak spolupráce tak i komunikace probíhá v pořádku.“ (ředitelka MCKV, 5.6.2014)

Město si de facto udržuje klíčové poskytovatele služeb potřebných pro obyvatele ve svém dosahu, čili komunikace i spolupráce mezi těmito subjekty je zcela evidentní a žádoucí.

MAS Vltava jakožto další významný aktér rozvoje spolupracuje s městem na dobré úrovni. Příkladem je vznik Farmářského centra, které sdružuje místní zemědělce. Město si v rámci projektu LEADER zažádalo o příspěvky na údržbu a rekonstrukci veřejného prostranství pro konání jarmarečních trhů, kde ve spolupráci s Farmářským centrem probíhají farmářské trhy. Jedním z dalších projektů (i když zde se jedná spíše o vlastní projekt MAS) bylo vytvoření regionální značky Vltavotýnsko a zpracování její strategie. De facto se propojily všechny sektory za účelem posílení odbytu domácí produkce, popsal situaci projektový manažer MAS Vltava a zároveň dodal:

„Spolupráce s neziskovkami a firmami je relativně dobrá, z hlediska komunikace je to ale horší, a to z důvodu, že nejsou nikterak sdružovány, jinými slovy neexistuje tu žádná jejich jednacích platforma, tudíž je vše nutné řešit na individuální bázi.“ (projektový manažer, 5.6.2014)

Počáteční nedůvěře mezi veřejnou správou a MAS nejspíš výrazně pomohl projekt LEADER, což jsou evropské peníze, nicméně poměrně lehce dostupné, čili z příspěvků v každé obci byl realizován aspoň jeden projekt, což dále prohloubilo důvěru subjektů. LEADER se však proměnil do Programu rozvoje venkova, obce a zejména pak neziskové organizace v současnosti na prostředky nedosáhnou, pouze zemědělci, proto MAS hodlá do budoucna vytvářet nové integrované programy zaměřené na zaměstnanost (společně s úřadem práce), vzdělávání (technické zázemí pro projekty škol), apod.

Výhoda Týna nad Vltavou oproti ostatním obcím a podobným městům spočívá v tom, že město dostane 2 miliony korun ročně v rámci tzv. oranžového roku, kdy město za propagaci dostavby elektrárny obdrží finanční příspěvek na spolkové akce, což mimo jiné významně přispívá k rozvoji sportovních a jiných spolků. Místostarosta tvrdí, že spolky tu obecně mají tradici a finanční zázemí, jinými slovy výhodu oproti jiným obcím, kde spolky zápasí o přežití. Dále dodává, že neziskové organizace, které se přímo nepodílí na rozvoji, tu často pořádají akce (například ke svému jubileu), jako

například vodáci a judisti tu pořádají mistrovství republiky, čímž sem samozřejmě dotáhnou jiné lidi a aktivity.

Význam pro lokalitu má i vztah místních podnikatelů a spolků. Podnikatelé spolupracují s učilišti často na bázi příspěvků, podobně podporují různé neziskové organizace. Příkladem je podpora firmy Richmond, která finančně přispívá na činnost místního Sdružení dobrovolných hasičů. Z finančních darů těží i Městské centrum kultury a vzdělávání:

„Starosta je akční, často shání peníze na publikace. Od firem – nejvíce ČEZ, Rumpold, ELBH, Richmond – získáváme finanční prostředky, zejména na publikační činnost. MAS taky přispěla na místní historickou učebnici. Dokonce jedna firma z Prahy každoročně přispívá 50 tisíc korun na výstavu v místní galerii.“ (ředitelka MCKV, 5.6.2014)

Participace neziskových organizací a místních spolků v procesu rozvoje města není marginální. Mezi nejstarší spolky ve městě patří divadelníci, rybáři, hasiči, baráčníci a veteráni. V rámci těchto již tradičních spolků funguje dobrá spolupráce. Spolek baráčníků Vitoraz například spolupracuje s jinými spolky a subjekty, čímž se podílí rozvoji města (například spolupráce s knihovnou při pasování prvňáčků na čtenáře, s muzeem 10 let tradice muzejní noci, různé komparsy v divadle, předčítání v klubu Senior, spolupráce s charitou atd.). Město se o neziskové organizace stará tím způsobem, že přerozděluje příspěvky od JE Temelín. Podnikatelé ve městě spíše směřují své příspěvky do sportu, kde by se mohli spíše zviditelnit, de facto neziskové organizace pro ně nepředstavují rovnocenné partnery:

„Je to o tom přístupu, člověk musí někam přijít, o něco poprosit a nabídnout protihodnotu. Jde to ale i bez peněz, drobní živnostníci přispívají i materiálně. Záleží hlavně na tom přístupu, my si tu hodně pomáháme. [...] Proto byl spolek baráčníků od svého začátku aktivní, začali jsme dělat výstavy a chodit do škol. Spolupráce byla hojně založená na tzv. sousedské výpomoci tím způsobem, jak to dříve fungovalo na venkově, že jeden bez druhého nemůže být.“ (syndička baráčníků, 7.6.2014)

Informátorka ze spolku baráčníků dále kritizovala odtrženost a neaktivitu MCKV a že nevyhledává spolupráci. Problém spolků obecně spočívá v tom (i přesto že spolky jsou subjekty s IČO a DIČ), že nemají kapacity na podávání žádostí o dotace a jiné příspěvky, anebo vůbec nevědí, že tato možnost existuje. Místní MAS však například zpracovává baráčníkům různé granty, se kterými již několikrát uspěli.

3.4.3 Vztahy města s okolím

V posledních letech dochází k zintenzivnění spolupráce v rámci mikroregionu, poněvadž si vedení města uvědomuje, že finance půjdou nejen do místních projektů, ale i do těch regionálních. Je v plánu na základě francouzského modelu, že se část daní bude přerozdělovat na mikroregiony, pročež pro tento účel vznikl mikroregion Vltavotýnsko. Vedení města usiluje o vybudování mikroregionálního administrativního

centra v Týně nad Vltavou pro tyto účely, kde by sídlilo informační středisko, sídlo MAS, apod.

Přítomnost nedaleké jaderné elektrárny je nezanedbatelná. Díky její existenci Týn nad Vltavou spolupracuje s obcemi v havarijní zóně JE Temelín, samozřejmě též v souvislosti s dlouhodobě plánovanou dostavbou elektrárny²⁵. V současnosti tyto obce mají finanční podporu na základě podepsaných smluv s vlastníkem jaderné elektrárny ČEZ²⁶. „ČEZ nyní potřebuje podporu od obcí obecně i na dostavbu JE Temelín, v momentě kdy motiv dostavby odezní, tak ochota podporovat region nebude,“ uvádí starosta města. Proto obce přišly s návrhem zákona, kdy by podpora šla přes rozpočtové určení daní. Jinými slovy, podpora by byla řešena systémově legislativním opatřením, například příspěvkem z kilowatthodiny vyrobené energie. „Návrh zákona v souvislosti s koncem Nečasovi vlády byl zameten pod stůl, čili je nutné začít znova,“ uvádí starosta města. Kvůli tomuto nejasně definovanému určení výše příspěvků nejspíš město a ostatní dotčené obce v budoucnu vytvoří konkrétní spolek, na jehož základě se budou domáhat změny a budou moci efektivněji komunikovat jakožto právnická osoba s dotčenými státními orgány. Nicméně, s vedením ČEZ včetně jeho různých odborů má město dobré vztahy.

Nezanedbatelné jsou též vztahy s jinými městy, například v zahraničí, kdy Týn nad Vltavou spolupracuje s polským Bardem od povodní 2002, a to velmi intenzivně. Nově město navazuje kontakt s Filshofenem v Bavorsku (u Passova na Dunaji). Existuje i drobná spolupráce rámci Jihočeského kraje, kdy se několikrát do roka koná schůzka se starostou z Českých Budějic a Hluboké nad Vltavou, jež spojuje společný projekt vltavské cyklostezky. Místostarosta dodává, že funguje slušná spolupráce se Státní údržbou silnic Jihočeského kraje.

V rámci správy města jsou důležité kontakty na vyšší územní úrovni, jak bylo uvedeno dříve. Na úrovni krajského zastupitelstva vedení města nedisponuje žádným kontaktem. Starosta Hluboké nad Vltavou je významnou osobností z pozice senátora pro vedení města, který se významně zajímá o region a snaží se mu pomoci. Jedná se zajisté o formální kontakt. Starosta města uvádí, pakliže je potřeba, tak si vedení města potřebný kontakt zařídí. Jako příklad uvádí situaci, kdy město společně s ostatními obcemi podávaly návrh zákona ohledně finanční podpory od ČEZ. Obce tak jednaly přímo s Ministerstvem průmyslu a obchodu. Problémem může být, že v současném politickém období v Týně nad Vltavou působí spíše pravicová vláda (starosta ODS, místostarosta Strana svobodných občanů), kdežto současná ústřední vláda je levicová. Nové kontakty se teprve hledají, nicméně v tomto ohledu by politická příslušnost neměla hrát větší roli, jak dodává místostarosta: „Není to vyloženě politický, jestli tady bude starosta od socanů anebo z ODS, na to se už nehledí.“

²⁵ Celkem se jedná o spolupráci 32 obcí, z nichž největšími jsou Bechyně, Týn nad Vltavou a Vodňany.

²⁶ Tzv. rámcová smlouva, což je smlouva o spolupráci na základě plánované dostavby JE, kdy ročně město dostane 10 milionů korun na předem dohodnuté investice.

3.4.4 Důvěra jako předpoklad úspěšné spolupráce

Všichni respondenti se shodli, že důvěra je v procesu rozhodování, spolupráce a jednání podstatná. Většinou se informátoři shodli, že důvěra při jednání mezi jednotlivými sektory funguje, jedinou výjimku tvoří samospráva města, respektive politicky volené orgány. Starosta například povídá o zkušenosti ze svého volebního období, kdy se naučil, že člověk musí být opatrnější z hlediska toho, komu bude důvěřovat a co může říct, aby toho nebylo zneužito: *„Panuje strašně moc zájmů, existují někteří aktéři, kteří inklinují ke zneužití informací.“* Místostarosta toto potvrzuje, když tvrdí: *„Někdy lépe neříct nic, než říct něco v dobrý víře a ono se to proti vám otočí, ani nevíte odkud to přijde.“* Je ovšem těžké budovat důvěru zejména v politice, neboť v zastupitelstvu města figuruje velké množství subjektů²⁷. *„Je složité budovat důvěru uvnitř takto různorodý koalice, kde zasedli lidé, kteří by si běžně na ulici ani ruku nepodali,“* tvrdí místostarosta. Vedení města dále poukazuje na obecné problémy ohledně vytváření společenské důvěry:

„Důvěra se postupem času vytváří a je nutné na ní pořád pracovat, aby mezi sebou lidé komunikovali. V Týně je to extrém, ale i jiné obce velikosti Týna se s tím potýkají vlivem volebního systému. V současnosti panuje krize důvěry, kterou prožíváme i na úrovni celého státu. Je mi nepříjemné žít v této situaci, ale jinak než odspodu se s tím nelze vypořádat. [...] To gró již nestojí na osobních vztazích. Takhle to funguje na východ od nás na těch osobních vztazích, jako ve větší míře.“ Dále vedení města uvádí příklad z Ruska: *„Když jsme byli v Leningradské atomové elektrárně, poslední instituci, která si mimo jiné nechala Lenina v názvu, tak jsme ptali pana ředitele, jaký opatření přijali po Fukušimě. A on říkal, že nejvýraznější opatření, nebo nejlepší který zavedli, je přímá linka na pana prezidenta. Jako on má přímou linku na Putina a je to vyřešený.“* (starosta města, 7.4.2014)

Výše zmíněný příklad spíše poukazuje na tzv. hypercentralitu ruského systému, což přímo nespadá do roviny sociálního kapitálu, nýbrž spíše do geopolitiky. Nicméně, v českých podmínkách přímý kontakt, pakliže ho město potřebuje, má anebo si jej zařídí, nicméně jej nevyužívá k lobbingu.

I přes fakt, že všichni aktéři považují důvěru za základní stavební kámen spolupráce, jeden z našich informátorů se setkal s případem klientelismu. Je tudíž možné, že někteří ostatní respondenti se o klientelismu nezmínili, což mimo jiné může podporovat myšlenku, že nejen s pozitivními aspekty sociálního kapitálu, ale také s těmi negativními se můžeme setkat v malém městě.

²⁷ Na začátku období figurovalo v týnském zastupitelstvu zhruba 11 politických subjektů na 21 pozicích, z toho 8 bylo v koalici.

3.4.5 Shrnutí

Intenzita a kvalita spolupráce se nedá generalizovat, záleží na daném konkrétním projektu. Existují příklady dobré i špatné spolupráce, nicméně problémové projekty jsou řešitelné. Starosta uvádí zajímavý příklad, kdy v rámci rekonstrukce místní polikliniky jedna z firem ve výběrovém řízení nabídla nereálně nízkou cenu a město ji nikterak nemohlo legálně vyloučit. Město nechtělo stavbu převzít, kdy třeba cena za udělání vchodu do polikliniky měla být 80 tisíc, přestože projektová cena počítala se 400 tisíci. Hrozilo tedy, že celá záležitost půjde k soudu, nicméně se město dohodlo s místní stavební firmou, která to pro danou firmu udělala jako subdodávku podle požadavků města, čímž se problém vyřešil. Z toho vyplývá, že úspěšnost projektů výrazně závisí na komunikaci mezi zainteresovanými subjekty. Čím méně mezi sebou subjekty přímo komunikují, tím častěji může docházet k milné interpretaci. Naopak intenzivní osobní a přímá komunikace vede k úspěšným výsledkům:

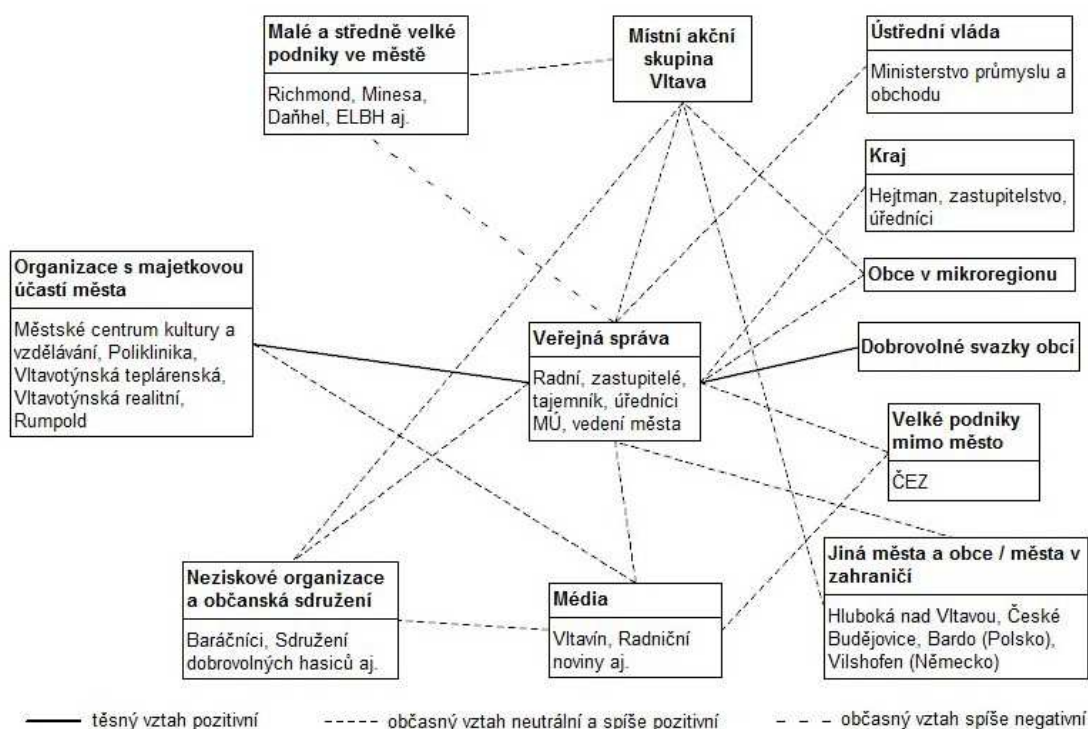
„Všichni chtějí silnici do Hlinek, ale nikdo si neuvědomuje, že se kvůli tomu musí vykácet kus lesa, což může některé občany pobouřit. Proto ihned zasedla komise, rozpoutala se diskuse, občané tak byli přímo konfrontováni a nejspíš proto pak přijali vykácení kusu lesa v této souvislosti jako adekvátní rozhodnutí.“ (starosta města, 7.4.2014)

Veškeré vazby ve městě jsou veskrze pozitivní a občasně, výjimku tvoří těsné a časté napojení veřejné správy na organizace s majetkovou účastí města a obce v mikroregionu. Problematické jsou ovšem vazby veřejné správy na podnikatele, což obě dvě strany potvrzují. Nyní je téma spolupráce v režii MAS, dříve v byly režii města, kdy se pořádali tzv. kulaté stoly s podnikateli. V současnosti toto již nefunguje, proto společně s hospodářskou komorou hledá MAS nový komunikační kanál:

„Na druhou stranu, není potřeba vždy za každou cenu budovat nové komunikační struktury, pakliže současné fungují. Intenzita spolupráce mezi veřejnou správou a podnikateli postupem času polevila. Struktury partnerů však zůstávají víceméně stejné, proměna politiky v tom nehraje větší roli.“ (projektový manažer MAS, 5.6.2014)

V následujícím schématu (obr. 13) jsme se snažili graficky znázornit námi zachycené vazby mezi vybranými institucemi a organizacemi. Pokusili jsme se de facto zmapovat sociální síť aktérů v Týně nad Vltavou a jeho okolí. Vyšlo nám, že nejvíce vazeb se váže na veřejnou správu města (celkem 11). Dalším aktérem s mnoha vazbami (celkem 5) je místní akční skupina Vltava. Tito dva aktéři tudíž představují nejvýznamnější instituce, které se z hlediska vtažů výrazně podílí na rozvoji města. Některé vazby jsou ovšem založené na bázi příspěvků a finančních darů; tyto vazby nebyly do schématu zařazeny. Jedná se především o příspěvky místních soukromých subjektů příspěvkovým organizacím a neziskovým spolkům anebo finance od ČEZ. Příkladem je firma Richmond, která podporuje MCKV, zároveň finančně přispívá Spolku dobrovolných hasičů. Přítomnost JE Temelín má z hlediska výše finančních příspěvků daleko větší význam. Skrze veřejný rozpočet ČEZ podporuje organizace s majetkovou účastí města, neziskové organizace a spolky ve městě, anebo místní MAS finančně zajišťuje chod kanceláří.

Obr. 13 – Schéma sítě místních aktérů rozvoje (Týn nad Vltavou)

Zdroj: vlastní šetření

Souhrnně, sociální kapitál v Týně nad Vltavou je primárně aktivizován veřejnou správou, přestože sama nejvíce používá regulačními mechanismy (viz obr. 2). Relace mezi institucemi, respektive vztahy mezi nimi jsou ne zcela jednoznačné, jak naznačují výpovědi informátorů. Struktury sítí aktérů jsou přibližně stálé v čase, v hranicích města nedochází k velké fluktuaci aktérů; aktéři stojící mimo město se však mohou v čase měnit. Velmi významný vliv má pozitivní vztah veřejné správy města a nedaleké jaderné elektrárny, díky němuž je ve městě realizováno mnoho rozvojových projektů.

3.5 Aktéři, sociální kapitál a rozvoj města Třeboň

Rozvojová strategie Třeboně si klade dlouhodobé cíle; ve své vizi je město definováno jako: „1. Hospodářské a společenské centrum Třeboňska, 2. malebné město ‚Vančurovského typu‘, 3. oblíbené lázeňské město a atraktivní turistická destinace“ (SPRMT 2008).

3.5.1 Hlavní rozvojové aktivity města

Rozvoj Třeboně byl zhruba v polovině 90. let nastartován díky osobě bývalého starosty Jiřího Houdka²⁸, který razil myšlenku Třeboně jakožto malebného zdravého města. Bývalý starosta dokonce usiloval o založení vysoké školy v Třeboni, což mělo dle jeho vizí posílit pozici města a přitáhnou nové aktivity, jak uvádí starostka města. Nestihl však dokončit své dlouhodobé vize, neboť nadešla vláda ODS (2006-2010) a v posledním svém funkčním období ani nesetřval do jeho konce.

Cestovní ruch a zejména lázeňství jsou klíčové pro město, neboť jedno pracovní místo v lázeňství generuje více pracovních pozic v souvislosti s dalšími nabízenými službami. Lázně obecně přispívají městu a jeho občanům z hlediska zaměstnanosti, poněvadž se jedná o největšího zaměstnavatele ve městě a okolí:

„Považujeme to za spojité nádoby, lázně město jedno jsou. Lidé jezdí do lázní za určitou kvalitou, na které lázně spolupracují a budují ji společně s městem. Město z rozpočtu dává finance na rozvoj lázní, lázně zase platí nájem, ze kterého jdou finance městu, ale i do lázní.“ (ekonomický ředitel Lázní Aurora, 5.6.2014)

Je zcela evidentní, že investiční projekty se v Třeboni týkají většinou lázní. Finanční prostředky jsou především vynakládány na přestavbu lázní anebo na zvyšování ubytovacích kapacit. Z hlediska rozvoje města jsou patrné i velké investice do sportovišť a cyklistiky, jinými slovy do zázemí podporující místní společenský život a cestovní ruch.

Významný rozvojový projekt pro město představuje relokace městského úřadu z hlavního náměstí do sídliště, respektive do rekonstruovaného objektu bývalých kasáren. Na jednu stranu došlo k vylidnění centra, v této souvislosti ukončily svoji činnost některé obchody, banky, anebo restaurace a pozbyla se přirozenost města, kdy se z historického hlediska radnice nacházela vždy v centru na náměstí. Na druhou stranu se tímto způsobem vyřešila přehlednost a dostupnost úřadu, kdy městský a finanční úřad sídlí v jednom objektu, a zároveň byly vyřešeny problémy s nedostatkem parkovacích míst. Zároveň však došlo k relokaci katastrálního úřadu z Třeboně do Jindřichova Hradce, což komentuje ředitelka oblastní kanceláře JHK: *„Je to tragédie, spádové území je strašně veliký a člověk jedoucí například vlakem z Velenic do Hradce, tím tak stráví celý den.“*

Velkým projektem po otevření hranic bylo například vybudování velkého hospodářského parku v Českých Velenicích společně s Rakouskem. V současnosti zde je však problém, který vyplývá z nešťastného umístění areálu, neboť v Českých Velenicích není potřebná pracovní síla a krajské město je v tomto ohledu daleko. Další projekt, který rovněž překračuje hranice města, se vyvíjí na Mikrobiologickém ústavu, jenž se nachází na okraji města. Do projektu se dávají velké investice (na různé rekonstrukce, přístavby), protože zde fungují vědecké kapacity a ústav má i solidní výsledky (avšak špatný marketing), jak uvádí ředitelka místní JHK.

²⁸ Ve funkci působil v období 1994-2006 a 2010-2013, kdy rezignoval na svou funkci a nyní působí jako náměstek na Ministerstvu pro místní rozvoj.

Velké a kontroverzně vnímané téma pro další rozvoj města představuje rozprodávání městského majetku. Měkkých projektů proběhlo v Třeboni velké množství, nicméně nezanechaly žádný větší dopad na místním obyvatelstvu. Další z hlediska nepovedených projektů v Třeboni figuruje nezapsání třeboňské rybníční soustavy na seznam světového a kulturního dědictví UNESCO, na což by město zakládající své hospodářství významně na cestovním ruchu mohlo v budoucnu doplatit.

3.5.2 Vazby veřejné správy na místní instituce

Po revoluci se nastartovala intenzivní spolupráce mezi institucemi v Třeboni (různé programy na podporu podnikání, zejména v cestovním ruchu). Z pohledu města se však postupem času místní podnikatelé přestali o spolupráci zajímat, neboť dosáhli svých cílů a obecný rozvoj města je nyní neinteresuje. Změna nepřišla ani při krizi lázeňství, způsobenou legislativními změnami, která se samozřejmě podnikatelů dotkla. Ani projekt destinačního managementu, který měl přimět podniky ke spolupráci, neuspěl. Město se víceméně snaží o zavedení nových nástrojů (například kulaté stoly) pro podporu spolupráce a komunikace mezi veřejnou správou a místními ekonomickými subjekty, ať se ale město otevře vůči ostatním sebe víc, není ochota z druhé strany, zejména u podnikatelů, tvrdí starostka města. Do budoucna ale město chce, aby fungovala otevřená komunikace mezi aktéry. Na druhou stranu, rezervu nejen v komunikaci, ale také v povědomí o místních podnikatelích ze strany veřejné správy dokládá ředitelka místní JHK (3.6.2014):

„Je to docela paradox, Třeboň je poměrně malé město a stalo se nám už několikrát, že starosta přišel do firmy a ani nevěděl, čím se daná firma zabývá.“

Ostatně přístup některých členů vedení města nepodporuje otevřenost samosprávy vůči místním podnikatelům, respektive možné spolupráci. Místostarosta města třeba zastává názor, že nezáleží na tom, zdali je podnikatel místní či nikoliv, rozhodující v konkrétním projektu je vždy nejvyšší nabídnutá kvalita za nejnižší cenu.

Velice intenzivní vztahy a spolupráci má veřejná správa s Jihočeskou hospodářskou komorou, která má v Třeboni oblastní kancelář. I z hlediska finančních příspěvků je hospodářská komora závislá na spolupráci s veřejnou správou. Se všemi okolními městy a obcemi má JHK podepsané smlouvy o spolupráci, kdy jim komora pomáhá například v různých komisích, v projektech týkajících se nezaměstnanosti, při revitalizaci brownfieldů apod. Působí jednak jako partner města a jednak jako zprostředkovatel mezi podnikatelem a veřejnou správou. Konkrétních rozměrů spolupráce hospodářské komory a veřejné správy spočívá například v pořádání konzultací a školení pro finanční úřad, nebo s úřadem práce komora kooperuje na různých podnikatelských projektech. Ředitelka místní JHK dodává: *„Obejdou se sice bez komory (veřejná správa, pozn. autora), ale na druhou stranu jsou rádi, že tu je a pomáhá.“* Dále JHK pořádá tzv. starostenské cesty a hejtmanské cesty, kdy podnikatelé k sobě do firmy pozvou místní samosprávu města, respektive hejtmana kraje.

Z hlediska proměny v čase se dá říct, že podnikatelská situace byla na začátku 90. let zcela odlišná než nyní:

„V současnosti je vše striktnější, firmy jsou více zavaleny různými povinnostmi. Člověk, kterej chce začít podnikat, aby byl pomalu právník, aby obsáhl všechno, co by měl.“ (ředitelka oblastní kanceláře JHK, 3.6.2014)

Setkání s podnikateli po revoluci byla více akční, byla zde chuť komunikovat a spolupracovat, v současnosti mnoho firem setkání vynechává, nicméně určitá spolupráce a komunikace se odehrává neformálně po skončení setkání. Paradoxně po krizi nebyli žádní členové komory, žádný podnik na Třeboňsku nezkrachoval, výroba a stavy zaměstnanců se ovšem snížily.

Obecně tedy panuje jistý útlum, který je nejspíš způsoben špatnou náladou pramenící ze společenské nestability, anebo širokou nabídkou informací, kterými jsou podnikatelé přehlčeni.

V současnosti se rozvíjí spolupráce se školami z důvodu nenaplněnosti zejména technických a řemeslných oborů. Specificky zaměřené školy se často ruší díky malému zájmu i počtu dětí, a proto se vozí děti do firem na exkurze a podnikatelé zase naopak chodí do škol a účastní i závěrečných zkoušek, popisuje praktiky ředitelka místní JHK. Spolupráce veřejné správy s neziskovými organizacemi je hojná, často funguje na bázi finančních příspěvků z městského rozpočtu. Velmi zajímavý projekt představuje veletrh neziskových organizací konaný na podzim po turistické sezóně. Veřejná správa zadarmo pronajme neziskovým organizacím prostory na hlavním náměstí, kde prezentují svoji činnost. JHK na veletrh posílá místní podnikatele, kteří zde rovněž prezentují svou činnost. Tímto způsobem se dohaduje spolupráce, neziskové organizace obvykle získají prostředky pro svou činnost, firmy případně pracovní sílu apod. Město pak obecně potřebuje podnikatele, nejen kvůli odvodu daní, ale také díky tomu, že působí v regionu a podílí se na různých akcích, které pořádá buď město, anebo neziskové organizace. Příkladem je Třeboňská rozvojová společnost pořádající každoročně divadelní slavnosti, která na akci dostává grant od kraje, ovšem největší část finančních prostředků získávají od podnikatelů jako sponzorské dary. Peníze podnikatelů jdou též na sport a jiné kulturní akce.

V Třeboni rovněž jako v Týně nad Vltavou figuruje skupina institucí, ve kterých má město svůj podíl. Jedná se o Třeboňské lesy a rybníky, Technické služby Třeboň, Městská vodohospodářská, Městské slatinné lázně, Bertiny lázně a Lázně Aurora. Tyto organizace s městem úzce spolupracují, neboť město jakožto jejich vlastník (úplný či částečný) má zájem na jejich rozvoji. Nejen spolupráce, ale také participace těchto organizací na společenském životě je důležitá, například lázně se podílí na pořádání festivalu Okolo Třeboně a Lázeňská Třeboň, nebo na otevírání lázeňské sezóny společně s městem.

3.5.3 Vztahy města s okolím

Město se neuzavírá samo do sebe a spolupracuje s okolními obcemi na základě existence komunitního plánu, jenž řeší rozvoj zázemí Třeboně. Spolupracuje též s městem Prachatice za účelem vytvoření zdravého města. Velký význam pro Třeboň má její zapojení do mnoha dobrovolných sdružení obcí. Jedná se například o Sdružení lázeňských míst, Sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska, nebo Česká inspirace²⁹. Po revoluci se nastartovala spolupráce na projektech mezi Rakouskem a Českem, v současnosti je ovšem složité Rakušany dostat na jakoukoliv akci nebo projekt, poněvadž mají svoje know-how a nemají potřebu ho předávat, uvedla ředitelka místní JHK. V této situaci se JHK snažilo o přeshraniční spojení specializovaných firem (dřevozpracující firmy, oblast turistického ruchu apod.) na základě workshops a na vzájemném představování firem; původní záměry však naplněny nebyly. Hospodářská komora je také povinna dodržovat podepsané smlouvy s krajským úřadem o spolupráci za účelem všeobecného rozvoje regionu (nejvíce probíhá spolupráce v oblasti zaměstnanosti). Proto zajímavou formu přeshraniční spolupráce představuje nedávný projekt Města v rozletu (Städte im Aufschwung)³⁰, kterého se účastní krom rakouských měst Schrems, Horn a Zwettl, také česká města Třeboň, Telč a Jindřichův Hradec. Hlavním cílem projektu je hospodářské posílení regionů Waldviertel, Jižní Čechy a Vysočina a jejich koordinace na základě sdílení zkušeností a praktik. Výsledkem této spolupráce byla například aktualizace strategie města „Otevřená strategie Třeboně“, získání nových informací a zkušeností od partnerů, trvalá spolupráce se subjekty sdružující podnikatele (Jihočeská hospodářská komora), podpora podnikání v oblasti cestovního ruchu (letáky informující o systému slev mimo sezonu, alias „Balíček slev“), nebo pořádání významných setkání s osobnostmi české ekonomiky a podnikání jako inspirace pro možnosti podpor spolupráce v oblasti ekonomiky a podnikání v Třeboni.

Vedení města disponuje kontaktem na vyšší územní úrovni. Například má dobré vztahy s předsedou senátu a hejtmanem jihočeského kraje. Bývalý starosta Třeboně, nyní působící na Ministerstvu pro místní rozvoj, je rovněž ve spojení s městem. Ředitelka místní JHK dodává, že se osobně snaží o nové kontakty (politiky a odborníky, které zve komora do města), aby místní obyvatelé měli možnost slyšet nové názory a získat nové povědomí o aktuálních věcech a tématech. Například díky plánované dostavbě JE Temelín zde měla přednášku předsedkyně Státního úřadu pro jadernou bezpečnost.

²⁹ V současnosti sdružení 8 měst (Hradec Králové, Jindřichův Hradec, Litomyšl, Telč, Cheb, Kutná Hora, Polička, Třeboň), které si klade za cíl aktivně přispívat k rozvoji cestovního ruchu v daných městech.

³⁰ Projekt je na území Česka financován prostřednictvím Evropského fondu regionálního rozvoje (85 %), z vlastních prostředků obce (10 %) a národními prostředky (5%).

3.5.4 Důvěra jako předpoklad úspěšné spolupráce

Všichni informátoři se opět shodují na významu důvěry v procesu spolupráce a komunikace, žádný z dotazovaných se nezmínil o negativních aspektech sociálního kapitálu. Důvěra mezi veřejnou správou a firmami v Třeboni sice existuje, nicméně není výrazně hmatatelná. Mezi ostatními institucemi víceméně důvěra existuje. V rámci samotného vedení města důvěra existuje, v zastupitelstvu je ovšem problém. Starostka uvádí, že v zastupitelstvu figuruje nekorektní opozice, která dělá problémy. Od července 2013, kdy odešel exstarosta Houdek, panuje jistá krize ve vedení města.

Důvěra mezi vedením města a neziskovými organizacemi nastolená je. Důvěra však nemusí být nastolená úplně, nicméně se s ní musí počítat, jinak by nebylo možné jakkoliv spolupracovat a jednat. V legislativní rovině existují smlouvy o spolupráci, které jsou platné, čili se jedná o partnerství, ve kterém je důvěra zahrnutá:

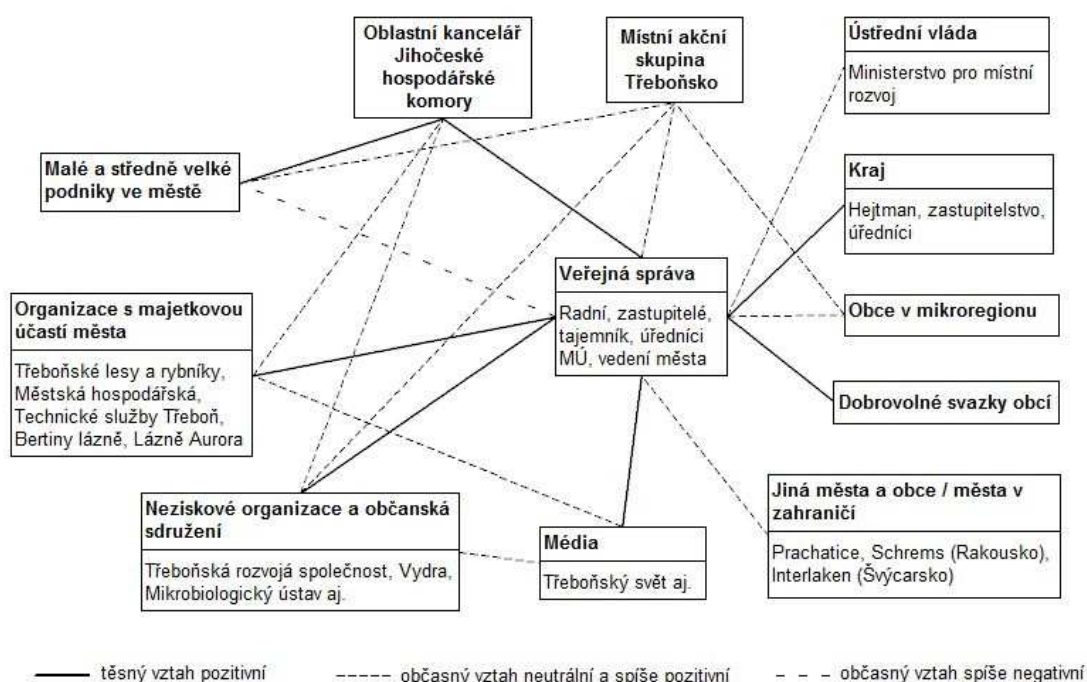
„Pakliže se jedná a spolupracuje s nějakou institucí a nastane nějaký osobní problém, dá se jít oklikou, nebo dotyčnou osobu nahradit jinou, se kterou komunikuji. V politice, respektive například v zastupitelstvu města se toto udělat nemůže, zastupitel je daný a pakliže dělá problémy, nedá se s tím nic dělat.“ (ředitelka místní JHK, 3.6.2014)

Důvěra je základem spolupráce a musí nutně existovat, i kdyby to nezaštiťovaly nějaké smlouvy: *„Obecně se tu všichni známe a tudíž víme, co od koho můžeme očekávat, charakter důvěry se nezměnil.“ (ekonomický ředitel lázní Aurora, 5.6.2014)*

3.5.5 Shrnutí

Výsledná sociální síť významných aktérů rozvoje Třeboně se nikterak výrazně neliší od svého protějšku v Týně nad Vltavou (viz obr. 14). V centru dění se opět pohybuje veřejná správa, která disponuje 11 vazbami. Výjimkou je však působnost Jihočeské hospodářské komory, která představuje dalšího významného aktéra a partnera pro město. Na druhou stranu, v okolí Třeboně nenalezneme natolik silného a nadregionálně významného aktéra, kterého v Týně nad Vltavou zastupuje JE Temelín. Veřejná správa v Třeboni má de facto úzký a pozitivní vztah s více institucemi, s Týněm nad Vltavou jí spojují těsné vazby na organizace s majetkovou účastí města a dobrovolné svazky obcí. Těsné vazby se projevily i u veřejné správy s neziskovými organizacemi, médií a krajskou správou. Těsný vztah mezi místní hospodářskou komorou a malými a středně velkými podnikateli je více než logický, šlo by jej označit za permanentní. Opět se nám potvrdilo, že vztah místních podnikatelů a veřejné správy není ideální.

Obr. 14 – Schéma sítě místních aktérů rozvoje (Třeboň)

Zdroj: vlastní šetření

Intenzita a kvalita spolupráce mezi jednotlivými sektory není jasně definovaná, opět záleží na konkrétních projektech; výjimku tvoří platné smlouvy Jihočeské hospodářské komory s městem, jinými obcemi, či s krajem. I přesto, že existuje společný komunikační kanál, respektive společná jednací platforma v podobě přítomnosti JHK v Třeboni, není spolupráce veřejného a soukromého sektoru ideální a má potenciál pro zlepšení do budoucna. Sociální kapitál je v Třeboni nejčastěji aktivizován veřejnou správou.

3.6 Klíčové znaky sociálního kapitálu na území malého města

Oba dva případy empirické evidence sociálního kapitálu ve městě vykazují určité podobnosti a odlišnosti, respektive klíčové znaky charakteristické pro danou územní úroveň.

Veřejná správa malého města disponuje nejvíce vazbami, jinými slovy je v centru dění, což je dáno tím, že tato instituce převážně disponuje regulačními mechanismy, ergo nastavuje pravidla hry a udává tempo územního rozvoje. Primárně od efektivity a aktivity státní správy a samosprávy se odvíjí trajektorie rozvoje města. Uvnitř města dochází zejména ke kooperaci veřejné správy s organizacemi v majetku města, kdy si města strategické instituce udržují ve svém dosahu vlivu. Navenek se města realizují prostřednictvím dobrovolných svazků obcí. Spolupráce města a zázemí (obce v mikroregionu) je malá, v současnosti spíše v režii místních akčních skupin, které se

specializují na rozvoj venkovských oblastí celoplošně, město figuruje jako poskytovatel služeb pro své zázemí.

Města mají tendenci významně podporovat činnost místních občanských spolků a neziskových nestátních organizací, čímž posilují lokální společenský život a sounáležitost obyvatel s regionem. Místní malí a střední podnikatelé rovněž často a ochotně finančně podporují neziskové organizace a občanské spolky. U podnikatelů ovšem existuje i takový motiv, kdy se chtějí spíše zviditelnit na základě svých sponzorských darů; toto je typické zejména pro sportovní spolky. Ve většině vztahů nezisková organizace–veřejná správa/soukromá sféra spíše platí, že spolky dostávají od subjektů finanční příspěvky, z nichž na oplátku generují různé aktivity, které podporují kulturní (též sociální) život ve městě a okolí.

Vztah místních podnikatelů a veřejné správy má jisté rezervy, v rámci kterých je potřeba zlepšit zejména komunikaci. Primárně vztah záleží na aktivitě veřejné správy, v tomto ohledu se případ Týna nad Vltavou a Třeboně liší. Týn nad Vltavou v současnosti volí spíše tzv. reaktivní jednání, kdy v rámci vztahu se soukromým sektorem spíše pasivně vyčkává na vývoj událostí. Místní podnikatelé pro veřejnou správu nepředstavují natolik významné partnery, jako je například jaderná elektrárna Temelín. Mimo Třeboň neexistuje žádný významný aktér pro rozvoj města, pročež místní veřejná správa volí spíše tzv. adaptační jednání, kdy se snaží (i prostřednictvím JHK) aktivně řešit téma spolupráce a komunikace s místními firmami. Sekundárně tento vztah závisí na ochotě místních firem participovat v procesu rozvoje města, která je v případě obou měst nízká.

Mnoho projektů, o kterých jsme se dozvěděli, byly projekty stavebními; v obou městech velmi významný stavební projekt ztělesňovala revitalizace prostoru bývalých kasáren. Máme zkušenost z provedených rozhovorů, kdy žádná osoba ze samosprávy města neuviedla konkrétní příklad spolupráce s místními podnikateli na stavebních projektech. Což nás přivádí k domněnce, že vazby veřejného a soukromého sektoru ohledně těchto projektů spíše záleží na tom, kdo nabídne nejnižší cenu, respektive ten, kdo vyhraje výběrové řízení. Participace na těchto projektech není lokálně daná, v této souvislosti svou roli hraje zákon o veřejných zakázkách, kdy firmy mimo město mohou vyhovět zadaným kritériím projektu více.

Přestože zachycení vztahů jakožto relací v prostoru je složité, empirické podchycení důvěry jakožto abstraktní veličiny je veskrze problematické. V obou městech si aktéři uvědomují důležitost důvěry ve vztahu, o jejích podobách se však detailněji nezmiňují. V obou případech jsme však zaznamenali, že vztahy mezi jednotlivými institucemi jsou flexibilní, respektive v problémových případech nahraditelné, jedinou výjimku tvoří ryze politické funkce, které jsou pevně dané obvykle na dobu několika let. V rámci samosprávy zastupitelstvo města bylo jediným subjektem, u kterého se dotazování vyjadřovali, že v něm panuje nedůvěra, což pramení z politické rozmanitosti přítomných stran a odlišnosti jednotlivých názorů.

Pro rozvoj malého města je rovněž důležitá přítomnost místní akční skupiny či subjektu sdružujícího lokální podnikatele. Tyto subjekty představují rovnocenné

partnery veřejné správy a občas jí pomáhají s různými projekty. Při shánění investic na lokální projekty hraje roli i napojení města na ústřední vládu či různá ministerstva. Důležitý v tomto ohledu je přímý osobní kontakt.

Charakter spolupráce a vazeb mezi institucemi (i uvnitř institucí) se postupem času mění, závisí nejen na konkrétních lidech a jejich jednání, ale i na okolních podmínkách (legislativa, atmosféra společnosti apod.).

Závěr

Cílem diplomové práce bylo prohloubit pohled na empirické hodnocení sociálního kapitálu ve vztahu k územnímu rozvoji města, pomocí tzv. smíšeného výzkumu. Tato problematika není doposud zcela vyčerpána a význam sociálních sítí, vztahů v prostoru a důvěry je v procesu utváření města vysoký.

Kvantitativní analýza sociálního kapitálu na úrovni všech malých a středně velkých měst odhalila, že nejvyšší důležitost pro vysvětlení daného fenoménu má složka důvěry, sociální sítě jakožto další složka sociálního kapitálu figuruje na druhém místě. V podobném duchu hovoří Putnam a kol. (1993), pro kterého důvěra znamená velmi významný prvek sociálního kapitálu. Obecný vztah mezi úrovní sociálního kapitálu a úrovní rozvoje města je statisticky sice významný, nicméně velmi netěsný. Hypotéza o souvislosti mezi vysokou úrovní sociálního kapitálu a úspěšností rozvoje města se nepotvrdila. Docházíme k závěru, že sociální kapitál jakožto jeden z mnoha faktorů ovlivňující rozvoj města, působí jako podmínka rozvoje spíše než jeho absolutní příčina. V rámci empirického výzkumu je však nutná určitá sebereflexe: výsledky kvantitativního pohledu výrazně závisí na výběru indikátorů pro operacionalizaci sociálního kapitálu.

Na úrovni malého města nejvýznamnějšího aktéra rozvoje představuje veřejná správa, která je odpovědná za rozvoj města, což mimo jiné potvrdila kvalitativní analýza. Disponuje nejvíce vazbami v rámci města i jeho okolí. V souladu hovoří Vajdová a kol. (2010), která považuje veřejnou správu za hlavního koordinátora, respektive facilitátora rozvoje malého města. Důležitost pro úspěšný rozvoj města mají rovněž instituce jako místní akční skupina, sdružení podnikatelských subjektů, místní neziskové organizace posilující společenských život i firmy, působící jako významní poskytovatelé pracovních příležitostí. Specifickou skupinu aktérů ve městě tvoří organizace s majetkovou účastí města, které zajišťují klíčové služby a rovněž se podílí na rozvoji města. Dokázali jsme, že existuje i vliv institucí na rozvoj města, které působí za jeho hranicemi. V tomto případě dobré vztahy města s nedalekou jadernou elektrárnou měly pozitivní vliv na příliv investic do městského rozpočtu.

Sociální kapitál z hlediska územního detailu malého města působí uvnitř jako „tmel“, který spojuje místní instituce a organizace a vytváří specifickou atmosféru oblasti, podporuje soudržnost a sounáležitost obyvatel s oblastí. Navenek sociální kapitál působí jako prostředek pro získávání výjimečných zdrojů, na které by jinak města nedosáhla (investice, kontakty). V duchu teorie se tak vracíme k prostorovému pojetí sociálního kapitálu, kdy uvnitř města figuruje tzv. defenzivní sociální kapitál, kdežto vně města operuje tzv. ofenzivní a hierarchický sociální kapitál.

Zobecnění vztahů v prostoru na základě spolupráce a důvěry je prakticky velmi složité. Zaprvé, spolupráce představuje relační veličinu, která není statická, tudíž je obtížně podchytitelná. Zadruhé, koncept důvěry se vyznačuje určitou abstraktností, díky níž exaktní uchopení tématu je rovněž nesnadné. Podchycení kvality vztahů tak

představuje výzvu pro další výzkum. Ergo, v empirické rovině by studium sociálního kapitálu mohlo být nahrazeno studiem jedné z jeho podmnožin, respektive výzkum by se mohl zaměřit na studium sociálních sítí za použití analýzy sociálních sítí, v jejíž kompetenci by struktura a kvalita vztahů a procesů mohla odhalit zajímavé souvislosti.

Poznatky vyplývající z této práce mohou sloužit pro lepší chápání sociálního kapitálu ve vztahu k prostoru obecně, či konkrétně při utváření města. Spolupráce a důvěra se promítají do úspěšně realizovaných projektů, které mění tvář území, nejen po morfologické stránce, ale též z hlediska sociálního prostředí. V praktické rovině získané poznatky mohou sloužit k odstranění nedostatků ve spolupráci či komunikaci a napomoci problémům spojených s rozvojem města.

- 1) Ve veřejné správě převažují regulační mechanismy, kterými jsou tzv. udávána pravidla hry. Kooperační mechanismy jsou spíše sekundárními, vyvolané určitým impulzem. Spolupráce vzniká tehdy jako reakce na nastalou situaci, samozřejmě s vědomím konkrétních cílů akce, kdy veřejná správa aktivizuje horizontální anebo vertikální sociální kapitál. Pro úspěšný rozvoj malého města je žádoucí, aby vztahy mezi všemi sektory (veřejný, soukromý, neziskový-občanský) byly na dobré úrovni, což výzkum téměř potvrdil. Výjimku tvoří vztah mezi veřejnou správou a podnikatelskými subjekty ve městě, kde panuje určité napětí, zejména v komunikaci a jednání. Získané poznatky mohou prohloubit otevřenost i charakter jednání mezi jednotlivými subjekty ve městě, neboť nalezení společných témat, respektive společné vize města a regionu, je z hlediska úspěšného budoucího rozvoje důležité, nejen v souvislosti s novým programovacím obdobím EU (2014–2020).
- 2) Strukturální charakteristiky sociálního kapitálu s odkazem na strukturu sociálních sítí významných aktérů města jsou v obou případových studiích podobné. Na druhou stranu, kognitivní charakteristiky sociálního kapitálu se v rámci jednotlivých studií odlišují. Zaměření se na kognitivní složku sociálního může vyústit v realizaci různých strategií jednotlivých měst (viz adaptační strategie v Třeboni a reakční strategie v Týně nad Vltavou).
- 3) Z hlediska způsobu aktivizace sociálního kapitálu za účelem rozvoje města jsme vytipovali tři základní komunikační kanály, kterými jsou: osobní kontakt, telefonický kontakt a elektronická forma mobilizace sociálního kapitálu. Z těchto tří variant nejvyšší efekt potvrdil osobní kontakt, tzv. face-to-face, při němž dochází k přímé konfrontaci mezi oběma stranami. I přes možnou odlišnost názorů, tato forma vyjadřuje určitou reciprocitu a vzájemnou loajalitu.
- 4) Role sociálního kapitálu ve městě současně závisí na místním kontextu, z nichž nejvýznamnější je efektivita veřejné správy. Mluvíme zejména o kvalitě státní správy a samosprávy, o její schopnosti aktivizovat endogenní zdroje, aktéry a místní potenciál, a o úspěšné realizaci projektů posilujících úroveň a význam města. Současně, angažovanost místních institucí i občanů odráží úroveň sociálního kapitálu ve městě. Poznatky se tak snaží upozornit na důrazné vnímání okolních podmínek při tvorbě a reprodukci sociálního kapitálu.

Literatura

ARNKIL, R., JÄRVENSIVU, A., KOSKI, P., PIIRAINEN, T. (2010): Exploring the Quadruple Helix. Report of Quadruple Helix Research For the CLIQ Project. Dostupné z WWW: <http://files.kotisivukone.com/testataan.kotisivukone.com/julkaisut/exploring_quadruple_helix-2010-1.pdf> (cit. 13-12-11)

BERNARD, J. (2012): Prostorové vzorce rozvinutosti venkovských obcí Česka. *Geografie*, 117, č. 1, s. 72–94.

BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2011): Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace. Karolinum, Praha, 342 s.

BLAŽEK, J., CSANK, P. (2007): Nová fáze regionálního rozvoje v ČR? *Sociologický časopis*, 43, č. 5, s. 945–965.

BLAŽEK, J., SCANK, P., MACEŠKOVÁ, M., SÝKOROVÁ, I., ŽÍŽALOVÁ, P. (2008): Regional Development of Prague, and Application of the Four-Capital Model to the Issue of Urban Sprawl. *European Environment*, 18, s. 96–109.

BOURDIEU, P. (1986): The Forms of capital. In: Richardson (ed.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Greenwood, New York, s. 241–258. Dostupné též z WWW: <<http://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/fr/bourdieu-forms-capital.htm>> (cit. 13-11-19)

CIGALE, D., LAMPIČ, B., OGRIN, M., PLUT, D., REBERNIK, D., ŠPES, M., VINTAR MALLY, K., CETKOVSKÝ, S., KALLABOVÁ, E., VAISHAR, A., ZAPLETALOVÁ, J. (2006): Sustainable Development of Small Towns: A Slovenian-Czech Comparative Methodological Approach. *Moravian Geographical Reports*, 14, č. 1, s. 17–28.

COLEMAN, J. (1988): Social Capital and the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94, supplement, s. 95–120.

COURTNEY, P., HILL, G., ROBERTS, D. (2006): The role of natural heritage in rural development: an analysis of economic linkages in Scotland. *Journal of Rural Studies*, 22, s. 469–484.

COURTNEY, P., MOSELEY, M. (2008): Determinants of Local Economic Performance: Experience from Rural England. *Local Economy*, 23, č. 4, s. 305–318.

CUSACK, T. R. (1999): Social capital, institutional structures, and democratic performance: a comparative study of German local governments. Dostupné z WWW: <<http://www.econstor.eu/bitstream/10419/48990/1/226544524.pdf>> (cit. 14-01-07)

ČECHOVÁ, E. (2011): Endogenní potenciál rozvoje Českokrumlovska: příspěvek k hodnocení sociálního kapitálu. Bakalářská práce. Karlova Univerzita v Praze, Přírodovědecká fakulta, 64 s.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (2005): Sčítání lidu, domů a bytů 2001 . Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/sldb/sldb2001.nsf/index>> (cit. 2014-01-10)

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (2013): VOLBY.CZ. Dostupné z WWW: < <http://volby.cz/>> (cit. 2013-12-20)

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (2014): Městská a obecní statistika. Dostupné z WWW: < <http://vdb.czso.cz/mos/>> (cit. 2014-01-09)

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (2014a): Sčítání lidu, domů a bytů 2011. Dostupné z WWW: <<http://www.scitani.cz/>> (cit. 2014-01-10)

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (2014b): Malý lexikon obcí České republiky 2013. Dostupné z WWW: < <http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/p/1302-13>> (cit. 2014-01-10)

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (2014c): Databáze demografických údajů za obce ČR. Dostupné z WWW: < http://www.czso.cz/cz/obce_d/> (cit. 2014-06-26)

DAHRENDORF, R. (1990): Reflections on the revolution in Europe: in a letter intended to have been sent to a gentleman in Warsaw. Chatto and Windus, Londýn, 154 s.

DEFILIPPIS, J. (2001): The Myth of Social Capital in Community Development. Housing Policy Debate, 12, č. 4, s. 781–806.

DOH, S. (2014): Social capital, economic development, and the quality of government: how interaction between social capital and economic development affects the quality of government. Public Administration, 92, č. 1, s. 104–124.

FRIEDMANN, J. (1972): A general theory of polarized development. In: Hansen, N. M. (ed.): Growth Centres in Regional Economic Development, Free Press, New York, s. 82–107.

GIDDENS, A. (1984): The constitution of society. University of California Press, Berkeley, 402 s.

GRANOVETTER, M. S. (1973): The Strength of Weak Ties. American Journal of Sociology, 78, č. 6, s. 1360–1380.

GREGORY, D. (2009): The dictionary of human geography. Blackwell, Malden, 1052 s.

HALLÉR, M. (2006): Regionální diferenciacie úrovně lidského kapitálu a jeho význam pro regionální rozvoj v ČR. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 90 s.

HAMPL, M. (1998): Realita, společnost a geografická organizace: hledání integrálního řádu. DemoArt, Praha, 110 s.

- HAMPL, M. (2003): Diferenciace a zvraty regionálního vývoje Karlovarska: unikátní případ nebo obecný vzor? *Geografie*, 108, č. 3, s. 173–190.
- HAMPL, M. (2005): Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha, 147 s.
- HAMPL, M., BLAŽEK, J., ŽÍŽALOVÁ, P. (2008): Faktory – mechanismy – procesy v regionálním rozvoji: aplikace konceptu kritického realismu. *Ekonomický časopis*, 56, č. 7, s. 696–711.
- HAMPL, M., DOSTÁL, P., DRBOHLAV, D. (2007): Sociální a kulturní geografie v České republice: v období globalizace a post-totalitní transformace. *Social & Cultural Geography*, 8, č. 3, s. 483–493.
- HAUSER C., TAPPEINER G., WALDE J. (2007): The Learning Region: Impact of Social Capital and Weak Ties on Innovation. *Regional Studies*, 41, č. 1, s. 75–88.
- HÁNA, D. (2010): Poslanecké dotace v Česku v letech 2003–2009: prostorová dimenze a identifikace některých podmiňujících faktorů. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 96 s.
- HÄGERSTRAND, T. (1970): What about people in regional science? *Papers of the Regional Science Association*, 24, s. 7–21.
- HENDL, J. (2008): Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Portál, Praha, 407 s.
- HINDERING, J., TITUS, M. (2001): Small Towns and Regional Development: Major Findings and Policy Implications from Comparative Research. *Urban Studies*, 39, č. 3, s. 379–391.
- JANČÁK, V., HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., MARADA, M. (2008): Regional Differentiation of Selected Conditions for the Development of Human and Social Capital in Czechia. *Geografie*, 113, č. 3, s. 269–284.
- JHK (2014): Jihočeská hospodářská komora. Dostupné z WWW: <<http://www.jhk.cz/onas/zakladni-informace.html>> (cit. 2014-06-20)
- KORNAI, J. (1990): The road to a free economy: shifting from a socialist system – the example of Hungary. W.W. Bortin, New York, 224 s.
- KOSTELECKÝ, T., PATOČKOVÁ, V., VOBECKÁ, J. (2007): Kraje v České republice – existují souvislosti mezi ekonomickým rozvojem, sociálním kapitálem a výkonem krajských vlád? *Sociologický časopis*, 43, č. 5, s. 911–943.
- KUSÁ, Z. (1995): Buržoázy pôvod – neprekonateľná stigma? O erozívnej sile sociálnych sietí v komunistickom období. Dostupné z WWW: <<http://www.biograf.org/clanky/members/clanek.php?clanek=v301>> (cit. 14-01-02)

- KŮSOVÁ, T. (2013): Volný čas a sociální kapitál: prostorová diferenciacie spolkové aktivity v Česku. *Geografie*, 118, č. 4, s. 372–391.
- LEE, J., ÁRNASON, A., NIGHTINGALE, A., SHUCKSMITH, M. (2005): Networking: Social Capital and Identities in European Rural Development. *Sociologia ruralis*, 45, č. 4, s. 269–283.
- LIN, N., COOK, K., BURT, R. S. (2001): *Social capital: theory and research*. Aldine de Gruyter, New York, 333 s.
- LINDKVIST, K. B. (2010): Mistrust and Lack of Market Innovation – A Case Study of Loss of Competitiveness in a Seafood Industry. *European Urban and Regional Studies*, 17, č. 1, s. 31–43.
- LUNDVALL, B. A. (2010): *National systems of innovation: toward a theory of innovation and interactive learning*. Anthem Press, Londýn, 388 s.
- MAJEROVÁ, V., KOSTELECKÝ, T., SÝKORA, L. (2011): *Sociální kapitál a rozvoj regionu – příklad kraje Vysočina*, Grada Publishing, Praha, 224 s.
- MASTERCARD (2011): Česká centra rozvoje. Dostupné z WWW: <<http://www.centrarozvoje.cz/?p=vysledky-2011>> (cit. 13-11-26)
- MINISTERSTVO FINANCÍ (2014): ARES – ekonomické subjekty. Dostupné z WWW: <http://www.info.mfcr.cz/ares/ares_es.html.cz> (cit. 2014-01-09)
- MÍSTNÍ AGENDA 21 (2013): Agenda 21. Dostupné z WWW:< <http://ma21.cenia.cz/Z%C3%A1kladn%C3%ADinformace/Agenda21/tabid/101/language/cs-CZ/Default.aspx>> (cit. 13-12-01)
- MOHAN, J., MOHAN G. (2002): Placing social capital. *Progress in Human Geography*, 26, č. 2, s. 191–210.
- MOŽNÝ, I. (1999): Proč tak snadno...: některé rodinné důvody sametové revoluce: sociologický esej. SLON, Praha, 139 s.
- NOVÁK, J., NETRDOVÁ, P. (2011): Prostorové vzorce sociálně-ekonomické diferenciacie obcí v České republice. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 47, č. 4, s. 717–744.
- OECD (2002): *Social Capital – Problems of its conceptualization and measurement in transforming societies*. Dostupné z WWW: <<http://www.oecd.org/edu/innovation-education/2380501.pdf>> (cit. 14-01-14)
- OPENSHAW, S. (1984): *The modifiable areal unit problem*. Geo Books, Norwich, 40 s.
- PILEČEK, J. (2010): Koncept sociálního kapitálu: pokus o přehled teoretických a metodických východisek a aplikačních přístupů jeho studia. *Geografie*, 115, č. 1, s. 64–77.

- PILEČEK, J., JANČÁK, V. (2010): Je možné měřit sociální kapitál? Analýza územní diference okrese Česka. *Geografie*, 115, č. 1, s. 78–95.
- POKORÁK, M. (2007) Aktivita lokálních a regionálních aktérů na příkladě žádostí o finanční podporu ze Společného regionálního operačního programu. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 112 s.
- PUTNAM, R. (1995): Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, 6, č. 1, s. 65–78.
- PUTNAM, R. (2000): Bowling alone: the collapse and revival of American community. Simon & Schuster, New York, 541 s.
- PUTNAM, R., LEONARDI, R., NANETTI, R. (1993): Making democracy work: civic traditions in modern Italy. Princeton University Press, Princeton, 258 s.
- ROZPOČET VEŘEJNĚ (2014): Rozpočet obce. Dostupné z WWW: < <http://www.rozpocetobce.cz/> > (cit. 2014-01-09)
- RUDOVÁ, P. (2010): Kulturněhistorický potenciál rozvoje periferních oblastí v Česku (Případová studie Horažďovicka, Kašperskohorska a Netolicka). Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 103 s.
- SEDLÁČKOVÁ, M., ŠAFR, J. (2008): Social Trust and Civic Participation in the Czech Republic. Dostupné z WWW: < <http://www.soc.cas.cz/publikace/social-trust-and-civic-participation-czech-republic#.Uvnb6VvuKpE> > (cit. 14-02-10)
- SERVILLO L. (ed.) (2014): TOWN, small and medium sized towns in their functional territorial context, Scientific Report, Espon, Luxembourg.
- SPRMT (2008): Strategický plán rozvoje města Třeboň 2008 – 2020. Město Třeboň, KP Projekt, 52 s.
- SRMTV (2009): Strategie rozvoje města Týn nad Vltavou 2009 – 2013. Město Týn nad Vltavou, 111 s.
- STACHOVÁ, J., SÝKORA, L., MATOUŠEK, R. (2011): Sociální kapitál a rozvoj regionu. In: Majerová, V., Kostelecký, T., Sýkora, L. (eds.): Sociální kapitál a rozvoj regionu – příklad kraje Vysočina, Grada Publishing, Praha, s. 11–31.
- SUSOVÁ, K. (2007): Sociální kapitál v suburbánních oblastech: případová studie obce Jesenice u Prahy. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 38 s.
- SÝKORA, L., BOUZAROVSKI, S. (2012): Multiple Transformations: Conceptualising the Post-communist Urban Transition. *Urban Studies*, 49, č. 1, s. 43–60.
- SÝKORA, L., MATOUŠEK, R. (2009): Sociální kapitál a teritorialita sociálních sítí. In: Poštolka, V., Lipský, Z., Popková, K., Šmída, J., (eds.): Geodny 2008 – sborník příspěvků z výroční konference ČGS, TU Liberec, Liberec, s. 50-56.

SÝKORA, L., MATOUŠEK, R., BRABEC, T. (2011): Sociální kapitál a regionální rozvoj: analýza aktérů veřejného a soukromého sektoru na Jihlavsku. In: Majerová, V., Kostecký, T., Sýkora, L. (eds.): Sociální kapitál a rozvoj regionu – příklad kraje Vysočina, Grada Publishing, Praha, s. 76–107.

SÝKORA, L., MULÍČEK, O. (2009): The micro-regional nature of functional urban areas (FUAs): lessons from the analysis of the Czech urban and regional system. *Urban Research & Practice*, 2, č. 3, s. 287–307.

ŠAFR, J., SEDLÁČKOVÁ, M. (2006): Sociální kapitál: koncepty, teorie a metody měření. Sociologický ústav Akademie věd České republiky, Praha, 93 s.

TRIGLIA, C. (2001): Social Capital and Local Development. *European Journal of Social Theory*, 4, č. 4, s. 427–442.

VAJDOVÁ, Z., BERNARD, J., STACHOVÁ, J., ČERMÁK, D. (2010): Síť institucionálních aktérů rozvoje malého města. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 46, č. 2, s. 281–299.

VAJDOVÁ, Z., KOSTECKÝ, T. (1997): Politická kultura lokálních společenství: případ tří měst. *Sociologický časopis*, 33, č. 3, s. 445–465.

VAN DETH, J. W., CASTIGLIONE, D., WOLLEB, G. (2008): *The handbook of social capital*. Oxford University Press, Oxford, 722 s.